

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΚΡΗΤΗ

90 ΧΡΟΝΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΩΣΗ

ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οδηγός της Έκθεσης

ΑΘΗΝΑ 2003

Εικονογράφηση εξωφύλλου, από τ' αριστερά:

- Γεώργιος Χορτάτζης, *Τραγωδία ονομαζομένη Ερωφίλη...*, Ενετίσιν 1746
Βουλή των Ελλήνων.
- Κρητική Σχολή, *Η Φιλοξενία του Αβραάμ*, αρχές 17ου αι.
Μουσείο Μπενάκη.
- Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, *Η συνανλία των αγγέλων* (λεπτομέρεια), π. 1608-1614
Εθνική Πινακοθήκη–Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου.

ΚΡΗΤΗ

90 ΧΡΟΝΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΩΣΗ

ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος:	Βασίλης Κρεμμυδάς, <i>Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών</i>
Μέλη:	Ελένη Γαρδίκα–Κατσιαδάκη, <i>Ερευνήτρια Ακαδημίας Αθηνών</i> Γιάννης Γιαννόπουλος, <i>Ιστορικός, Σύμβουλος Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης</i> Γιάννης Γιανουλόπουλος, <i>Καθηγητής του Παντείου Πανεπιστημίου</i> Γιώργος Κόκκινος, <i>Επίκουρος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αιγαίου</i> Ρένα Σταυρίδη–Πατρικίου, <i>Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Παντείου Πανεπιστημίου</i> Αντώνης Χουρδάκης <i>Καθηγητής του Πανεπιστημίου Κρήτης</i>
Γενική επιμέλεια:	Ευρυδίκη Αμπατζή, <i>Φιλολόγος, Προϊσταμένη Διεύθυνσης της Βιβλιοθήκης της Βουλής</i>
Κείμενα και σύνταξη λημμάτων:	Ελένη Αντωνάρακου, <i>Φιλολόγος–ιστορικός</i> Μαρία Βλασσόπουλου, <i>Ιστορικός, Βιβλιοθήκη της Βουλής</i> Έλλη Δρούλια–Μητράκου, <i>Φιλολόγος, Βιβλιοθήκη της Βουλής</i> Αικατερίνη Φλερινού, <i>Ιστορικός, Βιβλιοθήκη της Βουλής</i>
Συνεργάστηκαν:	Μαρία Κούλη <i>Ιστορικός, Βιβλιοθήκη της Βουλής</i> Παναγιώτης Σαβοργιαννάκης <i>Ιστορικός</i>
Γραμματεία:	Ασπασία Παπακωνσταντίνου <i>Βιβλιοθήκη της Βουλής</i> Καρολίνα Στυλιανοπούλου <i>Βιβλιοθήκη της Βουλής</i>
Σχεδιασμός της Έκθεσης:	Γιάννης Μετζικόφ
Φωτογραφίες:	Κώστας Μανώλης

Copyright © 2003 ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
Μέγαρο του Κοινοβουλίου
100 21 Αθήνα
www.parliament.gr

ISBN 960–560–063–3

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΚΡΗΤΗ

90 ΧΡΟΝΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΩΣΗ

ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οδηγός της Έκθεσης

ΑΘΗΝΑ 2003

Κωνσταντίνος Βολανάκης
Ηράκλειο Κρήτης 1837 – Πειραιάς 1907

*«Ψαράδες κοντά σε νησί», Λάδι σε μουσαμά, 46,5x82,5 εκ.,
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. έργου 332.*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Με υπερηφάνεια, η Βουλή των Ελλήνων παραδίδει σήμερα στον ελληνικό λαό την έκθεση που είναι αφιερωμένη στην Κρήτη.

Την Κρήτη των μύθων και των θρύλων, των ηρώων και των αγώνων, του πνεύματος και του πολιτισμού.

Την Κρήτη της Δημοκρατίας.

«Θερίο» την αποκάλεσε ο ποιητής. Για να δώσει, μ' αυτή τη λέξη, την περιγραφή του μεγαλείου της Κρήτης.

Τίποτα μικρό δεν υπάρχει, αλήθεια, στο νησί αυτό. Όλα, και ο τόπος και οι άνθρωποι και η ιστορία, ζουν και υπάρχουν μόνο στις διαστάσεις του μεγαλείου.

Και πιο μεγάλο απ' όλα, το φρόνημα. Το πνεύμα. Πάντοτε ελεύθερο, πάντοτε αδούλωτο.

Από τους μινωικούς χρόνους ως το Θέρισο, κι από τους Κουρήτες ως τους αγωνιστές της Μάχης... Μέσα από τους στίχους του Κορνάρου, από τη γραφή του Καζαντζάκη και τη μελωδία του Θεοδωράκη.

Από την παλλόμενη φωνή του Ελευθερίου Βενιζέλου, καθώς τραγουδά τον *Διγενή*...

Μέσα από τις εικόνες του Θεοτοκόπουλου...

Ξεπροβάλλει πάντα η Ελευθερία, στεφανωμένη από τις δάφνες του Έθνους.

Αυτή είναι η Κρήτη. Ο τόπος ενός υπερήφανου λαού, που δε δίστασε ποτέ να αναμετρηθεί με τη Μοίρα και πάντοτε βγήκε νικητής.

Με την ευκαιρία της επετείου της Ένωσης της Κρήτης με τη Μητέρα Ελλάδα, η Βουλή των Ελλήνων διοργανώνει αυτή την Έκθεση, φόρο τιμής στη Μεγαλόνησο και την ανεκτίμητη συμβολή της στην πορεία του ελληνισμού μέσα στους αιώνες.

Την Κρήτη του χθες, του σήμερα και του αύριο. Το στολίδι της Μεσογείου, το καύχημα των Ελλήνων!

Απόστολος Χρ. Κακλαμάνης
Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων

A. Ortelius, «Creta jovis magni jacet insula ponto»
 από: Theatrum orbis terrarum, parergon additamentum III, μέσα 16ου αι.
 Χαλκογραφία, 34x39 εκ.
 Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη, αρ. κατ. 215.

ΛΙΓΑ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΛΟΓΙΑ

Η Βουλή των Ελλήνων τιμά την επέτειο των ενενήντα χρόνων από την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, με μια σειρά εκδηλώσεων, στις οποίες εντάσσεται και η Έκθεση με τίτλο «Κρήτη, 90 χρόνια από την Ένωση με την Ελλάδα».

Η ιστορία της Κρήτης είναι μακρά, καθώς αποδεδειγμένα συνδέεται με την απαρχή της ανθρώπινης παρουσίας πάνω στη γη· είναι ιδιαίτερη, καθώς σε πολλές χρονικές στιγμές της συνεισέφερε ένα μέρος του πλούτου που σήμερα αποκαλείται «πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας», όπως είναι τα επιτεύγματα του μινωικού πολιτισμού, τα έργα του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου και των ζωγράφων της Κρητικής Σχολής. Η Κρήτη έχει αφήσει τη σφραγίδα της με τους αγώνες για την ελευθερία κατά τους δύο τελευταίους αιώνες, τόσο στη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας όσο και με τη μαχητική συμμετοχή της στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η Έκθεση, που παρουσιάζεται στην Αίθουσα Ελευθερίου Βενιζέλου του Μεγάρου του Κοινοβουλίου, επιχειρεί να ιστορήσει ενδεικτικά, και όχι εξαντλητικά αυτήν τη μακρά πορεία της Κρήτης. Επιχειρεί να διηγηθεί το έντονο πέρασμα του χρόνου από το νησί. Η Έκθεση επιδιώκει να προσφέρει στον επισκέπτη περισσότερο μια συνολική εικόνα παρά μια λεπτομερειακή, γραμμική αναφορά γεγονότων.

Η παρουσίαση ξεκινά από την πτώση της Κωνσταντινούπολης στους σταυροφόρους το 1204. Το 1206 η Κρήτη παραχωρήθηκε στον Βονιφάτιο το Μομφερρατικό, έναν από τους αρχηγούς της Δ΄ Σταυροφορίας, ο οποίος την πώλησε στο δόγη της Βενετίας Ερρίκο Δάνδολο. Η περίοδος της βενετικής κυριαρχίας (1206–1669) παρουσιάζεται με αντικείμενα που συνδέονται με την οργάνωση της κοινωνίας και της οικονομίας, με εικόνες που περιγράφουν τις μάχες και τις οχυρές θέσεις εναντίον όσων επιβουλευόνταν τη στρατηγική θέση της Κρήτης στη λεκάνη της Μεσογείου, με την πνευματική παραγωγή των Κρητών που μετουσίωσαν τη Δυτική Αναγέννηση με τα δικά τους πρότυπα στο δικό τους γλωσσικό ιδίωμα.

Ακολουθεί η ενότητα που αναφέρεται στην οθωμανική κυριαρχία (1669–1898). Αποτυπώνεται ο οικονομικός μαρασμός, η επιστροφή στην αποκλειστική αγροτική και κτηνοτροφική παραγωγή, η πνευματική οπισθοδρόμηση που επέφερε η κατάκτηση. Παράλληλα, παρουσιάζεται η πύκνωση των κρητικών κινημάτων και των επαναστάσεων που αποζητούσαν την ελευθερία, την «Ένωση ή Θάνατο».

Στόχος της ενότητας που είναι αφιερωμένη στην περίοδο της Κρητικής Πολιτείας (1898–1913) είναι να αναδείξει το κλίμα ενός κόσμου που αλλάζει. Πρόκειται για περίοδο που πέρασε από μια ανυπόφορη, ανελεύθερη και καταπιεστική διοίκηση και ξένες προστασίες, σε νέο καθεστώς. Η έως τότε αποκλεισμένη, από τις ευρωπαϊκές μορφές διαβίωσης Κρήτη, ήρθε σε επαφή με νέα δεδομένα. Τα λιμάνια της Κρήτης, που από το 18ο αιώνα είχαν γίνει κέντρα εισαγωγικού και εξωτερικού εμπορίου και είχαν φέρει το νησί σ' επαφή με τον ηπειρωτικό ελληνικό, τον ευρωπαϊκό και τον ευρύτερο οθωμανικό χώρο, μπόρεσαν τώρα να διευκολύνουν τους Κρητικούς, ώστε να παρακολουθήσουν από κοντά το διεθνές γίγνεσθαι. Έμποροι, ανταποκριτές και διπλωμάτες συνέρεαν για να παρακολουθήσουν από κοντά τις πολιτικές εξελίξεις, να επωφεληθούν από νέες ευκαιρίες. Τα πληρώματα των στόλων με τους εκλεπτυσμένους αξιωματικούς έφεραν έναν κοσμοπολίτικο αέρα στο νησί. Η εθνική έξαρση δεν υπολείπεται. Κρητικοί χωροφύλακες πήραν μέρος με ενθουσιασμό στους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912–1913 που διπλασίασαν τον πληθυσμό και την έκταση της Ελλάδας· συγχρόνως, η πολιτική σταθερότητα επέτρεψε τη συστηματική αρχαιολογική έρευνα. Στο γύρισμα του 20ού αιώνα ήλθε στο φως ο πολιτισμός που ονομάστηκε «Μινωικός», και προκάλεσε το έντονο ενδιαφέρον της παγκόσμιας αρχαιολογίας και της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας.

Η Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα σηματοδοτήθηκε από την τελετή έπαρσης της ελληνικής σημαίας στο φρούριο του Φιρκά, που βρίσκεται στη δυτική πλευρά του λιμανιού των Χανίων, την 1η Δεκεμβρίου 1913. Οι επίμονοι και σκληροί λαϊκοί αγώνες, με τους κατάλληλους διπλωματικούς χειρισμούς, έφεραν την Ένωση. Η παρουσία της Κρήτης πλούτισε τα ελληνικά πράγματα σε όλους τους τομείς. Ανέδειξε άξιους πολιτικούς, αφοσιωμένους επιστήμονες και ανθρώπους των γραμμάτων και των τεχνών. Οι Κρητικοί δεν έχασαν το αγωνιστικό τους πείσμα, το οποίο φανερώθηκε κατά τη διάρκεια των δύο Παγκοσμίων Πολέμων, με αποκορύφωμα τη Μάχη της Κρήτης το Μάιο του 1941. Σήμερα, ακολουθεί τους σύγχρονους όρους εξέλιξης και μάλιστα με το Πανεπιστήμιο, τα ερευνητικά κέντρα, τα κάθε λογής ιδρύματα να πρωτοστατούν στο πεδίο των επιστημών.

Η Έκθεση προτείνει μια σχηματική προσέγγιση στην ιστορία της Κρήτης, που δεν παραλείπει να παρουσιάσει την αρχαιότητα μέσα από την ανακάλυψή της, ως γεγονός της σύγχρονης ιστορίας. Δεν παραλείπει να αναδείξει και τη βυζαντινή παράδοση, που παρέμεινε ζωντανή μέσα από την ορθόδοξη πίστη, η οποία δοκιμάστηκε τόσο από τους Βενετούς όσο και από τους Οθωμανούς και αποτυπώθηκε στις εικόνες και τις τοιχογραφίες της Κρητικής Σχολής, αλλά και σε αντικείμενα της καθημερινής ζωής.

Από την πλούσια συλλογή της Βιβλιοθήκης της Βουλής εκτίθεται μία επιλογή τίτλων, που αναφέρονται στην Κρήτη με τον έναν ή τον άλλο τρόπο: βιβλιογραφίες, ιστορικές μελέτες, επιστημονικά έργα, ταξιδιωτικές εντυπώσεις ξένων και Ελλήνων ταξιδιωτών, λογοτεχνική παραγωγή, ο σύγχρονος Τύπος, καθώς και χαρακτηριστικά και χάρτες.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ

ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

ΠΡΩΤΗ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (6100–5800 π.Χ.)

Οι ανασκαφές σε σπήλαια έχουν εντοπίσει ανθρώπινη παρουσία στην Κρήτη από την 7η χιλιετία π.Χ. Οι άνθρωποι αυτής της περιόδου ήταν τροφουσλλέκτες και κυνηγοί, και χρησιμοποιούσαν εργαλεία κατασκευασμένα από οστά και λίθους. Ευρήματα αυτής της περιόδου έχουν εντοπιστεί σε πολλές θέσεις: σε σπήλαιο κοντά στο χωριό Μιαμού, στο σπήλαιο Ειλειθυίας κοντά στην Αμνισό και το Ελληνόστηλο, κοντά στο Κολυμπάρι.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (3800–2600 π.Χ.)

Οι κάτοικοι του νησιού σταδιακά εγκατέλειψαν τη νομαδική ζωή και έχτισαν πρωτόγονους οικισμούς. Με το πέρασμα του χρόνου, διευρύνθηκε ο καταμερισμός εργασίας. Εμφανίστηκαν ψαράδες, έμποροι, βιοτέχνες και μεταξύ αυτών, αγγειοπλάστες. Κεραμικά από πήλο, ψημένα σε ανοιχτή φωτιά, εργαλεία από οστά και κρύσταλλο, καθώς και ίχνη καλλιτεχνικών αποτελούν τα αρχαιολογικά ευρήματα της περιόδου, η οποία τελειώνει με την εισαγωγή μετάλλων στην Κρήτη. Ο αρχαιότερος χάλκινος πέλεκυς χρονολογείται περί το 2800 π.Χ.

ΜΙΝΩΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

ΠΡΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (2600–2000 π.Χ.)

Οικισμοί με ίχνη πολεοδομικής οργάνωσης και οικήματα με ορισμένο αρχιτεκτονικό σχέδιο συνιστούν τα χαρακτηριστικά αυτής της περιόδου.

ΠΑΛΑΙΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (2000–1700 π.Χ.)

- Στην αρχή της δεύτερης χιλιετίας, περί το 1950 π.Χ., τοποθετείται η ανέγερση μεγάλων ανακτορικών συγκροτημάτων στην Κνωσό, τη Φαιστό, τα Μάλια, και την Ζάκρο. Αυτή την εποχή, σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, τέθηκαν οι βάσεις της μινωικής θαλασσοκρατορίας και της οικονομικής ανάπτυξης της Κρήτης.
- Η καταστροφή των μινωικών ανακτόρων, περί το 1700 π.Χ., που αποδίδεται σε σεισμό, ως αποτέλεσμα της έκρηξης του ηφαιστείου της Θήρας, δεν έπληξε σοβαρά τον πληθυσμό και την οικονομία της Κρήτης.

ΝΕΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1700–1400 π.Χ.)

- Μερικές δεκαετίες μετά το σεισμό, κτίσθηκαν τα νέα ανακτορικά συγκροτήματα. Το ανάκτορο της Κνωσού είχε έκταση 22.000 τ.μ., ύψος τριών έως τεσσάρων ορόφων, και είχε 1.400 δωμάτια, περίπου. Στη δαιδαλώδη κατα-

*Ο λαβύρινθος
M. Savary,
Lettres sur la Grèce, 1798*

*Λεπτομέρεια από χρυσό
δακτυλίδι μινωικής εποχής,
Αρχάνες*

σκευή του ίσως να οφείλεται και ο μύθος του Λαβυρίνθου που έπλασαν οι μεταγενέστεροι Έλληνες. Τα μικρότερα ανάκτορα της Φαιστού και των Μαλίων, 9.000 τ.μ. έκτασης το καθένα, και της Ζάκρου, 7.000–8.000 τ.μ., διακρίνονταν για τη λαμπρή τους διακόσμηση. Οι πόλεις που αναπτύχθηκαν γύρω από τα ανακτορικά συγκροτήματα, υπήρξαν πολυάνθρωπες.

- Σημαντικά υπήρξαν και τα θερινά ανάκτορα: των Αρχανών για την Κνωσό, της Αγίας Τριάδας για τη Φαιστό, και της Επάνω Ζάκρου για τη Ζάκρο.
- Η νεοανακτορική περίοδος θεωρείται η χρυσή εποχή του κρητικού πολιτισμού. Η καταστροφή του, πιθανότατα από τους σεισμούς που προκάλεσε νέα έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας, περί το 1500–1450 π.Χ., δημιούργησε τις συνθήκες για την επέκταση των Αχαιών στο νησί.

ΜΥΚΗΝΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ (1400–1100 π.Χ.)

- Η εισβολή των Αχαιών από την Πελοπόννησο μετέβαλε το νησί σε μυκηναϊκή αποικία. Μερίδα Κρητών βρήκε καταφύγιο στα ορεινά του νησιού, κι εκεί διατήρησε για μακρό χρονικό διάστημα τη γλώσσα και τον πολιτισμό της. Αποκαλούνταν «Ετεοκρήτες», δηλαδή γνήσιοι Κρήτες. Επιγραφές της Πραισού και της Δρήρου, με ελληνικούς χαρακτήρες, μας παρέδωσαν το γλωσσικό τους ιδίωμα.
- Μετά το 1400 π.Χ. δεν κτίσθηκαν πλέον ανάκτορα στην Κνωσό, αλλά αναπτύχθηκαν νέα κέντρα, όπως στην Πέργαμο, το Κολυμπάρι και αλλού. Το ύφος του πολιτισμού αυτής της περιόδου μαρτυρεί τις μυκηναϊκές επιδράσεις.

ΔΩΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1100–69 π.Χ.)

- Με τη δωρική εισβολή, περί το 1100 π.Χ., και τη συγχώνευση Κρητών, Αχαιών και Δωριέων (εξού και ο όρος «συγκρητισμός»), προέκυψε ένας νέος πολιτισμός με ανάμεικτα παλαιά και νέα χαρακτηριστικά.
- Η μακρά αυτή περίοδος διακρίνεται σε μικρότερες περιόδους: Υπομινωική περίοδος (1100–1000 π.Χ.), και Γεωμετρική περίοδος (1000–725 π.Χ.), η οποία διακρίνεται στις υποπεριόδους Πρώμη γεωμετρική (1000–900 π.Χ.), Μέση γεωμετρική (900–800 π.Χ) και Νεώτερη γεωμετρική (800–725 π.Χ.). Ακολουθεί η Ανατολίζουσα (ή Δαιδαλική) περίοδος (725–600 π.Χ.), η Αρχαϊκή περίοδος (600–500 π.Χ.), η Κλασική περίοδος (500–323 π.Χ) και η Ελληνιστική περίοδος (323–69 π.Χ.)
- Λίγα είναι γνωστά για τους πρώτους αιώνες της δωρικής Κρήτης.
- Μια εφήμερη αναγέννηση του νησιού παρατηρήθηκε κατά την Ανατολίζουσα περίοδο.
- Η Κρήτη κατά τους Περσικούς Πολέμους, σύμφωνα με πληροφορίες του Ηροδότου, και τον Πελοποννησιακό Πόλεμο (431–404 π.Χ.), σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, κράτησε αυστηρή ουδετερότητα. Στη διάρκεια της Κλασικής περιόδου σπαρασσόταν από εσωτερικούς πολέμους και η οικονομία της ήταν ισχνή.
- Τον 4ο αι. π.Χ., η παλαιότερη πολιτειακή οργάνωση της Κρήτης κίνησε

το ενδιαφέρον των φιλοσόφων, όπως φαίνεται από τα έργα του Πλάτωνα *Κρίτων*, *Φαίδων*, *Πρωταγόρας*, *Πολιτεία*, και *Νόμοι*, και από τα *Πολιτικά* του Αριστοτέλη.

- Η Κρήτη κατά τους χρόνους του Μεγάλου Αλεξάνδρου (326–323 π.Χ.) δεν τήρησε ενιαία φιλομακεδονική πολιτική. Φιλομακεδονικές ήταν οι πόλεις της Κνωσού, της Γόρτυνας, της Κυδωνίας και άλλες, ενώ αντιμακεδονική υπήρξε η φιλοσπαρτιατική πόλη της Λύκτου.
- Κατά τους Ελληνιστικούς χρόνους (323–69 π.Χ.) παρατηρήθηκαν ενώσεις των κρητικών πόλεων και υπήρξε ισχυρότατος ανταγωνισμός επικράτησης ανάμεσα στην Κνωσό και τη Γόρτυνα.
- Προς το τέλος του 3ου αι. π.Χ. δημιουργήθηκε το «Κοινόν των Κρητέων» και η «Ένωση των Ορειών». Οι σχέσεις που ανέπτυξε με την κοντινή Πτολεμαϊκή Αίγυπτο εξελίχθηκαν για δύο περίπου αιώνες σε σχέσεις εξάρτησης.

ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ (69 π.Χ.–330 μ.Χ.)

- Η κατάληψη της πόλης της Κνωσού από τον Κόιντο Καϊκίλιο Μέτελλο, το 67 π.Χ., σήμανε την οριστική υποταγή της Κρήτης στους Ρωμαίους.
- Στη διάρκεια της ρωμαϊκής κατάκτησης, η Κρήτη προσπάθησε να αναπροσαρμοστεί πολιτικά και πολιτισμικά. Όσοι αντιστάθηκαν, αντιμετώπιστηκαν με σκληρότητα ενώ σε όσους συμμορφώθηκαν παραχωρήθηκαν προνόμια και αυτοδιοίκηση. Πρωτεύουσα ορίστηκε η Γόρτυνα, όπου οικοδομήθηκαν πολλά δημόσια κτήρια: ένα ωδείο, δύο θέατρα, αμφιθέατρο, στάδιο, θέρμες, λουτρά και ναοί. Οι Ρωμαίοι κατασκεύασαν νέους δρόμους και γέφυρες, που ενοποίησαν το εσωτερικό του νησιού και διευκόλυναν τις εμπορικές ανταλλαγές. Η διοίκηση χρησιμοποιούσε τη λατινική γλώσσα αλλά η ελληνική εξακολούθησε να είναι η γλώσσα των Κρητών.
- Το 62–63 μ.Χ. ο χριστιανισμός διαδόθηκε στην Κρήτη από τον απόστολο Παύλο και το μαθητή του, Τίτο, ο οποίος και οργάνωσε τις εκκλησίες στο νησί.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΠΡΩΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (284–824 μ.Χ.)

- Επί Μεγάλου Κωνσταντίνου, η Κρήτη προσαρτήθηκε στη διοικητική περιφέρεια Ιλλυρικού και επί Θεοδοσίου εντάχθηκε οριστικά στο ανατολικό τμήμα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.
- Το 623 μ.Χ., Σλάβοι επέδραμαν εναντίον της Κρήτης. Από τα μέσα του 7ου αιώνα, Άραβες πίεζαν με συνεχείς επιδρομές το νησί. Το 824, Άραβες Σαρακηνοί από την Ισπανία ολοκλήρωσαν την κατάκτησή του και επέβαλαν την ισλαμική θρησκεία. Οι Βυζαντινοί επιχείρησαν επανειλημμένως να την ανακτήσουν (825–950 μ.Χ.). Τελικά την ανακατέλαβε το 961 ο Νικηφόρος Φωκάς. Η αραβική κυριαρχία διήρκεσε από το 824 έως το 961.

*Η κεφαλή του Διονύσου.
Ψηφιδωτό δάπεδο
από ρωμαϊκή έπαυλη
στην Κνωσό,
που έχει ανασκάψει
η Βρετανική Σχολή Αθηνών*

Μιχαήλ Δαμασκηνός,
Μη μου άπτου, 1579.
Συλλογή Αγίας Αικατερίνης
των Σιναΐτών, Ηράκλειο

ΔΕΥΤΕΡΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (961–1204)

Η Κρήτη περιήλθε ξανά στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Κυβερνήτης του νησιού ήταν ένας στρατηγός, ο οποίος διοριζόταν από την Κωνσταντινούπολη. Πρωτεύουσα ορίστηκε ο Χάνδακας. Ο αυτοκράτορας Αλέξιος Β΄ Κομνηνός έστειλε στην Κρήτη το γιο του, Ισαάκιο, και δώδεκα αρχοντόπουλα από σημαντικές βυζαντινές οικογένειες, μαζί με άλλους αποίκους. Τους παραχωρήθηκαν εκτάσεις γης με σκοπό να εισπράττουν εισοδήματα και συγχρόνως να υπερασπίζουν το νησί. Ιεραπόστολοι των Βυζαντινών, όπως ο Νίκων ο «Μετανοείτε», επανέφεραν τους κατοίκους της Κρήτης στο χριστιανισμό. Ιδρύθηκαν μοναστήρια και χτίστηκαν ναοί. Η Κρήτη ανέπτυξε ευρείας κλίμακας εμπόριο. Τα πλοία της έφταναν πέρα από την Κωνσταντινούπολη, έως τα βόρεια παράλια της Μαύρης Θάλασσας.

ΒΕΝΕΤΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ (1204–1669)

- Οι Σταυροφόροι της 4ης Σταυροφορίας κατέλαβαν την Κωνσταντινούπολη το 1204. Η Κρήτη παραχωρήθηκε στον Βονιφάτιο τον Μομφερρατικό, ο οποίος την πώλησε στον δόγη της Βενετίας, Ερρίκο Δάνδολο, το 1206. Η Κρήτη, λόγω της στρατηγικής γεωγραφικής της θέσης, αποτέλεσε μήλο της έριδας μεταξύ Βενετίας και Γένοβας. Τα επόμενα χρόνια την διεκδίκησε και η Γένοβα, αλλά κατά την αναμέτρηση με τη Βενετία, ηττήθηκε.
- Το 1211, η Βενετία έστειλε τον πρώτο διοικητή με τον τίτλο του δούκα της Κρήτης, για να εδραιώσει την κυριαρχία της στο νησί. Στη συνέχεια έστειλε σε διαδοχικές φάσεις Βενετούς, για να επιβληθεί και στην ανυπότακτη ενδοχώρα, ώστε ανάλογα με τις μεγάλες ή μικρότερες εκτάσεις γης που τους παραχώρησε ως φέουδα, να συντηρούν ιππικό ή πεζικό.
- Οι Κρήτες επαναστάτησαν επανειλημμένα κατά της βενετικής διοίκησης. Το 1217, εξεγέρθηκαν στη δυτική Κρήτη (στο Ρέθυμνο αλλά και αλλού) οι Κωνσταντίνος Σεβαστός Σκορδίλης και ο Μιχαήλ Μελισσηνός, που ήταν, πριν από την κατάκτηση, βυζαντινοί άρχοντες, γνωστοί στις βενετικές πηγές ως «αρχοντορωμαίοι». Το Σεπτέμβριο του 1219, οι εξεγερθέντες συνθηκολόγησαν με τους Βενετούς, ύστερα από προσφορά προνομίων, γης και μερικής φοροαπαλλαγής.
- Το 1222 έγινε νέα εξέγερση με τους Θεόδωρο και Μιχαήλ Μελισσηνούς λόγω της εγκατάστασης νέων αποίκων–φεουδαρχών από τη Βενετία.
- Το 1228 εξεγέρθηκαν οι οικογένειες Σκορδίλη, Μελισσηνών, Αρμολέων και Δρακοντόπουλων. Η εξέγερση έληξε με συνθηκολόγηση, αφού υπογράφηκαν τρεις συνθήκες, το 1233, 1234 και 1236, με τις οποίες χορηγήθηκαν ή και διευρύνθηκαν προνόμια σε πρώην άρχοντες. Ακολούθησε περίοδος ειρήνης μεταξύ των ετών 1233–1260.
- Νέα εξέγερση που διήρκεσε τέσσερα χρόνια εκδηλώθηκε το 1262, με αρχηγούς τους Χορτάτζηδες, τους Σκορδίληδες και τους Μελισσηνούς, που έληξε με τη συνθήκη του 1265. Χορηγήθηκε αμνηστία, επικυρώθηκαν

Κυνηγός.
O. Dapper,
Naukeurige Beschryving
der Eilanden..., 1651

προνόμια και ο βυζαντινός αυτοκράτορας Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος αναγνώρισε τη βενετική κυριαρχία στην Κρήτη.

- Το 1266 ξέσπασαν νέες ταραχές στον Χάνδακα. Ο Αλέξιος Καλλέργης και οι αδελφοί Γεώργιος και Θεόδωρος Χορτάτζης σχεδίασαν εξέγερση, η οποία όμως αποσοβήθηκε. Εκδηλώθηκε νέα εξέγερση με αρχηγούς τους Γεώργιο και Θεόδωρο Χορτάτζη, το 1272–1273, που απέτυχε. Δέκα χρόνια αργότερα, το 1282, ξέσπασε η μακροχρόνια εξέγερση του Αλεξίου Καλλέργη, η οποία τερματίστηκε με τη συνθήκη της 28ης Απριλίου 1299.
- Το 1319 εξεγέρθηκε η οικογένεια Σκορδίλη στα Σφακιά. Η εξέγερση τερματίστηκε με την ενεργό επέμβαση του Αλεξίου Καλλέργη υπέρ των Βενετών. Την ίδια περίοδο σημειώθηκαν και άλλες μικρότερες κινητοποιήσεις, με αρχηγούς τους Βαρούχες και τους Βλαστούς. Η εξέγερση των Μαργαριτών και του Βάρδα Καλλέργη, το 1333, έληξε το 1334 με τη θανάτωση των πρωταγωνιστών της.
- Η εξέγερση του Λέοντος Καλλέργη και των Ψαρομηλίγγων του 1341 έληξε το 1347.
- Μεταξύ των ετών 1363–1366 εκδηλώθηκε η αποστασία του Αγίου Τίτου, η οποία ήταν η αντίδραση των Βενετών φεουδαρχών της Κρήτης κατά της Βενετίας. Ηγετική μορφή της ήταν ο Τίτο Βενιέρ (Tito Venier). Η εξάρτηση των Βενετών ευγενών από τη Μητρόπολη, δεδομένη τον πρώτο αιώνα της κατάκτησης, τέθηκε σε αμφισβήτηση με την αποστασία του Αγίου Τίτου, κατά την οποία οι Βενετοί φεουδάρχες της Κρήτης, σε συνεργασία με τους εγχώριους άρχοντες, επιδίωξαν, χωρίς επιτυχία, να αυτονομηθούν από τη Βενετία.
- Τις χρονιές 1364–1367 πραγματοποιήθηκε η μεγάλη κινητοποίηση των Καλλέργηδων.
- Σχεδόν έναν αιώνα αργότερα, το 1453–1454, η συνωμοσία του Σήφη Βλαστού καταπνίγηκε, πριν προλάβει να εκδηλωθεί.
- Στις αρχές του 16ου αιώνα, το 1527, έγινε η εξέγερση του Γεωργίου Καντανολέου ή Λυσοογιώργη, η οποία κατεστάλη από τη Βενετία.
- Παράλληλα με τις συνεχείς εξεγέρσεις, ο κρητικός πληθυσμός υπέφερε από σεισμούς (1303, 1353, 1508, 1629, 1650), από σιτοδείες (1500, 1581, 1655), από επιδημίες σε διάφορα αστικά κέντρα (1571, 1592–1595, 1611, 1630, 1646 κ.ά.) και από πειρατικές επιδρομές στα παράλια του νησιού (1317, 1333, 1522, 1527, 1538, 1562, 1571 κ.ά.) Οι Βενετοί φρόντισαν να οχυρώσουν την Κρήτη με φρούρια, για να προστατευτούν από τους εσωτερικούς και εξωτερικούς κινδύνους. Μεταξύ των ετών 1550 και 1560 κατασκευάστηκαν τα τείχη του Χάνδακα από τον αρχιτέκτονα Μικέλε Σανμιτσέλι (Michele Sanmicheli).

Η Πνευματική ζωή κατά τη διάρκεια της Βενετοκρατίας

Κατά τους δύο πρώτους αιώνες της Βενετοκρατίας, οι Κρητικοί φαίνεται ότι υιοθέτησαν τις βυζαντινές συνήθειες και παραδόσεις, ενώ ήδη κατά το δεύτερο μισό του 14ου αιώνα, η Κρήτη ήταν ένα σημαντικό κέντρο αντιγραφής χειρογράφων κλασικών και βυζαντινών συγγραφέων. Την ίδια εποχή εμφανίστηκαν και τα πρώτα έργα νεοελληνικής λογοτεχνίας Κρητικών ποιητών, όπως τον Στέφανο Σαχλίκη και τον Λεονάρδο Ντελλαπόρτα.

Το τυπογραφικό σήμα του Ζαχαρία Καλλέργη

Η στενή προσέγγιση Βενετών και Κρητικών σηματοδοτήθηκε κατά το δεύτερο μισό του 15ου αιώνα, με το πέρασμα ή την εγκατάσταση στο νησί, Βυζαντινών λογίων και καλλιτεχνών, που προσέφυγαν στη Δύση μέσω Κρήτης, όπως για παράδειγμα οι Μιχαήλ και Αρσένιος Αποστόλης, Ιανός Λάσκαρης. Βενετοί αξιωματούχοι αναδείχθηκαν ως πάτρωνες πνευματικής δημιουργίας κρητικών έργων. Εκδόθηκαν ελληνικά βιβλία από Βενετούς και Κρήτες τυπογράφους και επιμελητές, όπως οι Άλδος Μανούτιος, Ζαχαρίας Καλλιέργης, και Μάρκος Μουσούρος.

Παράλληλα, η οικονομική άνθιση των κρητικών πόλεων και η νέα κοινωνική πραγματικότητα που αναδύθηκε από το 16ο αιώνα, τροφοδότησαν την πνευματική δημιουργία και την επιστημονική δραστηριότητα.

Δημιουργήθηκε η Ακαδημία των Βίβι (Vivi) στο Ρέθυμνο (1562), που ήταν φιλολογική λέσχη, όπου με τη συμμετοχή ευγενών και αστών οργανώνονταν λογοτεχνικές βραδιές και πιθανότατα θεατρικές παραστάσεις. Αργότερα, οργανώθηκαν και άλλες τέτοιες Ακαδημίες, όπως των Στραβαγκάντι (Stravaganti) στο Χάνδακα (1591) και των Στερίλι (Sterili) στα Χανιά (1632).

Με βασικό ενοποιητικό παράγοντα την ελληνική γλώσσα, και ειδικότερα την κρητική διάλεκτο που χρησιμοποιήθηκε από τους περισσότερους Κρητικούς συγγραφείς, ανεξαρτήτως καταγωγής και κοινωνικής τάξης, δημιουργήθηκαν σε στίχο, σε αρκετές περιπτώσεις κάτω από την επιρροή δυτικών προτύπων, τα έργα της Κρητικής Αναγέννησης. Ξεχώρισαν η τραγωδία Ερωφίλη (1600), η κωμωδία Κατζούρμπος (μεταξύ 1595 και 1600), και το ποιμενικό δράμα Η Πανώρια (περίπου 1584), τον Γεωργίου Χορτάτζη, το μυθιστόρημα Ερωτόκριτος (μεταξύ 1646 και 1669) του Βιτσέντζου Κορνάρου, η κωμωδία Φορτουνάτος του Μάρκου Αντώνιου Φώσκολου (1655–1656), η τραγωδία Βασιλεύς ο Ροδολίνος του Ιωάννη Ανδρέα Τρωίλου (1645), το θρησκευτικό δράμα Η Θυσία του Αβραάμ (1635;) κ.ά. Πολλά από τα έργα του κρητικού θεάτρου παραστάθηκαν κατά το 17ο αι. στην Κρήτη και συνέχισαν να εκδίδονται αλλά και να παίζονται σε άλλες περιοχές (στα Ιόνια νησιά, την Ήπειρο κ.α.) και μετά την κατάληψη του νησιού από τους Οθωμανούς. Ταυτόχρονα, και πάλι μέσα από την κρητική διάλεκτο, αποτυπώθηκαν σε έμμετρα χρονικά Κρητών ποιητών, σημαντικές στιγμές της σύγκρουσης του χριστιανικού κόσμου με τους Οθωμανούς, όπως η Πολιορκία της Μάλτας, τον Αντώνιου Αχέλη (1571) και ο Κρητικός Πόλεμος του Μαρίνου Τζάνε Μπουνιαλή (1681).

Οι ίδιες συνθήκες αποτέλεσαν το γόνιμο έδαφος για την άνθηση και της κρητικής ζωγραφικής, στην οποία, στοιχεία της παραδοσιακής βυζαντινής εικονογραφίας αναμίχθηκαν με στοιχεία της ιταλικής Αναγέννησης και πρόσφεραν δείγματα εξαιρετικής τέχνης: τα έργα των Ανδρέα Ρίτζου, Μιχαήλ Δαμασκηνού, Θεοφάνη του Κρήτα, Γεωργίου Κλόντζα, και Εμμανουήλ Τζάνε Μπουνιαλή. Το 1541 γεννήθηκε ο ζωγράφος Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, στο Φόδελε. Το 1566 πήγε στη Βενετία, το 1570 στη Ρώμη και στη συνέχεια στην Ισπανία, όπου η τέχνη του έφθασε στο απόγειό της, κι έγινε γνωστός με το όνομα Ελ Γκρέκο. Πέθανε στο Τολέδο το 1614.

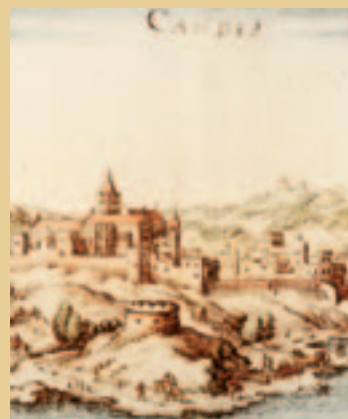
Επιπλέον, τα αρχιτεκτονικά πρότυπα της Βενετίας εφαρμόστηκαν στην Κρήτη, όπου ανεγέρθηκαν οικοδομήματα κατ' απομίμηση αυτών της Μητρόπολης: διοικητικά κτήρια, λότζιες, υδραγωγεία, κρήνες, ναύσταθμοι, λαζαρέττα, αλλά και αμυντικά έργα που εντάθηκαν τον τελευταίο αιώνα της Βενετοκρατίας, φέρουν έντονα, και διασώζουν ακόμη μέχρι σήμερα, τη σφραγίδα της βενετικής τέχνης στο νησί.

Η Αρετούσα εξομολογείται
τον έρωτά της
για τον Ερωτόκριτο
στην πιστή της παραμύνα

Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1645–1669)

Μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1453, η Οθωμανική Αυτοκρατορία επεκτάθηκε με κατακτήσεις στην Ανατολική Μεσόγειο: Εύβοια, Σάμος, Ρόδος, Πελοπόννησος, Χίος και Κύπρος. Η βενετική Κρήτη ήταν ο επόμενος στόχος αυτής της προέλασης. Εκτός από τις αγροτικές πλουτοπαραγωγικές πηγές και τα αποθέματα, κατείχε σπουδαία θέση τόσο από στρατηγική άποψη όσο και από εμπορική, για τις θαλάσσιες συναλλαγές. Ο πόλεμος υπήρξε μακροχρόνιος, αιματηρός και πολυδάπανος, και στερήσε τη Βενετία από το σημαντικότερο έρεισμά της στην Ανατολή, ανατρέποντας την ισχύουσα ισορροπία δυνάμεων στη Μεσόγειο. Το ένα φρούριο μετά το άλλο έπεσαν στα χέρια των Οθωμανών. Ο Γιουσούφ πασάς κατέλαβε τα Χανιά (23 Ιουνίου 1645). Στη συνέχεια καταλήφθηκε το Ρέθυμνο (13 Νοεμβρίου 1646). Μετά από πολύχρονη πολιορκία (1649–1669) παραδόθηκε ο Χάνδακας (Ηράκλειο) στις 16 Σεπτεμβρίου 1669. Οι Βενετοί εγκατέλειψαν την πόλη συνοδευόμενοι από Κρητικούς, που κατέφυγαν στο νησί Ντία, αρχικά, και στη συνέχεια μετανάστευσαν στη Βενετία ή τα Ιόνια Νησιά. Η Κρήτη εντάχθηκε στην οθωμανική διοίκηση.

ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ (1669–1840)

Η τουρκική κατάκτηση διέκοψε οριστικά την κρητική αναγέννηση. Ο πληθυσμός του νησιού ελαττώθηκε σημαντικά από τους αθρόους εκπατρισμούς και τους εξισλαμισμούς, που συνεχίστηκαν σε όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Ο αστικός βίος, που αποτελεί την απαραίτητη προϋπόθεση κάθε πολιτιστικής δημιουργίας, καταστράφηκε με την ερήμωση των μεγάλων αστικών κέντρων της Κρήτης, στα οποία εγκαταστάθηκαν κυρίως Τούρκοι.

Η κρητική οικονομία υποχώρησε σε υποτυπώδεις μορφές αγροτικής και ποιμενικής ζωής, ενώ το εμπόριο, τουλάχιστον κατά τα πρώτα χρόνια της Τουρκοκρατίας, ουσιαστικά νεκρώθηκε. Σε όλα αυτά, προστέθηκε η επαχθής φορολογία, τα δεινοπαθήματα του λαού και η εκδήλωση επαναστατικών κινητοποιήσεων κατά των Τούρκων.

- Το 1684 ξέσπασε Βενετοτουρκικός Πόλεμος και οι Βενετοί έχασαν τη Γραμβούσα.

Οι επαναστάσεις του πληθυσμού κατά των Οθωμανών ήταν συνεχείς και αιματηρές.

- Το 1770 ξέσπασε η επανάσταση του Δασκαλογιάννη στα Σφακιά, που εντασσόταν στο ευρύτερο πλαίσιο της πολιτικής της Μεγάλης Αικατερίνης της Ρωσίας, και αποτέλεσε μέρος των «Ορλωφικών». Ο Ιωάννης Βλάχος ή Δασκαλογιάννης, πλούσιος πλοιοκτήτης, σχεδίασε την απελευθέρωση της Κρήτης, βασιζόμενος στη βοήθεια της Αικατερίνης της Ρωσίας. Το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 1770 αμύνθηκε στα βουνά των Σφακιών, χωρίς να λάβει την υποστήριξη που ανέμενε. Στις 18 Μαρτίου 1771 έγιναν αποδεκτοί οι βαρείς όροι των Τούρκων, ενώ ο Δασκαλογιάννης θανα-

Ο Μιχαήλ Κόρακας,
γενικός αρχηγός
των ανατολικών επαρχιών
Κρήτης

τώθηκε στις 17 Ιουνίου 1771. Η επανάσταση του Δασκαλογιάννη αποτέλεσε την πρώτη απόπειρα απελευθέρωσης αλλά και την πρώτη εμπειρία για τις συνέπειες της αποτυχίας.

- Τα χρόνια 1790–1820 πολέμησαν με πείσμα τους Οθωμανούς, σε ολόκληρη την Κρήτη, οι Χάληδες και οι Γιανναρήδες στα Χανιά, οι Δεληγιαννάκηδες και οι Κουτσούρηδες στα Σφακιά, ο Σήφακας στον Αποκόρωνα, οι Τσουδεροί στο Ρέθυμνο, ο Γιάννης Παλμέρης στο Μυλοπόταμο, οι Ανωγειανοί Σταύρος Ξετρύπης, Σταύρος Νιώτης, Βασίλης Σμπώκος κ.ά. Στην ανατολική Κρήτη διακρίθηκε ο Δημήτρης Λόγιος ή Βαρούχας Στην πεδιάδα της Μεσαράς έδρασαν οι Ιωάσαφ Μαρκάκης, οι Λεράτοι, ο Μαλικούτης, ο Μ. Κόρακας και άλλοι σε άλλα μέρη της Κρήτης.
- Πρώτος Κρητικός που μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία ήταν ο Εμμανουήλ Βερνάρδος (1η Σεπτεμβρίου 1816). Το 1819 μύησε με τη σειρά του τους Σφακιανούς και τον Δεκέμβριο της ίδιας χρονιάς έφτασε στα Χανιά ο Βαρνάβας Πάγκαλος, ως απόστολος της Φιλικής Εταιρείας, και επιφανείς Κρήτες έγιναν Φιλικοί.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

- Στις 7 Απριλίου 1821 άρχισαν επαναστατικές ζυμώσεις με συνέλευση των Σφακιανών στα Γλυκά Νερά.
- Στις 15 Απριλίου επαναλήφθηκε η συνέλευση στην Παναγιά τη Θυμιάνη και αποφασίστηκε η κήρυξη της επανάστασης. Στις 29 Μαΐου συγκλήθηκε γενική συνέλευση και οργανώθηκε η «Καγκελαρία των Σφακιών», ως η υπέρτατη πολιτική αρχή της Κρήτης. Επίσημη ημέρα έναρξης της Κρητικής Επανάστασης θεωρείται η ημερομηνία της 14 Ιουνίου, λόγω της πρώτης νικηφόρας μάχης στο Λούλο Χανίων. Ακολούθησε νίκη στους Λάκκους Κυδωνίας (15 Ιουνίου). Τον Αύγουστο, οι Τούρκοι κατέπνιξαν με καπνούς 130 άνδρες και γυναίκοιπαιδα στο σπήλαιο Κρυονερίδα, στο Βαφέ Αποκορώνου. Η μάχη στο Θέρισσο Χανίων (19 Αυγούστου) είχε αμφίπλευρες απώλειες και σκοτώθηκε ο οπλαρχηγός Στέφανος Χάλης. Στις 29 Αυγούστου οι Τούρκοι διείσδυσαν στα Σφακιά και κατέστρεψαν την επαρχία, όπως και το 1770. Το Σεπτέμβριο και Οκτώβριο ανασυντάχθηκαν οι δυνάμεις των επαναστατών και οι Τούρκοι αποθήθηκαν από τον Αποκόρωνα και την Κυδωνία. Ο Μιχαήλ Κομνηνός Αφεντούλιεφ (Αφεντούλης) κατήλθε στην Κρήτη ως «Γενικός Έπαρχος και Αρχιστράτηγος της Κρήτης», το Νοέμβριο.
- Το 1822 η Οθωμανική Αυτοκρατορία ζήτησε τη βοήθεια της Αιγύπτου για την αντιμετώπιση των επαναστατών της Κρήτης. Ο Αφεντούλιεφ οργάνωσε την πολιορκία του Ρεθύμνου, η οποία απέτυχε (Μάρτιος). Οι επαναστάτες ηττήθηκαν στη Μάλαξα (10–11 Μαΐου) και συγκλήθηκε γενική συνέλευση των Κρητών στους Αρμένους Χανίων (11–21 Μαΐου), υπό την προεδρία του Πέτρου Ομηρίδη Σκυλίτση. Εκδόθηκε η «Προκήρυξις Ελευθερίας» και ψηφίστηκε σχέδιο συντάγματος με τον τίτλο «Προσωρινή Πολιτεία της νήσου Κρήτης».

Στις 28 Μαΐου, αιγυπτιακός στρατός υπό την αρχηγία του Χασάν πασά, αποβιβάστηκε στη Σούδα, μετά τη συμφωνία για βοήθεια προς την Οθωμανική

Αυτοκρατορία, του σουλτάνου Μαχμούτ Δ' με τον Μεχμέτ Αλί της Αιγύπτου. Τον Ιούνιο, οι επαναστάτες ηττήθηκαν στα Τοικαλαριά και στη Μάλαξα, αλλά επίλεκτο σώμα Τουρκαλβανών εξοντώθηκε από τους Ανωγειανούς στον Κρουσώνα. Ο Αφεντούλιεφ ζήτησε βοήθεια από την Ελλάδα. Έφτασε στο νησί ο Στέφανος Βασιλόπουλος με 900 όπλα. Έγινε η μάχη στους Λάκκους Κυδωνίας (6 Αυγούστου). Ο Χασάν πασάς, με σοβαρές απώλειες, υποχώρησε προς τον Αποκόρωνα και το Ρέθυμνο, καταστρέφοντας τα χωριά της περιοχής.

Σκληρή μάχη έγινε ανάμεσα σε Κρητικούς και Αιγυπτίους στο Σκλαβόκαμπο, με μεγάλες απώλειες και από τις δύο πλευρές (1η Αυγούστου). Από το Σεπτέμβριο έως το Νοέμβριο, ο Χασάν πασάς εισέβαλε στο οροπέδιο του Λασιθίου, όπου προκάλεσε μεγάλη καταστροφή. Φυλακίστηκε ο Αφεντούλιεφ, κατηγορούμενος για ολιγωρία και αδράνεια, θεωρούμενος ως υπεύθυνος για τις αποτυχίες των επαναστατών (15 Νοεμβρίου).

- Οι Κρήτες «Παραστάτες και Πληρεξούσιοι της Πατρίδος» ζήτησαν από την Κεντρική Εξουσία των επαναστατημένων Ελλήνων το διορισμό του Εμμανουήλ Τομπάζη στη θέση του Αφεντούλιεφ (28 Νοεμβρίου). Η πρότασή τους έγινε δεκτή τον Απρίλιο του 1823.

Το Φεβρουάριο 1823 οι Τούρκοι πολιόρκησαν τους χριστιανούς του Μεραμβέλλου, στο σπήλαιο της Μιλάτου. Επακολούθησε σφαγή και αιχμαλωσία. Σκοτώθηκε ο Χασάν πασάς στο Καστέλι Πεδιάδος (Μάρτιος 1823).

Ο Εμμ. Τομπάζης έφθασε στην Κρήτη ως αρμοστής στις 21 Μαΐου και στις 25 του ίδιου μήνα οι Τούρκοι του φρουρίου Κισσάμου παραδόθηκαν. Έφθασε με νέες δυνάμεις ο νέος διοικητής του αιγυπτιακού στρατού, Χουσεΐν μπέης. Έγινε συνέλευση των Κρητικών στο χωριό Αρκουδάνα Αποκορώνου (22 Ιουνίου). Ψηφίστηκε ο «Οργανισμός της ενιαυσίου τοπικής διοικήσεως της νήσου Κρήτης», που στηρίχτηκε στο Σύνταγμα της Επιδαύρου και όρισε 16μελή διοίκηση, με έδρα τις Βρύσες Αμαρίου.

Δόθηκε σκληρή μάχη στο χωριό Αμουργέλλες με ήττα των Κρητικών (20 Αυγούστου). Τον Οκτώβριο του 1823, ο Χουσεΐν στρατοπέδευσε στο χωριό Μελιδόνι Μυλοποτάμου και πολιόρκησε 370 γυναικόπαιδα και ελάχιστους οπλοφόρους στο ομώνυμο σπήλαιο. Τον Ιανουάριο του 1824, οι αποκλεισμένοι στο Μελιδόνι βρήκαν τραγικό θάνατο. Ο Χουσεΐν λεηλάτησε τα χωριά του Αποκορώνου (Φεβρουάριος).

Στις 2 Μαρτίου ο Εμμανουήλ Τομπάζης απηύθυνε δραματική έκκληση στον πρόεδρο του Εκτελεστικού, Γεώργιο Κουντουριώτη, για βοήθεια.

Ο Χουσεΐν εισέβαλε στα Χανιά (Μάρτιος). Ακολούθησε ομαδικός εκπατρισμός αμάχων Κρητικών από το λιμάνι του Λουτρού. Στη συνέχεια, ο Χουσεΐν εισέβαλε στο Σέλινο και την Κίσσαμο (Απρίλιος). Η επανάσταση στην Κρήτη φάνηκε να φτάνει στο τέλος της. Ο Εμμανουήλ Τομπάζης, αφού απηύθυνε την τελευταία προκήρυξη στους Κρητικούς, ζητώντας τους να συνεχίσουν τον αγώνα, εγκατέλειψε την Κρήτη (12 Απριλίου).

Ο Χουσεΐν, από το λιμάνι της Σούδας, απηύθυνε προκήρυξη προς τους Χριστιανούς της Κρήτης, υποσχόμενος γενική αμνηστία. Οι απροσκύνητοι σχημάτισαν αντάρτικες ομάδες για συνέχιση του αγώνα, με νυχτερινές

*Η Γραμβούσα
M. Boschini, Il regno tutto di
Candia, 1651*

επιθέσεις και δολιοφθορές, τους «Καλησπέρηδες». Αντίστοιχες ομάδες σχηματίστηκαν από τους Τούρκους, τους «Ζουρίδες».

Στα τέλη Μαΐου, ο Χουσεΐν διακήρυξε ότι κατέπνιξε την εξέγερση της Κρήτης.

Κρητικοί επαναστάτες, που είχαν διαφύγει στην Ελλάδα, επέστρεψαν στο νησί, αποφασισμένοι ν' αναζωπυρώσουν την επανάσταση. Με την ηγεσία των Δημητρίου Καλλέργη και Εμμανουήλ Αντωνιάδη κατέλαβαν το φρούριο της Γραμβούσας, ενώ την ίδια ημέρα άλλοι επαναστάτες κατέλαβαν το φρούριο της Κισσάμου. Άρχισε η λεγόμενη «περίοδος της Γραμβούσας» (9 Αυγούστου 1825–1828).

Οι Τούρκοι απέτυχαν στην προσπάθεια ανάκτησης του φρουρίου της Γραμβούσας (Σεπτέμβριος).

Οι επαναστάτες επιδόθηκαν στην πειρατεία, διοργάνωσαν οικισμό στη Γραμβούσα και έκτισαν την Παναγία την Κλεφτρίνα, προστάτιδα των πειρατών.

- Ενόψει της υπογραφής της συνθήκης του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827), οι Κρητικοί προσπάθησαν να αναζωπυρώσουν και να επεκτείνουν την επανάσταση σε όλη την Κρήτη. Για το σκοπό αυτό, στρατολογήθηκαν Κρητικοί μέτοικοι στην Πελοπόννησο, και άλλοι εθελοντές.

Ισχυρή δύναμη επαναστατών υπό τον Ιωάννη Χάλη αποβιβάστηκε στον Άγιο Νικόλαο (20 Νοεμβρίου 1827) και υποκίνησε σε επανάσταση τα χωριά του Μεραμβέλλου. Η προσπάθεια των Τούρκων να καταστείλουν την επανάσταση στο Μεραμβέλλο, απέτυχε. Στις 9 Δεκεμβρίου, οι επαναστάτες ηττήθηκαν στα χωριά της ανατολικής Πεδιάδος, και επέστρεψαν στην Γραμβούσα ενώ πολλοί διέφυγαν σε ορεινά κρησφύγετα ή άλλα νησιά.

1828

- Στις αρχές Μαρτίου 1828, ο Ηπειρώτης οπλαρχηγός Χατζημιχάλης Νταλιάνης που είχε φθάσει στη Γραμβούσα με μικρό σώμα τον Ιανουάριο, και ο Ιωάννης Χάλης κατέλαβαν και οχύρωσαν το Φραγκοκάστελλο Σφακίων.
- Αγγλογαλλικός στόλος κατέστρεψε τον πειρατικό στόλο της Γραμβούσας (Απρίλιος 1828). Το φρούριο παραδόθηκε στον Άγγλο συνταγματάρχη Ουρκουάρτ (Urquhart).
- Ο σερασκέρης Κρήτης, Μουσταφά πασάς, κατέφθασε στο οροπέδιο Ασκήφου με ισχυρή δύναμη πεζικού και ιππικού και σε μάχη στο Φραγκοκάστελλο σκοτώθηκαν ο Νταλιάνης και πολλοί αγωνιστές (13 Μαΐου). Στα τέλη Μαΐου ο στρατός του Μουσταφά αποδεκατίστηκε στα Χάλαρα του Αγίου Αντωνίου. Τον Ιούνιο ο Ιωάννης Καποδίστριας απέστειλε στην Κρήτη, ως αντιπρόσωπό του, το βαρόνο Ρέινεκ (Rheineck) και σύστησε στους Κρητικούς κατάπαυση των εχθροπραξιών. Αυτοί αρνήθηκαν να συμμορφωθούν και η επανάσταση επεκτάθηκε και στην περιοχή της Σητείας.
- Αναδιοργανώθηκε το «Κρητικόν Συμβούλιον» με αντιπροσώπους όλων των κρητικών επαρχιών.
- Άγριες μάχες διεξήχθησαν στην περιοχή της Μεσαράς και οι Τούρκοι περιορίστηκαν στα μεγάλα χωριά.
- Τον Αύγουστο, οι οπλαρχηγοί της Μεσαράς εξόντωσαν το γενίτσαρο

Αγριολίδη. Ακολούθησαν αγριότητες στο Ηράκλειο και τη γύρω περιοχή, ως αντίποινα για το θάνατό του, που επεκτάθηκαν και στο Ρέθυμνο. Εξαιτίας των βίαιων γεγονότων εκδηλώθηκε συμπάθεια των Ευρωπαίων υπέρ της Κρήτης. Τον Οκτώβριο, αγγλικός και γαλλικός στόλος κατέπλευσαν στη Σούδα και εμπόδισαν την αποβίβαση τουρκοαιγυπτιακών δυνάμεων στο νησί.

- Ο Καποδίστριας έστειλε τον Εμμανουήλ Τομπάζη στην Κρήτη (Νοέμβριος) ως αντιπρόσωπό του, με σκοπό την κατάληψη της Σητείας, της μόνης κρητικής επαρχίας που ήταν ακόμη στην απόλυτη κυριαρχία των Τούρκων. Δόθηκαν επίσης υποσχέσεις ότι στο ελληνικό κράτος θα περιληφθούν μόνον οι επαναστατημένες επαρχίες. Η εκστρατεία της Σητείας απέτυχε, με αποτέλεσμα να υποστεί την εκδικητική μανία των Τούρκων.

1829

- Στις αρχές του Φεβρουαρίου 1829, ο Ρέινεκ αντικαταστάθηκε από τον Άγγλο Χαν (Hain), ο οποίος παρέμεινε στη Γραμβούσα ως αντιπρόσωπος του Καποδίστρια. Οι μάχες συνεχίστηκαν στην περιοχή των Χανίων. Τον Οκτώβριο ο Νικόλαος Ρενιέρης ορίστηκε νέος αντιπρόσωπος του Καποδίστρια στην Κρήτη. Ολόκληρη σχεδόν η Κρήτη βρέθηκε στα χέρια των επαναστατών. Οι Τούρκοι αποκλείστηκαν στα μεγάλα φρούρια των Χανίων, του Ρεθύμνου και του Ηρακλείου.

1830

- Το πρωτόκολλο του Λονδίνου (22 Ιανουαρίου 1830) δεν περιέλαβε την Κρήτη στα όρια του νέου ελληνικού κράτους.
- Σε γενική συνέλευση στους Μαργαρίτες Μυλοποτάμου (13 Φεβρουαρίου), συντάχθηκε διακήρυξη προς τον Καποδίστρια και τις τρεις Μεγάλες Δυνάμεις. Αργότερα, το Κρητικό Συμβούλιο έστειλε έκκληση προς τον Λεοπόλδο, ο οποίος είχε επιλεγεί ως ο πρώτος βασιλιάς της Ελλάδας, και δραματική προκήρυξη «Προς τους Έλληνες».
- Στις 5 Ιουνίου πλοία των Μεγάλων Δυνάμεων έφτασαν στον όρμο του Παλαιοκάστρου, δυτικά του Ηρακλείου, για να επιβάλουν την ειρήνη στην Κρήτη. Η επανάσταση στο νησί της Κρήτης έληξε χωρίς δικαίωση.
- Το «Κρητικόν Συμβούλιον» συνεδρίασε στη Ρογδιά Μαλεβιζίου και εξέδωσε αναφορά προς τους πρέσβεις των Μεγάλων Δυνάμεων της Ευρώπης, την οποία υπέγραψαν ο Νικόλαος Ρενιέρης και όλα τα μέλη.
- Η απόπειρα των επαναστατών για την ανακατάληψη της Γραμβούσας απέτυχε (6 Σεπτεμβρίου).

ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ (1830–1840)

- Αιγυπτιακός στόλος αποβίβασε στην Κρήτη στρατεύματα υπό τον Οσμάν Νουρεντίν μπέη (15 Σεπτεμβρίου 1830). Η Κρήτη παραχωρήθηκε στον τοπάρχη της Αιγύπτου, Μωχάμετ Άλι, σε αντάλλαγμα των υπηρεσιών που είχε προσφέρει στο σουλτάνο κατά την περίοδο της Επανάστασης στην Κρήτη και την Πελοπόννησο. Ο μονάρχης της Αιγύπτου διόρισε ως πολιτικό διοικητή του νησιού τον Μουσταφά Ναϊλή πασά, που πήρε την προ-

Ο Μωχάμετ Άλι (1769–1849). Τουρκαλβανός γεννημένος στην Καβάλα, ήταν αντιβασιλιάς και πασάς της Αιγύπτου

σωνυμία Γκιριτλής (Κρητικός), για τη μακρόχρονη παραμονή του στη διοίκηση της Κρήτης. Τη στρατιωτική διοίκηση ανέθεσε στον Οσμάν Νουρεντίν μπέη. Ακολούθησαν εκπατρισμοί των Κρητικών στα νησιά του Αιγαίου, την Πελοπόννησο και τον Πειραιά.

- Το «Κρητικόν Συμβούλιον» απέστειλε αναφορά στο βασιλιά της Γαλλίας, Λουδοβίκο Φίλιππο, για τις βαναυσότητες κατά του κρητικού λαού (14 Οκτωβρίου). Στην τελευταία συνεδρίαση του «Κρητικού Συμβουλίου» στους Μαργαρίτες Μυλοποτάμου συντάχθηκε διαμαρτυρία προς τον Κυβερνήτη της Ελλάδας, τους ναυάρχους των Μεγάλων Δυνάμεων, και Ψήφισμα για την οργάνωση μόνιμης Επιτροπής, η οποία θα παρακολουθούσε την εξέλιξη των κρητικών πραγμάτων και θα εξασφάλιζε τη συνοχή και τη συνεργασία των Κρητών προσφύγων (23 Νοεμβρίου). Το «Κρητικόν Συμβούλιον» διαλύθηκε στις 16 Δεκεμβρίου 1830.
- Τον Ιανουάριο του 1831 υπήρξε παρέμβαση του Οικουμενικού Πατριαρχείου για τους ομαδικούς εκπατρισμούς των Κρητικών. Υπεδείχθη στους κατοίκους να δείξουν υπομονή και έλαβαν διαβεβαιώσεις ότι θα τους προστάτενε το νέο καθεστώς του Μωχάμετ Άλι. Δόθηκε στους χριστιανούς ελευθερία λατρείας και άδεια να οικοδομήσουν και να ανακαινίσουν τις εκκλησίες τους. Με απόφαση του Πατριαρχείου, οι επισκοπές της Κρήτης έγιναν μόνον πέντε (24 Νοεμβρίου 1831).
- Τον Ιανουάριο του 1832 εκδόθηκε η πρώτη επίσημη δίγλωσση εφημερίδα με τίτλο *Βακάι Γκιρίτ (Κρητική Εφημερίς)*, στα Χανιά. Το καλοκαίρι έγινε η πρώτη απογραφή του πληθυσμού. Η αιγυπτιακή κυβέρνηση προχώρησε σ' ένα ευρύ πρόγραμμα έργων κοινής ωφέλειας: δρόμοι, γέφυρες, υδραγωγεία και λιμενικές βελτιώσεις. Οι δαπάνες του προγράμματος επιβάρυναν με δυσβάσταχτους φόρους τους κατοίκους, οι οποίοι αντέδρασαν. Εκδηλώθηκε το κίνημα των Μουρνιών, το Σεπτέμβριο του 1833. Συγκεντρώθηκαν 7.000, περίπου, άοπλοι χριστιανοί στις Μουρνιές Κυδωνίας και διαμαρτυρήθηκαν για τις φορολογικές και άλλες καταπίεσεις. Οι συγκεντρωμένοι στις Μουρνιές συνέταξαν και υπέγραψαν αναφορά στις Μεγάλες Δυνάμεις και επικαλέστηκαν την προστασία τους (20 Σεπτεμβρίου). Ο απαγχονισμός 41 πρωταίων ήταν η άμεση αντίδραση της αιγυπτιακής διοίκησης.
- Στη νέα κρίση του Ανατολικού Ζητήματος, 1839–1840, η Αίγυπτος ενεπλάκη σε πόλεμο με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ο Μωχάμετ Άλι ηττήθηκε στη Συρία. Με την υπογραφή της συνθήκης του Λονδίνου (3 Ιουλίου 1840) οι Μεγάλες Δυνάμεις απέσπασαν την Κρήτη από την Αίγυπτο και την επανέφεραν στη δικαιοδοσία του σουλτάνου.

Ο Καπετάν Μανιάς

ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ (1840–1898)

Εκπατρισμένοι αγωνιστές, όπως οι Χάλης, Κούμης, Χαιρέτης, ο νεαρός Αλ. Κουμουνδούρος και άλλοι, επέστρεψαν στην Κρήτη με απώτερο στόχο την προετοιμασία νέας εξέγερσης και την επαναπροβολή του Κρητικού Ζητήματος.

- Στις 12 Ιανουαρίου 1841 ο σουλτάνος Αβδούλ Μετζίτ εξέδωσε φερμάνι

(χάτι σερίφ), με το οποίο καταργούσε την αιγυπτιακή κυριαρχία. Οργανώθηκε εκτελεστική επιτροπή, δηλαδή Προσωρινή Κυβέρνηση με τον τίτλο «Κρητών Πολιτεία», με πρόεδρο τον Αριστ. Χαιρέτη, αντιπρόεδρο τον Ρ. Βουρδουμπά και γενικό γραμματέα τον Θεόφρ. Χαιρέτη.

- Ξέσπασε η επανάσταση των Χαιρέτη και Βασιλογεώργη (22 Φεβρουαρίου). Σε προκήρυξη της «Κρητών Πολιτείας» (23 Φεβρουαρίου) προς τους προκρίτους και τους οπλαρχηγούς της Κρήτης, οι αρχηγοί της νέας αυτής επανάστασης κάλεσαν το λαό σε νέους αγώνες για την ελευθερία, διαβεβαιώνοντάς τον για τη μεταστροφή της ευρωπαϊκής διπλωματίας υπέρ της Κρήτης. Σε γενική συνέλευση στο Βαφέ Αποκορώνου (6 Απριλίου) οι επαναστάτες υπέβαλαν υπόμνημα στους προξένους των Μεγάλων Δυνάμεων, στο οποίο διεκτραγωδούσαν τα δεινά της Κρήτης και ζητούσαν την επέμβασή τους. Εκδόθηκε η εφημερίδα *Ραδάμανθς* από τον Εμμανουήλ Βυλιβάκη (1η Μαΐου), ο οποίος εγκατέστησε κινητό τυπογραφείο στο Βαφέ Αποκορώνου. Ακολούθησαν συγκρούσεις Κρητικών με τον τουρκικό στρατό στο Πρόβαρμα Αποκορώνου (14 Μαΐου), στο Βαφέ Αποκορώνου (17 Μαΐου) και στην Ανατολική Πεδιάδα (23 Μαΐου).
- Στις 31 Οκτωβρίου 1842 ο Μουσταφά Ναϊλή πασάς επανήλθε ως γενικός διοικητής (1842–1850).
- Το 1848 επικράτησε επαναστατικός αναβρασμός, επηρεασμένος από τα φιλελεύθερα κινήματα της Ευρώπης.
- Το 1850 ο σουλτάνος Αβδούλ Μετζίτ επισκέφθηκε την Κρήτη. Τον Ιανουάριο του 1851, η πρωτεύουσα της Κρήτης μεταφέρθηκε από το Ηράκλειο στα Χανιά, για πολιτικούς και στρατιωτικούς λόγους.
- Το 1853 κηρύχθηκε ο Κριμαϊκός Πόλεμος, που διήρκεσε έως το 1856.
- Ανακλήθηκε στην Κωνσταντινούπολη (1854) ο Σαλίκ Βαμίκ πασάς, που είχε αναλάβει τη Γενική Διοίκηση (1850–1854) του νησιού, μετά τον Μουσταφά Ναϊλή πασά.
- Με την υπογραφή της συνθήκης των Παρισίων (1856) ο σουλτάνος υποχρεώθηκε να παραχωρήσει το Χάττι Χουμαγιούν (Λαμπρά Γραφή), με το οποίο δίνονταν σημαντικά προνόμια στους χριστιανούς υπηκόους του: ανεξιθρησκία, προσωπική ελευθερία, εξασφάλιση ιδιοκτησίας και της τιμής.
- Ισχυρός σεισμός συγκλόνισε το Ηράκλειο, στις 29 Σεπτεμβρίου 1856.
- Οι παραβιάσεις του Χάττι Χουμαγιούν προκάλεσαν πολιτική κινητοποίηση στο νησί, γνωστή ως «το κίνημα του Μαυρογένη», από το όνομα του πρωτεργάτη της (14 Μαΐου 1858). Απεσταλμένοι του σουλτάνου έφθασαν στην Κρήτη για συνεννοήσεις με τους αρχηγούς των Κρητικών. Στις 7 Ιουλίου εκδόθηκε σουλτανικό φερμάνι, με το οποίο παραχωρήθηκαν στους Κρητικούς θρησκευτικά, φορολογικά, διοικητικά και δικαστικά προνόμια, καθώς και το δικαίωμα της οπλοφορίας. Επίσης, παραχωρήθηκε το προνόμιο της οργάνωσης χριστιανικών δημογεροντιών και ιδρύθηκε η Ορφανική Τράπεζα, ως κοινωφελές ίδρυμα.
- Νέος διοικητής διορίστηκε ο Ισμαήλ πασάς (1861).
- Φωτισμένοι κληρικοί και λαϊκοί ζήτησαν να τεθεί η μοναστηριακή περιου-

οία υπό τον έλεγχο των δημογεροντιών, για την ίδρυση και λειτουργία σχολείων. Η Υψηλή Πύλη απέρριψε το αίτημά τους (1862).

- Ετέθη ο θεμέλιος λίθος του νέου μητροπολιτικού ναού του Αγίου Μηνά στο Ηράκλειο, από το μητροπολίτη Διονύσιο (25 Μαρτίου 1862).
- Μεταξύ των ετών 1858–1866, παρατηρήθηκε μια κίνηση «αντεπαναστατών» που απέβλεπε στην καλλιέργεια της ιδέας για τη δημιουργία νησιωτικού ελληνικού κράτους με αγγλική προστασία. «Ψυχή των αντεπαναστατών» ήταν η δασκάλα Ελισάβετ Κονταξάκη.
- Γεννήθηκε ο Ελευθέριος Βενιζέλος στις Μουρνιές (23 Αυγούστου 1864).
- Την άνοιξη του 1866 πραγματοποιήθηκαν συγκεντρώσεις επαναστατών σε μεγάλα χωριά: Ατσιπόπουλο, Ανώγεια και αλλού.
- Συγκλήθηκε γενική συνέλευση των Κρητικών στη Μονή της Αγίας Κυριακής στα Μπουτσουνάρια Χανίων, με βασικό αίτημά τους την πιστή εφαρμογή του Χάττι Χουμαγιούν και απέστειλαν υπόμνημα προς τους προξένους των ευρωπαϊκών κρατών (14 Μαΐου 1866). Οι επαναστάτες απέστειλαν προκήρυξη προς τους προξένους των Μεγάλων Δυνάμεων της Ευρώπης (20 Ιουλίου). Η επανάσταση ξέσπασε στις 21 Αυγούστου. Εκδόθηκε επαναστατική προκήρυξη από το Ασκύφου Σφακίων. Ένα μήνα αργότερα έφτασε στα Χανιά ο Μουσταφά πασάς, στον οποίο ο σουλτάνος είχε αναθέσει το έργο της καταστολής της επανάστασης, αλλά η γενική συνέλευση που συνεδρίασε στους Κάμπους Κυδωνίας απέρριψε ομόφωνα τις προτάσεις του. Το σύνθημα των επαναστατών ήταν «Ένωσις ή Θάνατος».
- Το Σεπτέμβριο έγιναν μάχες στη Μαλάξα, οι Τούρκοι εισέβαλαν στο Σέλινο και έλυσαν την πολιορκία της Καντάνου.
- Στις 12 Οκτωβρίου 1866 ο Γεώργιος Ζυμβρακάκης, ανέλαβε γενικός αρχηγός του κρητικού αγώνα. Σε μάχη στο Βαφέ Αποκορώνου ηττήθηκε. Ακολούθησε σκληρή μάχη στην Ανατολική Πεδιάδα την επόμενη ημέρα.
- Στις 8 Νοεμβρίου άρχισε η πολιορκία της Μονής Αρκαδίου. Οι έγκλειστοι επαναστάτες, όταν έχασαν κάθε ελπίδα για βοήθεια, αποφάσισαν να ανατιναχθούν μαζί με τον ηγούμενο Γαβριήλ και τον Κωνσταντίνο Γιαμπουδάκη, που έβαλε φωτιά στα πυρομαχικά. Πολιορκημένοι και πολιορκητές τινάχτηκαν στον αέρα. Ακολούθησε διεθνής κατακραυγή για τις βιαιότητες των Τούρκων στην Κρήτη, με αποκορύφωμα το ολοκαύτωμα της Μονής. Παρατηρήθηκε έξαρση του φιλελληνικού και φιλοκρητικού ρεύματος στην Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.
- Οι Τούρκοι εισέβαλαν στην ορεινή Κυδωνία και το Σέλινο (27 Νοεμβρίου 1866).

1867

- Τον Ιανουάριο του 1867, η Πύλη σε μια προσπάθεια να φανεί διαλλακτική, έστειλε στην Κρήτη τον Σερβέρ εφέντη, με προτάσεις για την καταστολή της επανάστασης.
- Ο τουρκικός στρατός υπέστη πανωλεθρία στην Τύλισο (15 Ιανουαρίου).
- Ο Μουσταφά πασάς ανακλήθηκε το Μάρτιο και διορίστηκε σερασκέρης Κρήτης ο Ομέρ πασάς, ο οποίος τον επόμενο μήνα επιχείρησε, χωρίς επι-

Η Ι. Μονή Αρκαδίου

τυχία, να εισβάλει στα Σφακιά. Στις 10 Μαΐου ο Ομέρ έφθασε στο Ηράκλειο και σχεδίασε την επίθεση στο Λασιθί. Οι Τούρκοι εισέβαλαν στο οροπέδιο Λασιθίου και το κατέστρεψαν στις 27 Μαΐου. Στη Γέργερη οι Τούρκοι ηττήθηκαν (13 Ιουνίου). Τμήμα τουρκικού στρατού εισέβαλε στα Σφακιά (23 Ιουνίου). Τον Αύγουστο ανακλήθηκε στην Κωνσταντινούπολη ο Ομέρ πασάς. Στις 5 Σεπτεμβρίου 1867, ο σουλτάνος κήρυξε μονομερή κατάπαυση των εχθροπραξιών στην Κρήτη για πέντε εβδομάδες και παρέχώρησε γενική αμνηστία. Στις 27 του ίδιου μήνα έφθασε στην Κρήτη ο μέγας βεζίρης Ααλή πασάς, κομιστής νέων προτάσεων της Πύλης προς τους επαναστάτες. Η Γενική Συνέλευση των Κρητών, όμως, απέρριψε τις προτάσεις του. Ο Ααλή πασάς επανήλθε με προτάσεις και ανακοίνωσε τις βασικές διατάξεις ενός Οργανικού Νόμου της Κρήτης, με σκιάδη προνόμια για τους χριστιανούς του νησιού (25 Νοεμβρίου).

1868

- Αν και οι επαναστάτες απέρριψαν τον Οργανικό Νόμο στις 8 Ιανουαρίου 1868, επικυρώθηκε με φιρμάνι και δημοσιεύτηκε ο Οργανικός Νόμος της Κρήτης. Στις 3 Φεβρουαρίου: κοινοποιήθηκε και τέθηκε σε εφαρμογή ο Οργανικός Νόμος, που ίσχυσε μία δεκαετία (1868–1878). Οι επαναστάτες συνέχισαν τον αγώνα με μορφή κλεφτοπολέμου. Τον Οκτώβριο η επανάσταση είχε εκπνεύσει στη Δυτική Κρήτη ενώ στην Ανατολική υπήρχαν ζωντανόι πυρήνες που πρόβαλαν αντίσταση.
- Στις 11 Δεκεμβρίου 1868 βρήκε τραγικό τέλος η Προσωρινή Κυβέρνηση της Κρήτης στη Γωνιά Κισσάμου, μετά από αιφνιδιαστική πολιορκία της. Οι οπλαρχηγοί των έξι ανατολικών επαρχιών της Κρήτης συνήλθαν στο Τζερμιάδο Λασιθίου και αποφάσισαν να συνεχίσουν τον αγώνα.

1868–1876

- Στις 9–10 Ιανουαρίου 1869, οι Μεγάλες Δυνάμεις απαγόρευσαν στην Ελλάδα να οργανώσει και αποστείλει εθελοντικά σώματα στην Κρήτη. Στις 18 Ιανουαρίου του ίδιου χρόνου, ο πασάς του Ηρακλείου υποσχέθηκε αμνηστία στους οπλαρχηγούς της ανατολικής Κρήτης, και όρισε δεκαήμερη προθεσμία για παράδοση. Μετά την παρέλευση της προθεσμίας αυτής κάθε αγωνιστής επικηρύχθηκε με 500 οθωμανικές λίρες.
- Τα χρόνια 1869 και 1870 η εσωτερική κατάσταση στην Κρήτη ήταν τραγική. Ο πληθυσμός ελαττώθηκε με αποτέλεσμα να ερημωθούν πολλοί οικισμοί. Η οικονομική κατάσταση ήταν άθλια και επικρατούσε γενικός μαρasmus. Το 1870 ξέσπασε ο Γαλλοπρωσικός πόλεμος. Η Οθωμανική αυτοκρατορία ενέτεινε τα μέτρα επιτήρησης στην Κρήτη, από φόβο μιας νέας επανάστασης. Εκδόθηκε ο «Διοργανισμός των εν Κρήτη ιερών μονών, σταυροπηγιακών τε και ενοριακών».
- Από το 1871 η Οθωμανική Αυτοκρατορία εισήλθε σε περίοδο πολιτικής αστάθειας, γνωστή ως «περίοδος του Οθωμανικού χάους».
- Η επανάσταση της Βοσνίας–Ερζεγοβίνης, την άνοιξη του 1875, επηρέασε την εσωτερική κατάσταση της Κρήτης και άρχισαν κινητοποιήσεις των Κρητών αρχηγών εντός και εκτός της Κρήτης. Το φθινόπωρο η αγγλόφιλη

*Πολιορκία στο φρούριο
του Σκύφου, 1867*

πολιτική μερίδα στην Κρήτη κινητοποιήθηκε για την ανακήρυξη του νησιού σε αγγλικό προτεκτοράτο, αλλά η ιδέα δεν βρήκε λαϊκό έρεισμα.

- Το καλοκαίρι του 1876, Κρητικοί πολιτικοί και στρατιωτικοί αρχηγοί προώθησαν την ιδέα ανακήρυξης της Κρήτης σε αυτόνομη ηγεμονία. Πρότειναν ως ηγεμόνα τον Γρηγόριο Υψηλάντη, πρεσβευτή της Ελλάδας στη Βιέννη. Τον Ιούλιο η γενική συνέλευση των Κρητικών υπέβαλε υπόμνημα για ουσιώδεις τροποποιήσεις του Οργανικού Νόμου, η Υψηλή Πύλη, όμως, δεν απάντησε.

1877

- Το 1877 ψηφίστηκε το πρώτο τουρκικό σύνταγμα (του Μιδάτ). Οι χριστιανοί της Κρήτης υπέβαλαν υπόμνημα, ζητώντας να εξαιρεθεί το νησί από τις διατάξεις του τουρκικού συντάγματος και να θεωρηθεί επαρχία αυτοδιοικούμενη, σύμφωνα με τον Οργανικό Νόμο, αλλά η πρόταση απορρίφθηκε.
- Την άνοιξη του 1877 εξερράγη νέος Ρωσοτουρκικός πόλεμος. Άρχισαν κινήσεις στην Αθήνα και την Κρήτη, για την οργάνωση νέας επανάστασης.
- Τον Ιούλιο εξελέγη 24μελής Επιτροπή στις δυτικές επαρχίες, για τη διαχείριση του Κρητικού Ζητήματος, και ιδρύθηκε το «Κρητικό Κέντρο» στην Αθήνα, με πρωτοβουλία του Μάρκου Ρενιέρη. Ήδη από τον Αύγουστο είχαν σχηματιστεί επαναστατικά κοιτάτα στη Βάμο, τα Χανιά και το Ρέθυμνο.
- Στις 15 Νοεμβρίου 1877 εξελέγησαν πληρεξούσιοι για τη γενική συνέλευση στο Φρε Αποκορώνου.
- Στις 27 Δεκεμβρίου ο Χαρίλαος Τρικούπης, υπουργός εξωτερικών στην κυβέρνηση Κουμουνδούρου, δήλωσε ότι η Ελλάδα θα υποστηρίξει ενεργώς μια νέα κρητική επανάσταση, και εξόριστοι Κρητικοί αρχηγοί κατέφθασαν στην Κρήτη.

1878

- Στα μέσα Ιανουαρίου του 1878 συγκροτήθηκε στο Φρε Αποκορώνου η «Παγκρήτιος Επαναστατική Συνέλευσις». Αντιπρόσωποι της Υψηλής Πύλης συναντήθηκαν με το Προεδρείο της Επαναστατικής Συνελεύσεως των Κρητών. Ο διοικητής της Κρήτης, Αδοσίδης πασάς, απέρριψε τα αιτήματα των Κρητικών για ανακήρυξη της Κρήτης σε ηγεμονία με χριστιανό διοικητή, υπό την υψηλή κυριαρχία του σουλτάνου, και υπό την εγγύηση των Μεγάλων Δυνάμεων. Στις 21 Ιανουαρίου συγκλήθηκε γενική συνέλευση των Κρητών στην Αργυρούπολη Ρεθύμνου και ομόφωνα εγκρίθηκε ψήφισμα για την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα. Στις 2 Φεβρουαρίου, η γενική συνέλευση των Κρητών υπέβαλε στην κυβέρνηση Κουμουνδούρου ψήφισμα, με το οποίο καταργούσε την τουρκική κυριαρχία και κήρυσσε την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα.
- Στο μεταξύ, η Οθωμανική Αυτοκρατορία ηττήθηκε στο Ρωσοτουρκικό πόλεμο. Το άρθρο 15 της συνθήκης του Αγίου Στεφάνου (Φεβρουάριος 1878) υποχρέωνε την Τουρκία σε πλήρη εφαρμογή του Οργανικού Νόμου στην Κρήτη.

- Στα τέλη Μαρτίου 1878 ολόκληρη η Κρήτη βρέθηκε υπό τον έλεγχο των επαναστατών, εκτός από τα φρούρια του Ηρακλείου, του Ρεθύμνου, του Ιτζεδίν, των Χανίων, της Κισσάμου, της Γραμβούσας, της Σπιναλόγκας και της Ιεράπετρας.
- Οι Μεγάλες Δυνάμεις επέβαλαν ανακωχή στην Κρήτη, με τη ρητή δήλωση ότι το Κρητικό Ζήτημα θα απασχολούσε το Συνέδριο του Βερολίνου, το οποίο θα αναθεωρούσε τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου. Η γενική συνέλευση των Κρητών αποφάσισε να αποστείλει δύο αντιπροσώπους στο Συνέδριο, τον Κώστα Βολουδάκη και τον Ιωάννη Σφακιανάκη. Η ελληνική κυβέρνηση ματαίωσε τη μετάβασή τους στο Βερολίνο, επειδή φοβήθηκε μήπως οι Κρητικοί αντιπρόσωποι υποκύψουν στην πίεση των Ευρωπαίων και αποδεχθούν τη λύση της ηγεμονίας, εγκαταλείποντας την εθνική γραμμή της ένωσης.
- Στο μεταξύ, τον Αύγουστο, ξέσπασαν θλιβερά επεισόδια στην περιοχή της Μεσαράς, μεταξύ τοπικών οπλαρχηγών, εξαιτίας ατασθαλιών στη διαχείριση των πολεμοφοδίων.
- Τον Οκτώβριο υπεγράφη η σύμβαση της Χαλέπας, που ήταν ο νέος πολιτικός Οργανισμός της Κρήτης, με ουσιώδη προνόμια: ο γενικός διοικητής μπορούσε να ήταν και χριστιανός, ήταν η δυνατή πλειοψηφία των χριστιανών στη γενική συνέλευση (49 χριστιανοί–31 μουσουλμάνοι), ιδρύθηκε η Κρητική Χωροφυλακή, αναγνωρίστηκε η ελληνική γλώσσα ως γλώσσα των δικαστηρίων, χορηγήθηκε γενική αμνηστία και φορολογικές απαλλαγές, ιδρύθηκαν φιλολογικοί σύλλογοι και εκδόθηκαν εφημερίδες.
- Γενικός διοικητής Κρήτης ορίστηκε ο Αλέξανδρος Καραθεοδωρής αλλά ανακλήθηκε σε διάστημα δέκα ημερών (19 Νοεμβρίου–29 Νοεμβρίου 1878).

1879

- Στις 2 Ιανουαρίου 1879 ορίστηκε γενικός διοικητής Κρήτης ο Ιωάννης Φωτιάδης, τέως πρέσβης της Τουρκίας στην Αθήνα. Δραστήριος και οργανωτικός, προώθησε τη λύση πολλών προβλημάτων, όπως του τελωνειακού και του βακουφικού, υποστήριξε την παιδεία και οργάνωσε την εσωτερική διοίκηση.

1881

- Το 1881 έγινε η πρώτη γενική στατιστική της νήσου Κρήτης και εκδόθηκε η πρώτη κρητική εφημερίδα στα Χανιά, με τίτλο Τα Άπτερα.

1882

- Στις 7 Σεπτεμβρίου 1882 πέθανε ο θρυλικός αρχηγός των δώδεκα ανατολικών επαρχιών, Μιχαήλ Κόρακας.

1883–1884

- Στο Ηράκλειο γεννήθηκε ο Νίκος Καζαντζάκης στις 18 Φεβρουαρίου 1883.
- Οι πρώτες αρχαιολογικές έρευνες στην Κρήτη άρχισαν το 1884, όταν ο Ι. Χατζηδάκης με τον Ιταλό Federico Halbherr ερεύνησαν το Ιδαίον Άντρο και το σπήλαιο της Ειλειθυίας στην Αμνισό. Τον ίδιο χρόνο, οι Halbherr και Fabricius βρήκαν την ονομαστή επιγραφή της Γόρτυνας, με τη δωρική νομοθεσία του 5ου π.Χ. αιώνα.

Κρήτες χωροφύλακες

Ο Ν. Καζαντζάκης
σε νεαρή ηλικία

1885

- Στις 22 Μαΐου 1885 διορίστηκε γενικός διοικητής Κρήτης ο Ιω. Σάββας, πειθήνιο όργανο της Υψηλής Πύλης, ανεπιθύμητος στον κρητικό λαό.

1887

- Στις 2 Φεβρουαρίου 1887 διορίστηκε γενικός διοικητής ο Κ. Ανθόπουλος. Ακολούθησε δυναμική αντίδραση του κρητικού λαού στην απόφαση της Υψηλής Πύλης να περιστείλει τα προνόμια του Πατριαρχείου. Παρατηρήθηκε ένταση των πολιτικών παθών και οξεία διαμάχη μεταξύ των δύο χριστιανικών κομμάτων, των Καραβανάδων που εκπροσωπούσαν τη συντηρητική μερίδα και των Ξυπόλυτων που εκπροσωπούσαν τις προοδευτικές και φιλελεύθερες τάσεις.

1888

- Στις 6 Μαΐου 1888 διορίστηκε γενικός διοικητής Κρήτης ο πολωνικής καταγωγής Νικ. Σαρτίνσκυ. Προβλήθηκε η ιδέα, το νησί να τεθεί υπό αγγλική προστασία, που προκάλεσε την αντίδραση των Κρητικών.

1889

- Την άνοιξη του 1889 προκηρύχθηκαν εκλογές, που κατέληξαν σε όργιο νοθείας, με την επικράτηση των Ξυπόλυτων. Στις αρχές Μαΐου, στη γενική συνέλευση, οι Καραβανάδες κατέθεσαν ψήφισμα, με το οποίο κήρυσαν την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα. Ο Σαρτίνσκυ διέλυσε τη γενική συνέλευση και διέταξε να συλληφθούν οι Καραβανάδες, οι οποίοι κατέφυγαν στα όρη. Στη συνέχεια, ξέσπασε άκαιρη εξέγερση, χωρίς προετοιμασία και χωρίς καμιά υποστήριξη, καθώς η κυβέρνηση Τρικούπη την αποκήρυξε.
- Στις 16 Ιουλίου 1889 ανακλήθηκε ο γενικός διοικητής Σαρτίνσκυ και στις 23 Ιουλίου διορίστηκε τοποτηρητής στη γενική διοίκηση Κρήτης ο Χασάν Ριζά πασάς, και έκτακτος στρατιωτικός διοικητής ο διαβόητος για τη σκληρότητά του στρατηγός, Σακήρ πασάς, ο οποίος αμέσως κατάργησε το Χάρτη της Χαλέπας και επέβαλε στρατιωτικό νόμο. Στις 17 Δεκεμβρίου δημοσιεύτηκε το φερμάνι για την ανάκληση του Χάρτη της Χαλέπας.

1890–1895

- Τα χρόνια από το 1890 έως το 1895 υπήρξε ζοφερή περίοδος, με τρομοκρατικές πράξεις των Τουρκοκρητών και των Βασιβουζούκων, ανάλογες παλαιότερων χρόνων.
- Το 1892 άρχισε να κυφορείται η ιδέα της μεταπολίτευσης, δηλαδή της ανακήρυξης της Κρήτης σε αυτόνομη ή ημιαυτόνομη ηγεμονία. Το Σεπτέμβριο ξέσπασε κίνημα περιορισμένης έκτασης και σημασίας στα Σφακιά. Το Φεβρουάριο 1893 ιδρύθηκε στα Σφακιά μυστική αδελφότητα, με στόχο την προετοιμασία νέας επανάστασης.
- *Οι ανασκαφές του 1894 σε τάφους του Αγίου Ονουφρίου και στο σπήλαιο των Καμαρών έδωσαν πλούσια κεραμικά ευρήματα.*
- Τον Ιανουάριο του 1895 έγιναν σφαγές Αρμενίων. Υπήρξαν φόβοι για επέκταση των σφαγών.
- Το Μάρτιο του 1895 αντικαταστάθηκε ο γενικός διοικητής Κρήτης Μαχμούτ, από το χριστιανό Αλέξανδρο Καραθεοδωρή. Αντέδρασαν οι Τουρ-

Ο Αλέξανδρος Καραθεοδωρής

κοκρήτες με την οργάνωση παγκρητίου τρομοκρατικού κομιτάτου, με συνέπεια η κατάσταση να καταστεί έκρυθμη.

- Στις 16 Απριλίου 1895 τελέσθηκαν τα εγκαίνια του νέου μεγάλου μητροπολιτικού ναού του Αγίου Μηνά, στο Ηράκλειο.
- Στις 28 Ιουνίου οι Κρητικοί πληρεξούσιοι στη γενική συνέλευση ζήτησαν την επαναφορά του Χάρτη της Χαλέπας. Ακολούθησε η διάλυση της συνέλευσης από τον πρόεδρό της, Αλ. Καραθεοδωρή.
- Στις 3 Σεπτεμβρίου 1895 ο Μανούσος Κούνδουρος υπέβαλε υπόμνημα για την ανακήρυξη της Κρήτης σε αυτόνομη πολιτεία, φόρου υποτελής στο σουλτάνο αντί 15.000 οθωμανικών λιρών ετησίως, με χριστιανό διοικητή ανά πενταετία, και πλήρη επαναφορά των προνομίων της Χαλέπας. Το υπόμνημα εγκρίθηκε σε συνέλευση στο Κλήμα Αποκορώνου. Η γενική συνέλευση στην Κράπη ενέκρινε το Υπόμνημα του Κούνδουρου (10 Σεπτεμβρίου), το οποίο υποβλήθηκε αμέσως στους προξένους των Μεγάλων Δυνάμεων. Διατάχθηκε η σύλληψη των Μεταπολιτευτικών, οι οποίοι κατέφυγαν στα όρη.

1896

- Το Μάρτιο του 1896 παραιτήθηκε ο Καραθεοδωρής και ανατέθηκε η γενική διοίκηση Κρήτης στον Τουρχάν πασά. Φιρμάνι γενικής αμνηστίας απορρίφθηκε από τους Μεταπολιτευτικούς.
- Στις 4–18 Μαΐου πολιορκήθηκε η τουρκική φρουρά Βάμου. Ακολούθησε νίκη των Κρητών επαναστατών.
- Στις 11 Μαΐου έγιναν σφαγές και λεηλασίες στην πόλη των Χανίων και τα περίχωρα. Στη συνέχεια, ακολούθησε η σφαγή μοναχών και η καταστροφή της μονής του Αγίου Ιωάννου στην Ανώπολη Πεδιάδος (26 Ιουνίου).
- Τον Ιούνιο ανασυστήθηκε η Κεντρική Επιτροπή, υπέρ των Κρητών, στην Αθήνα. Δημοσιεύτηκαν πατριωτικά άρθρα υπέρ της Κρήτης στον ελληνικό Τύπο και έφθασαν εθελοντές στο νησί. Οργανώθηκε το Τάγμα Επίλεκτων Κρητών από τον Ιωάννη Νταφώτη, λοχία του ελληνικού στρατού.
- Η Τουρκία, πιεζόμενη από τις Μεγάλες Δυνάμεις, εξέδωσε φιρμάνι (31 Ιουλίου 1896), με νέο Οργανισμό της Κρήτης, που διόριζε χριστιανό διοικητή στο νησί από το σουλτάνο, με πενταετή θητεία και την έγκριση των Μεγάλων Δυνάμεων, διπλασίαζε τις θέσεις των χριστιανών υπαλλήλων και παραχωρούσε πλήρη οικονομική και δικαστική ανεξαρτησία, με την εγγύηση των Μεγάλων Δυνάμεων.
- Η επανάσταση έληξε με επιτυχία τον Αύγουστο του 1896. Έμεινε στη μνήμη του λαού ως «τυχερή» επανάσταση.
- Το Σεπτέμβριο διορίστηκε γενικός διοικητής Κρήτης ο Γ. Βερόβιτς πασάς, ηγεμόνας, προηγουμένως, της Σάμου. Έναν μήνα αργότερα, η κατάσταση στο νησί άρχισε να εκτραχύνεται. Οι Μεγάλες Δυνάμεις ανησύχησαν και πίεσαν την Πύλη να θέσει σε εφαρμογή τις νέες διατάξεις του νέου Οργανισμού.

1897

Τη χρονιά αυτή έγιναν πολλές συγκρούσεις και παρατηρήθηκε μεγάλη κινητικότητα στο νησί.

Σφακιανοί και Αποκορωνιάτες στην πολιορκία του Βάμου

*Ιωάννης Πετρώφ,
Μαλεβύζιον, τέλη 19ου αι.*

- Ξέσπασαν βιαιότητες και σφαγές κατά των χριστιανών στο Ηράκλειο, το Ρέθυμνο, τα Χανιά και τη Σητεία (12, 18, 23 και 27 Ιανουαρίου).
- Στις 25 Ιανουαρίου εκδόθηκε ψήφισμα των πληρεξουσίων στο Ακρωτήριο, για την κατάλυση της τουρκικής κυριαρχίας και την κήρυξη της Ένωσης με την Ελλάδα, που αποτέλεσε την αρχή μιας νέας επανάστασης. Οργανώθηκε το «Επαναστατικό Στρατόπεδο του Ακρωτηρίου». Στα τέλη του Ιανουαρίου συγκροτήθηκε η «εν Αρχάναις επί της Αμύνης Επιτροπή».
- Την 1η Φεβρουαρίου πραγματοποιήθηκε απόβαση του ελληνικού στρατού με επικεφαλής τον συνταγματάρχη Τιμολέοντα Βάσσο, ο οποίος κατέλαβε το νησί στο όνομα του βασιλιά των Ελλήνων. Ακολούθησε περίοδος πολεμικών αναμετρήσεων. Στις 3 Φεβρουαρίου ο στόλος των Μεγάλων Δυνάμεων απέκλεισε τα παράλια της Κρήτης. Ακολούθησε μάχη στην περιοχή Αρχανών με επιτυχή απόκρουση του τουρκικού στρατού. Στις 5 Φεβρουαρίου ο Αριστοτέλης Κόρακας, λοχαγός του ελληνικού στρατού, διορίστηκε στρατιωτικός διοικητής των δώδεκα ανατολικών επαρχιών. Στις 7 Φεβρουαρίου ο ελληνικός στρατός με τους επαναστάτες κατέλαβαν τον πύργο των Τούρκων στις Βουκολιές. Οι ναύαρχοι απαγόρευσαν στον Τιμ. Βάσσο να πλησιάσει τα Χανιά σε απόσταση έξι χιλιομέτρων. Στις 9 Φεβρουαρίου ο ενωμένος στόλος των Μεγάλων Δυνάμεων προχώρησε σε φοβερό κανονιοβολισμό του επαναστατικού στρατοπέδου του Ακρωτηρίου. Στις 11 Φεβρουαρίου συγκλήθηκε επαναστατική συνέλευση στον Άγιο Μύρωνα. Στις 14 Φεβρουαρίου έγινε σκληρή μάχη στην περιοχή Αρχανών. Ο τουρκικός στρατός αποκρούστηκε για δεύτερη φορά. Έφτασε στις Αρχάνες το Τάγμα των Επίλεκτων Κρητών του Νταφώτη. Την επόμενη ημέρα έγινε μάχη στο Μαλεβίσι. Στις 17 Φεβρουαρίου οι Μεγάλες Δυνάμεις πρότειναν τη λύση της αυτονομίας. Οι Κρήτες και η ελληνική κυβέρνηση την απέρριψαν. Στις 22 Φεβρουαρίου οι επαναστάτες πολιορκήσαν το φρούριο της Ιεράπετρας. Στις 24 Φεβρουαρίου δόθηκε νέα σκληρή μάχη στο Μαλεβίσι. Το Τάγμα Επίλεκτων Κρητών πήρε το βάπτισμα του πυρός στη μάχη, στην περιοχή Αρχανών (27 Φεβρουαρίου).
- Στις 15 Μαρτίου διεξήχθη κρίσιμη μάχη στην περιοχή Αρχανών. Ο τουρκικός στρατός απωθήθηκε για τρίτη φορά. Στις 21 Μαρτίου οι Τούρκοι αποχώρησαν από το πεδίο της μάχης στο Μαλεβίσι. Στις 25 Μαρτίου έγινε πανηγυρικός εορτασμός της εθνικής εορτής στις Αρχάνες.
- Εξακολούθησαν νέες μάχες στην περιοχή Αρχανών και στο Μαλεβίσι, έως τις 15 Απριλίου. Οι Τούρκοι απέτυχαν να κυριεύσουν το φρούριο και ν' ανοίξουν δρόμο στο εσωτερικό του νομού Ηρακλείου. Στις 26 Απριλίου έγινε φονική μάχη στη δυτική Πεδιάδα, στην περιοχή Ελιάς–Επισκοπής.
- Στις 16 Μαΐου, Τουρκοκρήτες επιτέθηκαν στο χωριό Γαλίφα Πεδιάδας. Ακολούθησε σφαγή αμάχων. Οι αρχηγοί της Πεδιάδας διαμαρτυρήθηκαν στους υποπρόξενους των Μεγάλων Δυνάμεων.
- Τον Ιούνιο έγινε μάχη στο Κανί Καστέλι (14 Ιουνίου) και στην Επισκοπή Πεδιάδος (25 Ιουνίου). Στην τελευταία σκοτώθηκε ο γενικός αρχηγός Πεδιάδος, Αντώνιος Τρυφίτσος.
- Στις 26 Ιουνίου συγκλήθηκε γενική συνέλευση των Κρητών στους Αρμένους

Χανίων. Η πρόταση της αυτονομίας δεν έγινε αποδεκτή. Στις 30 Ιουνίου, η γενική συνέλευση των Κρητών μετέθεσε την έδρα της στις Αρχάνες. Πολιτικοί και στρατιωτικοί αρχηγοί διχάστηκαν. Άλλοι επέμεναν στην εθνική γραμμή της Ένωσης, ενώ άλλοι θεώρησαν ότι οι συνθήκες δεν ευνοούσαν την Ένωση. Αποδέχτηκαν ως εφικτή τη λύση της αυτονομίας, σύμφωνα με τις προτάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων. Στις 16 Οκτωβρίου, η γενική συνέλευση των Κρητών, στο Μελιδόνι, ψήφισε ομόφωνα τη λύση της αυτονομίας, μεταθέτοντας σε ευθετότερο χρόνο το πάγιο αίτημα της Ένωσης. Ψηφίστηκε προσωρινό πολίτευμα και εκλέχτηκε εξαμελής εκτελεστική επιτροπή – Εκτελεστικόν της Κρήτης. Οι Μεγάλες Δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία και Ιταλία) ενέκριναν την απόφαση και έθεσαν το νησί υπό καθεστώς διεθνούς προστασίας.

Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ (1898–1913)

1898

- Στις 25 Αυγούστου έγινε μεγάλη σφαγή στο Ηράκλειο, από εξαγριωμένους Τούρκους και Τουρκοκρήτες. Μεταξύ των θυμάτων ήταν ο υποπρόξενος της Αγγλίας στο Ηράκλειο, Λυσίμαχος Καλοκαιρινός και 17 Άγγλοι στρατιώτες του στρατού της διεθνούς προστασίας. Οι πρωταίτιοι της σφαγής, 17 Τουρκοκρητικοί, καταδικάστηκαν σε απαγχονισμό (8 Σεπτεμβρίου) και πολλοί άλλοι σε εξορία. Η Τουρκία υποχρεώθηκε να ανακαλέσει όλο το στρατό της από την Κρήτη μέσα σε δύο μήνες. Ο τελευταίος Τούρκος στρατιώτης εγκατέλειψε οριστικά το έδαφος της Κρήτης στις 3 Νοεμβρίου.
- Στις 5 Νοεμβρίου οι Κρητικοί υπάκουσαν σε εντολή του εκτελεστικού της Κρήτης, να καταθέσουν τα όπλα.
- Στις 9 Δεκεμβρίου, ο βασιλόπαις Γεώργιος αποβιβάστηκε στη Σούδα ως «Υπάτος Αρμοστής Κρήτης», με εντολή των Μεγάλων Δυνάμεων. Την επόμενη ημέρα, 10 Δεκεμβρίου, αναχώρησε ο στόλος της Διεθνούς Προστασίας. Στις 25 Δεκεμβρίου, ο Γεώργιος απηύθυνε διάγγελμα προς τον κρητικό λαό.

1899

- Στις 9 Ιανουαρίου εκδόθηκε διάταγμα «Περί συγκροτήσεως της Κρητικής Συνελεύσεως». Διεξήχθησαν εκλογές για την ανάδειξη αντιπροσώπων και εξελέγησαν 138 χριστιανοί και 50 μουσουλμάνοι πληρεξούσιοι (24 Ιανουαρίου).
- Πραγματοποιήθηκε η πρώτη πανηγυρική συνεδρία της Κρητικής Συνέλευσης (8 Φεβρουαρίου) και το Κρητικό Σύνταγμα δημοσιεύτηκε στην επίσημη *Εφημερίδα της Κρητικής Πολιτείας* (16 Απριλίου). Η πρώτη κυβέρνηση της Κρητικής πολιτείας ορκίστηκε στις 29 Απριλίου.

1900

- Η πολιτειακή ηρεμία επέτρεψε την έναρξη συστηματικών αρχαιολογικών ανασκαφών. Δόθηκε άδεια έρευνας στον Α. Evans, ο οποίος έφερε στο φως τον αρχαίο πολιτισμό της Κνωσού. Παράλληλα, η Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή ανέσκαψε τα ανάκτορα της Φαιστού και της Αγίας Τριάδος.

1901

- Στις 22 Φεβρουαρίου, ο Ελευθέριος Βενιζέλος υπέβαλε στο ηγεμονικό

Οικία του ύπατου αρμοστή Κρήτης

Η Αίθουσα του Θρόνου στο ανάκτορο της Κνωσού

*Η εκκλησία
του Αγίου Γεωργίου
στο Θέρισο*

συμβούλιο πρόταση για απομάκρυνση των ξένων στρατευμάτων από τις πόλεις της Κρήτης και την αντικατάστασή τους από την κρητική πολιτοφυλακή με Έλληνες αξιωματικούς, πρόταση η οποία απορρίφθηκε.

- Στις 18 Μαρτίου, ο Ελ. Βενιζέλος απολύθηκε από το αξίωμα του συμβούλου (υπουργού) της Δικαιοσύνης. Ακολούθησε εσωτερικός διχασμός.

1905

- Στις 26 Φεβρουαρίου η «Ηνωμένη εν Κρήτη Αντιπολίτευσις» υπέβαλε πρόταση μεταβολής του Συντάγματος της Κρήτης.
- Στις 10 Μαρτίου ξέσπασε η εξέγερση του Θερίσου και την επομένη η Επαναστατική Συνέλευσις των Κρητών κήρυξε την Ένωση με την Ελλάδα και ύψωσε την ελληνική σημαία στο Θέρισο. Διεξήχθησαν εκλογές για την ανάδειξη 64 βουλευτών (20 Μαρτίου), στους οποίους ο αρμοστής θα προσέθετε 10, κατά την κρίση του. Η αντιπολίτευση δεν συμμετείχε στις εκλογές. Κατά τον εορτασμό της Εθνικής Εορτής της 25ης Μαρτίου στα Κεραμειά, ο Ελ. Βενιζέλος εκφώνησε εμπνευσμένο πολιτικό λόγο. Το κίνημα εδραιώθηκε. Οργανώθηκε «Προσωρινή Κυβέρνησις Κρήτης» και υπήρξαν ψηφίσματα συμπαράστασης από όλη την Κρήτη, και προσχώρησαν σ' αυτό ισχυροί τοπικοί παράγοντες: Ιω. Κ. Σφακιανάκης, Α. Στεργιάδης, Εμμ. Πολυχρονίδης, οι επισκόποι Ρεθύμνης, Διονυσίος Καστρινογιαννάκης και Πέτρος Τίτου Ζωγραφίδης. Το ρωσικό πλοίο «Χάμπρι» βομβάρδισε θέσεις των επαναστατών.
- Τους μήνες από το Μάρτιο έως τον Οκτώβριο, ο αρμοστής Γεώργιος έλαβε σπασμωδικά μέτρα κατά του Βενιζέλου. Οι Μεγάλες Δυνάμεις συνειδητοποίησαν τη σοβαρότητα της κατάστασης και αναζήτησαν πολιτική λύση. Έγιναν συναντήσεις των αντιπροσώπων στο Φουρνέ, το Θέρισο, και το Καλαμίτσι.
- Ο Ελ. Βενιζέλος συναντήθηκε με τους προξένους των Μεγάλων Δυνάμεων στην Αγία Μονή των Μουρνιών, στις 2 Νοεμβρίου. Υπεγράφη πρωτόκολλο τερματισμού του κινήματος, με αποδοχή των όρων του Βενιζέλου.

1906

- Το Φεβρουάριο, η Διεθνής Επιτροπή ανέλαβε να εξετάσει επιτόπου τα προβλήματα της Κρήτης.
- Έγιναν νέες ρυθμίσεις του Κρητικού Ζητήματος, με την οργάνωση της Κρητικής Χωροφυλακής και Κρητικής Πολιτοφυλακής, με Έλληνες αξιωματικούς, και ανακλήθηκαν τα ξένα στρατεύματα (23 Ιουνίου). Επίσης, συγκροτήθηκε η Β' Συνέλευση των Κρητών.
- Στις 30 Ιουλίου η Β' Συντακτική Συνέλευσις των Κρητών εξέδωσε σε ατμόσφαιρα εθνικής συμφιλίωσης «Ενωτικόν Ψήφισμα» και ανέλαβε να εκπονήσει νέο σύνταγμα.
- Στις 14 Αυγούστου, οι Μεγάλες Δυνάμεις παραχώρησαν στο βασιλιά των Ελλήνων το δικαίωμα να διορίζει τον ύπατο αρμοστή Κρήτης.
- Ο ύπατος αρμοστής Γεώργιος υπέβαλε την παραίτησή του στις 12 Σεπτεμβρίου και στις 18 διορίστηκε στη θέση του ο Αλέξανδρος Ζαΐμης.
- Στις 2 Δεκεμβρίου το νέο Κρητικό Σύνταγμα υποβλήθηκε στον Αλ. Ζαΐμη.

1907

- Τον Ιούλιο, οι Μεγάλες Δυνάμεις άρχισαν να αποσύρουν σταδιακά μεγάλο

μέρος των στρατευμάτων τους και στις 13 Οκτωβρίου συγκροτήθηκε η Κρητική Πολιτοφυλακή, δηλαδή ο πρώτος στρατός της Κρήτης.

1908

- Στις 21 Μαΐου ολοκληρώθηκε η εκκένωση της Κρήτης από τα ξένα στρατεύματα και η Κρητική Βουλή εξέδωσε ευχαριστήριο Ψήφισμα προς τις Προστάτιδες Δυνάμεις, για τη συμβολή τους στην εξέλιξη του Κρητικού Ζητήματος.
- Στις 6 Ιουλίου εκδηλώθηκε το κίνημα των Νεοτούρκων, που επηρέασε τις εξελίξεις στο Κρητικό Ζήτημα και ήταν η αφορμή για την επίσηυση της διαδικασίας της Ένωσης.
- Το Σεπτέμβριο η Αυστρία προσάρτησε τη Βοσνία και την Ερζεγοβίνη και η Βουλγαρία ανακηρύχθηκε σε βασιλείο, με ταυτόχρονη προσάρτηση της Ανατολικής Ρωμυλίας. Παρατηρήθηκε αναταραχή στην Κρήτη.
- Στις 23 Σεπτεμβρίου ψηφίστηκε η Ένωση από μεγαλειώδη συγκέντρωση στην πλατεία του Άρεως στα Χανιά. Ακολούθησαν ταυτόσημα ψηφίσματα σε όλη την Κρήτη. Την επομένη, η κυβέρνηση της Κρητικής Πολιτείας δημοσίευσε ενωτικό ψήφισμα. Μέλη της κυβέρνησης Κρήτης ορκίστηκαν ενώπιον του επισκόπου Κυδωνίας και Αποκορώνου, Νικηφόρου, στο όνομα του βασιλιά των Ελλήνων (25 Σεπτεμβρίου). Το Κρητικό Σύνταγμα καταργήθηκε και ίσχυσε το ελληνικό. Η ελληνική κυβέρνηση υπέδειξε στον Αλ. Ζαΐμη να μην επιστρέψει στην Κρήτη. Σχηματίστηκε διακομματική κυβέρνηση με πρόεδρο τον Αντ. Μιχελιδάκη και μέλη τούς Ελ. Βενιζέλο, Μιν. Πιτυχάκη, και άλλους.

1909

- Στις 15 Ιουλίου αποσύρθηκαν τα αγήματα των ευρωπαϊκών Δυνάμεων αλλά στις 4 Αυγούστου οι Μεγάλες Δυνάμεις διαμαρτυρήθηκαν στην ελληνική κυβέρνηση για την ανύψωση της ελληνικής σημαίας στο φρούριο του Φιρκά και απαίτησαν την υποστολή της.
- Στις 15 Αυγούστου εκδηλώθηκε το κίνημα στο Γουδί και στις 16 Αυγούστου παραιτήθηκε η προσωρινή κυβέρνηση της Κρήτης και ορίστηκε τριμελής Επιτροπή. Οι Μεγάλες Δυνάμεις επέμειναν στην απαίτησή τους να υποσταλεί η ελληνική σημαία στο φρούριο του Φιρκά. Δεν βρέθηκε κανένας Κρητικός να υποστείλει τη σημαία. Άγημα των Μεγάλων Δυνάμεων απέκοψε τον ιστό της.
- Ο Ελευθέριος Βενιζέλος έφθασε στην Αθήνα στις 28 Δεκεμβρίου, μετά από πρόσκληση του Στρατιωτικού Συνδέσμου. Σχηματίστηκε νέα κυβέρνηση από τους Κ. Μ. Φούμη, Γ. Σκουλούδη και Αλ. Παπαχατζή, και προκηρύχθηκαν γενικές εκλογές για την ανάδειξη της νέας Κρητικής Βουλής, στις 29 Δεκεμβρίου.

1910

- Το Μάρτιο διαλύθηκε η Κρητική Συνέλευση και διενεργήθηκαν εκλογές, στις οποίες πλειοψήφησε το κόμμα του Ελ. Βενιζέλου. Ο ίδιος αναδείχθηκε πρόεδρος και πρωθυπουργός, με συνεργάτες τους Β. Σκουλά και Σ. Μυλωνογιαννάκη. Οι νεοεκλεγμένοι Κρητικοί βουλευτές ορκίστηκαν στο Ελληνικό Σύνταγμα.
- Στις 8 Αυγούστου διεξήχθησαν εκλογές στην Ελλάδα, με υποψήφιο και τον Ελ. Βενιζέλο. Ο Ελ. Βενιζέλος παραιτήθηκε από την προεδρία της Εκτελεστικής Επιτροπής της Κρήτης στις 30 Αυγούστου, και τον επόμενο

Στρατιώτες, Ιούνιος 1909

Κρήτες βουλευτές

μήνα κλήθηκε στην πρωθυπουργία της Ελλάδας από τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο. Στις 5 Οκτωβρίου έγινε πρωθυπουργός της Ελλάδας.

1911

- Ο Ελ. Βενιζέλος αρνήθηκε να δεχθεί τους Κρήτες βουλευτές στην Ελληνική Βουλή. Ξέσπασαν κινητοποιήσεις στο νησί (Οκτώβριος–Νοέμβριος).

1912

Έγινε νέα επαναστατική συνέλευση (3 Ιανουαρίου), ορίστηκε νέα Τριμελής Επιτροπή υπό τον Αντώνιο Μιχελιδάκη και οργανώθηκαν ένοπλα τμήματα. Με την έναρξη των Βαλκανικών πολέμων, τον Οκτώβριο, η Ελληνική Βουλή υποδέχθηκε τους Κρήτες βουλευτές, μέσα σε κλίμα εθνικού ενθουσιασμού. Πρώτος γενικός διοικητής Κρήτης διορίστηκε ο Στέφανος Δραγούμης (12 Οκτωβρίου).

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ

1913

- Απομακρύνθηκαν από τα φρούρια της Κρήτης όλα τα σύμβολα της Τουρκίας και των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων και υψώθηκε η ελληνική σημαία (14 Φεβρουαρίου).
- Στις 30 Μαΐου υπεγράφη η συνθήκη του Λονδίνου. Ο σουλτάνος παραιτήθηκε από όλα τα δικαιώματά του στην Κρήτη, την οποία παραχώρησε στις Μεγάλες Δυνάμεις. Με ιδιαίτερη συνθήκη που υπεγράφη μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας (1η Νοεμβρίου), ο σουλτάνος παραιτήθηκε από κάθε δικαίωμα επικυριαρχίας στην Κρήτη.
- Την 1η Δεκεμβρίου, η ελληνική σημαία υψώθηκε στο φρούριο του Φιρκά. Μετά την Ένωση, η Κρήτη αποτέλεσε Γενική Διοίκηση, με πρωτεύουσα τα Χανιά, όπου και εγκαταστάθηκαν οι προϊστάμενοι των αρχών. Ο γενικός διοικητής Κρήτης διοριζόταν από την ελληνική κυβέρνηση και έφερε τον τίτλο του υπουργού. Η Γενική Διοίκηση Κρήτης καταργήθηκε το 1915, επανασυστήθηκε το 1916, καταργήθηκε εκ νέου το 1925 και επανασυστήθηκε τον Ιούλιο του 1926.
- Επίσης, μετά την Ένωση με την Ελλάδα, η Κρήτη είχε ιδιαίτερο εκκλησιαστικό καθεστώς, αφού η Εκκλησία της παρέμεινε κάτω από την άμεση δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, διατηρώντας παράλληλα δικό της καταστατικό χάρτη. Τη διοίκησή της την ασκεί τοπική Ιερά Σύνοδος, υπό την προεδρία του αρχιεπισκόπου Κρήτης, και αποτελείται από οκτώ Μητροπόλεις.

1913–1940

Κατά την περίοδο αυτή, η οικονομία της Κρήτης βασίστηκε στην ελαιοκαλλιέργεια και την αμπελουργία. Σημαντική ήταν η ανάπτυξη της κτηνοτροφίας, ενώ ο δευτερογενής τομέας της οικονομίας περιορίστηκε στα παραδοσιακά σαπωνοποιεία και την επεξεργασία της σταφίδας. Τα πιο σημαντικά δημόσια έργα που κατασκευάστηκαν, ήταν ο λιμενοβραχίονας του λιμανιού στο Ηρά-

κλειο, μήκους 600 μέτρων, και τα αεροδρόμια Μάλεμε Χανίων και Ηρακλείου.

- Στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914–1918) ανασκάφη από τον Ι. Χατζηδάκι αρχικά, και τη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή ύστερα, το ανάκτορο των Μαλίων. Ύστερα, ο Χατζηδάκις ανακάλυψε τα τρία μινωικά μέγαρα στην Τύλισο, ενώ ο Στέφανος Ξανθουδίδης ερευνήσε θολωτούς τάφους στην πεδιάδα της Μεσαράς, τον Πύργο, τα Καλύβια, το ανάκτορο στο Νίρον Χάνι και το ιερό στο Χαμέζι Σητείας.
- Αμερικανοί αρχαιολόγοι ανέσκαψαν τις Γουρνιές, Άγγλοι αρχαιολόγοι ερευνήσαν τη Παλαίकाστρο, τη Ζάκρο κ.ά. Στα χρόνια πριν από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1918–1940) η ανασκαφική δραστηριότητα υπήρξε έντονη. Άγγλοι αρχαιολόγοι ανέσκαψαν την Κνωσό, Ιταλοί τη Φαιστό, ενώ οι Έλληνες Πυρ. Μαρινάτος και Ν. Πλάτων ερευνήσαν την Αμνισό και τη Δρήρο.

1916

- Η Κρήτη έγινε το ορμητήριο του Ελευθερίου Βενιζέλου κατά την περίοδο του εθνικού διχασμού.
- Ο Ιωάννης Κονδυλάκης δημοσίευσε τα έργα του Ο Πατούχας και Όταν ήμουν δάσκαλος.

1923

Μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης, που προέβλεπε και την ανταλλαγή των πληθυσμών, όλος ο μουσουλμανικός πληθυσμός της Κρήτης, περίπου 33.000 άνθρωποι, υποχρεώθηκε να εγκαταλείψει αμέσως το νησί. Στη θέση τους εγκαταστάθηκαν Έλληνες πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία, συνολικά 33.900 άτομα. Ελάχιστοι Εβραίοι και Αρμένιοι εξακολούθησαν να ζουν στο Ηράκλειο και τα Χανιά. Ο πληθυσμός του νησιού, κατά την απογραφή του 1928, έφτανε σε 386.427 κατοίκους.

1927

Κυκλοφόρησε η Ασκητική του Νίκου Καζαντζάκη.

1936

- Ο Ελευθέριος Βενιζέλος πέθανε στο Παρίσι, στις 18 Μαρτίου.
- Στις 4 Αυγούστου ο Ιωάννης Μεταξάς επέβαλε δικτατορικό καθεστώς.

1938

- Έγινε το αντιδικτατορικό κίνημα κατά του Ιω. Μεταξά στα Χανιά, από πολιτικούς και απότακτους αξιωματικούς, το οποίο είχε άδοξο τέλος.
- Εκδόθηκαν Το χρονικό μιας πολιτείας του Παντελή Πρεβελάκη και η μετάφραση στα νέα ελληνικά της Οδύσσειας από τον Νίκο Καζαντζάκη.

1940–1941

Στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οπλίτες της 5ης Μεραρχίας Κρητών πολέμησαν με αυτοθυσία. Όταν άρχισε η γερμανική εισβολή στην Ελλάδα, η γεωγραφική θέση του νησιού θεωρήθηκε στρατηγικής σημασίας για τους Γερμανούς, που σχεδίαζαν να την καταστήσουν κέντρο ανεφοδιασμού για το Μέτωπο της Βόρειας Αφρικής. Το σχετικό γερμανικό σχέδιο ονομάστηκε «Ερμής» (Merkur) και ήταν έμπνευση του υπαρχηγού της γερμανικής πολεμικής αεροπορίας Στούντεντ. Στηριζόταν στη χρησιμοποίηση αερομεταφερόμενων επίλεκτων μονάδων αλεξιπτωτιστών και αλпинιστών.

1941

Η Αθήνα κατελήφθη από τους Γερμανούς στις 23 Απριλίου. Ο βασιλιάς Γεώρ-

Φωκίων Ρωκ–Μελάς,
Ανάγλυφη προσωπογραφία
του Ελ. Βενιζέλου, 1917.
Συλλογή Έργων Τέχνης,
της Βουλής των Ελλήνων,
αφ. 328

*Η Μάχη της Κρήτης,
Μάιος 1941.
Γερμανοί αλεξιπτωτιστές
πάνω από το νησί*

*Προειδοποιητική
πινακίδα
των Γερμανών
στο χωριό Κάνδανος,
ο οποίο κατέστρεψαν
οι Γερμανοί
για αντίποινα*

γιος Β' και η κυβέρνηση με τον πρωθυπουργό Εμμανουήλ Τσουδερό, κατέφυγαν στην Κρήτη, η οποία είχε παραμείνει η μόνη ελεύθερη ελληνική περιοχή.

- Στις 14 Μαΐου οι Γερμανοί βομβάρδισαν στρατηγικούς στόχους στο νησί. Έξι μέρες αργότερα άρχισε η γερμανική εισβολή. Στο νησί βρίσκονταν αγγλικά, νεοζηλανδικά και αυστραλιανά στρατεύματα 30.000 ανδρών συνολικά, με ανεπαρκή οπλισμό και χωρίς ουσιαστική αντιαεροπορική κάλυψη. Επίσης, υπήρχαν οκτώ τάγματα Ελλήνων νεοσυλλέκτων, άοπλων και απροετοίμαστων από το Ναύπλιο και την Τρίπολη, ενώ η μόνη αξιόμαχη δύναμη ήταν το σώμα της Σχολής Χωροφυλακής. Στις 20 Μαΐου έγιναν οι σφοδροί βομβαρδισμοί των Χανίων, του Ρεθύμνου και του Ηρακλείου, και ακολούθησε επίθεση των Γερμανών με την πτώση αλεξιπτωτιστών στη θέση Μάλεμε (21 Μαΐου), το οποίο κατελήφθη την επόμενη ημέρα. Ο υποστράτηγος Ρίγκελ, διοικητής των γερμανικών δυνάμεων Κρήτης, έφθασε στο νησί.
- Στις 23 Μαΐου το αγγλικό αντιτορπιλικό «Ντικόν» μετέφερε το βασιλιά Γεώργιο Β' από την Αγία Ρουμέλη στην Αίγυπτο. Οι Γερμανοί στο μεταξύ κινήθηκαν προς την Κάνδανο και εδραιώθηκαν σε πολλές περιοχές, Μάλεμε, Αγυιά και αλλού. Στις 25 Μαΐου κατελήφθησαν η Κάνδανος και ο Γαλατάς.
- Ο διοικητής των αγγλικών στρατευμάτων, Φρέιμπεργκ, με την είσοδο των Γερμανών στα Χανιά εισηγήθηκε την εκκένωση του νησιού από τα συμμαχικά στρατεύματα. Στις 27 Μαΐου αποβιβάστηκε στη Σούδα απόσπασμα 750 Άγγλων καταδρομέων για να χρησιμοποιηθεί ως οπισθοφυλακή κατά την υποχώρηση των αγγλικών στρατευμάτων από τα Χανιά. Την επόμενη ημέρα αναχώρησαν ελληνικά και αγγλικά στρατεύματα για την Αίγυπτο, Λιβύη και αλλού. Οι Γερμανοί κατέλαβαν τα Χανιά, εισήλθαν στο Ρέθυμνο και συνέχισαν το βομβαρδισμό του Ηρακλείου. Οι Ιταλοί αποβιβάστηκαν στη Σητεία. Στις 29 Μαΐου κατελήφθη το Ηράκλειο. Η Μάχη της Κρήτης είχε ολοκληρωθεί.
- Οι διοικητές των συμμαχικών στρατευμάτων Φρέιμπεργκ και Ουέστον αναχώρησαν για την Αίγυπτο.

1941–1945

- Ο αγώνας συνεχίστηκε με την αντίσταση των Κρητικών και αντίποινα των Γερμανών. Περίπου 2.000 άμαχοι εκτελέστηκαν στην Κρήτη εκείνη την περίοδο.
- Η Κάνδανος, το Μάιο του 1941, καταστράφηκε από τα στρατεύματα κατοχής, και όλοι οι κάτοικοί της θανατώθηκαν προς παραδειγματισμό του υπόλοιπου κρητικού λαού. Στις 2 Ιουλίου 1941 εκτελέστηκαν εν ψυχρώ πολλοί Κρητικοί μέσα σε ελαιώνες, έξω από το χωριό Κοντομάρι, και ακολούθησαν άλλες εκτελέσεις στον Αλικιανό και αλλού.
- Το Σεπτέμβριο του 1943 εκτελέστηκαν, σε αντίποινα από τους Γερμανούς, 377 κάτοικοι της επαρχίας Βιάννου και των γειτονικών χωριών της επαρχίας Ιεράπετρας, συνελήφθησαν 300 περίπου όμηροι, λεηλατήθηκαν και πυρπολήθηκαν σχεδόν όλα τα σπίτια των περιοχών αυτών.
- Το 1944 οι Γερμανοί κατακτητές παρέδωσαν στο πυρ τα Ανώγεια Μυλοποτάμου, σε αντίποινα για την απαγωγή του στρατηγού Κράιπε.
- Την ίδια χρονιά διώχθηκαν και οι λιγοστοί Εβραίοι της Κρήτης.

1945

Ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος τελείωσε για την Κρήτη με σχετική καθυστέρηση. Στις αρχές Ιουλίου 1945 οι τελευταίοι Γερμανοί στρατιώτες μεταφέρθηκαν στη Μέση Ανατολή, ενώ η Βέρμαχτ είχε συνθηκολογήσει από τις 8 Μαΐου του 1945.

* * *

Η Κρήτη έπαψε να αποτελεί Γενική Διοίκηση το 1951.

Σήμερα, διοικητικά, το νησί χωρίζεται στους νομούς Χανίων, Ρεθύμνης, Ηρακλείου και Λασιθίου. Μεγαλύτερη πόλη του νησιού είναι το Ηράκλειο, με πληθυσμό που ξεπερνά τους 150.000 κατοίκους, και ακολουθούν τα Χανιά, το Ρέθυμνο και ο Άγιος Νικόλαος. Ο σημερινός πληθυσμός της Κρήτης αριθμεί περίπου 550.000 κατοίκους.

Τον 20ό αιώνα, η Κρήτη άνηψε και πάλι πολιτιστικά με την παρουσία ανθρώπων μεγάλου πνευματικού και καλλιτεχνικού βεληνεκούς. Αναφέρονται ενδεικτικά οι συγγραφείς Ιωάννης Κονδυλάκης, Νίκος Καζαντζάκης και Μηνάς Δημάκης, Παντελής Πρεβελάκης και Έλλη Αλεξίου. Ανάμεσα σε πολλούς σημαντικότετους Κρητικούς επιστήμονες του 20ού αιώνα, ξεχωρίζουν ο βυζαντινολόγος Νικόλαος Β. Τωμαδάκης, ο αρχαιολόγος Μανώλης Χατζηδάκης, ο γλωσσολόγος Γεώργιος Χατζιδάκης και ο μαθηματικός Νικόλαος Χατζιδάκης. Στους κορυφαίους ανθρώπους του ελληνικού θεάτρου οφείλουμε να συμπεριλάβουμε τους Κρητικούς Αλέξη Μινωτή και Μάνο Κατράκη, ενώ από το χώρο της μουσικής και της ερμηνείας τραγουδιών, ανάμεσα σε πολλούς εξαιρετικούς καλλιτέχνες συγκαταλέγονται ο Νίκος Ξυλούρης και η Φλέρυ Νταντωνάκη. Αξιωματημένη είναι και η Καλλιρρόη Παρρέν, πρωτοπόρος φεμινίστρια του πρώτου μισού του 20ού αιώνα και ιδρύτρια της Εφημερίδας των Κυριών.

Στην πνευματική ζωή του νησιού καθοριστικό ρόλο έπαιξε και εξακολουθεί να παίζει η λειτουργία ιδρυμάτων, όπως το Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, που ιδρύθηκε από τον Ανδρέα Καλοκαιρινό το 1947 στο Ηράκλειο, η ιδρυμένη από το κληροδότημα του Δημητρίου Βικέλα, στις αρχές του 20ού αιώνα, Βικελαία Βιβλιοθήκη του Ηρακλείου, το Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου, το Πανεπιστήμιο Κρήτης που ιδρύθηκε το 1974, με έδρα το Ρέθυμνο και το Ηράκλειο, να φιλοξενεί τις Σχολές Θετικών Επιστημών και των Επιστημών Υγείας, το Πολυτεχνείο, με έδρα τα Χανιά, και το Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας, ιδρυμένο το 1983, με τέσσερα ερευνητικά Ινστιτούτα στο Ηράκλειο και ένα στο Ρέθυμνο (Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπονδών), οι Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, από το 1985, το Εθνικό Ίδρυμα Μελετών και Ερευνών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», στα Χανιά, η Ορθόδοξη Ακαδημία Κρήτης. Λειτουργεί ακόμη ένας σημαντικός αριθμός μουσείων και βιβλιοθηκών, όπως το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο, το Μουσείο Χημείας Χανίων, το Μουσείο Ν. Καζαντζάκη, το Μουσείο Κρητικής Εθνολογίας, το Μουσείο της Μάχης της Κρήτης και Εθνικής Αντίστασης στο Ηράκλειο, το Ιστορικό Μουσείο Αζωγυριέ στα Χανιά, το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας της Κρήτης στο Ηράκλειο, η Δημοτική Βιβλιοθήκη-Πινακοθήκη Ηρακλείου, η Δημόσια Βιβλιοθήκη Ρεθύμνης, το Κέντρο Σύγχρονης Εικαστικής δημιουργίας Ρεθύμνου-Δημοτική Πινακοθήκη «Α. Κανακάκι» και άλλα.

* * *

Ο Ιωάννης Κονδυλάκης
(1862–1920)

Η Καλλιρρόη Παρρέν
το γένος Σιγανού
(1861–1940)

Το λιοντάρι του Αγίου Μάρκου,
σύμβολο της βενετικής κυριαρχίας,
πάνω από την Κρήτη.
Marco Boschini, Il regno tutto di Candia, Βενετία 1651

ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ

1204–1669

1. Ιερομόναχος Αθανάσιος

Η Ζωοδόχος Πηγή, 1750

Ξύλινη εικόνα, 72,5x42 εκ.

Συλλογή Ιεράς Μονής Αγίου Ιωάννου Θεολόγου Πρέβελης, νομού Ρεθύμνου

Η βυζαντινή παράδοση παρέμεινε ζωντανή κατά τη διάρκεια της Βενετοκρατίας αλλά και της Τουρκοκρατίας.

2. Ιερομόναχος Αθανάσιος

Ο Άγιος Ονούφριος, 1750

Ξύλινη εικόνα, 73x39 εκ.

Συλλογή Ιεράς Μονής Αγίου Ιωάννου Θεολόγου Πρέβελης, νομού Ρεθύμνου

3. Ιωάννης Λαμπάρδος, Κρητική Σχολή, αρχές 17ου αι.

Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος

Ξύλο και αυγοτέμπερα, 43,3x25,5 εκ.

Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. 2989

4. **Λειψανοθήκη**

Συλλογή Γιάννη Μετζικώφ

5. **Λειψανοθήκη**

Συλλογή Γιάννη Μετζικώφ

6. **Κανδήλα**, 18ος–19ος αι.

Ασημένια, διακοσμημένη με κοράλια

Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο

7. **Ξύλινη κασέλα από τη Σητεία**

Συλλογή Κ. Κούτρα, Ζάκρος Λασιθίου

3

8. Martini Crusii *Poematum Graecorum* Libri duo, Basiliae 1566

Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη

9. **Ασημένια Καντήλα με δικέφαλο αετό**

Συλλογή Γιάννη Μετζικώφ

10. Ανώνυμος

Genuina delineatio insulae Cretae

Χαλκογραφία, 22,5x68 εκ.

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη, αρ. κατ. 229

11. Peeters, Joh.

Candia

Χολκογραφία, 18x48 εκ.

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη, αρ. κατ. 244

12. Candia, τέλος 17ου αι.

[Κρήτη]

Ασπρόμαυρη χαλκογραφία, 11x17 εκ.

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

Στο κέντρο εικονίζεται αλληγορική παράσταση μ' ένα ανοικτό βιβλίο επάνω σ' ένα τραπέζι, μια χελώνα στα αριστερά και ένα σαλιγκάρι στα δεξιά. Συνοδεύεται από κείμενα στα λατινικά και τα γερμανικά, κάτω.

13. Candiotes, 1717

[Κρητικές]

Ασπρόμαυρη χαλκογραφία, 11x17 εκ.

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

Εικονίζονται δύο γυναίκες με τοπική ενδυμασία της εποχής.

14. **Χρυσά σκουλαρίκια**, της περιόδου της Βενετοκρατίας

Συλλογή Γιάννη Μετζικώφ

15. Αμπράχαμος, σταυρός–κόσμημα

Συλλογή Γιάννη Μετζικώφ

16. Μοντέλο πλοίου «Κουμπαρέα»

Εμπορικό πλοίο με τριγωνικό πανί, δηλαδή λατινάδικη ιστιοφορία

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά

Οι διαστάσεις του πλοίου ήταν κατά προσέγγιση 10 μέτρα μήκος και τρία μέτρα πλάτος. Είχε χωρητικότητα 15–20 τόνων. Η διακυβέρνησή του γινόταν με δύο πλευρικά κουπιά–τιμόνια, που βρίσκονταν στην πρύμνη του σκάφους. Το 12ο αιώνα το τιμόνι έμπαινε στο μέσο της πρύμνης. Ο τύπος αυτού του πλοίου αποτελούσε ένα είδος πλωτού φρουρίου, έτσι ώστε η άμυνά του, σε περίπτωση επίθεσης, να είναι αποτελεσματική.

Το πλοίο είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την ιστορία της πτώσης της Κωνσταντινούπολης, το 1453. Το Μάρτιο του 1453 ο σουλτάνος Μωάμεθ είχε αρχίσει να πολιορκεί την Πόλη. Ο Βενετός Αρμάντο μήνυσε στον καπετάν-Μανούσο Καλλικράτη από τα Σφακιά, να συνδράμει τους πολιορκημένους. Ο καπετάν-Μανούσος ανταποκρίθηκε άμεσα και κατόρθωσε να συγκεντρώσει περίπου 1.500 άνδρες. Το σώμα επιβιβάστηκε στο λιμάνι της Σούδας, σε τέσσερα ή πέντε πλοία «κουμπαρέα». Στην Πόλη τούς ανατέθηκε η φύλαξη και υπεράσπιση του Πύργου του Βασιλείου–Λέοντος–Αλεξίου. Οι Κρήτες συνέχισαν να μάχονται και μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης, επιλέγοντας να πεθάνουν παρά να παραδώσουν τα όπλα τους. Ο σουλτάνος, θαυμάζοντας την τόλμη και το ψυχικό τους σθένος, τους διεμήνυσε ότι ήταν ελεύθεροι να εγκαταλείψουν τον Πύργο και να επιστρέψουν στην Κρήτη με τον οπλισμό τους και τα καράβια τους.

17. Νεώρια της Βενετοκρατίας

Μοντέλο όπου δείχνεται τομή τριών νεωρίων

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά

Τρία νεώρια, από τη συστοιχία των δεκαεπτά που είχαν κατασκευάσει οι Βενετοί το 16ο και 17ο αιώνα. Χρησίμευαν για τον ελλιμενισμό των γαλερών και για επισκευές μικρής κλίμακας.

Σήμερα σώζονται μόνο επτά, τα οποία φέρουν εμφανή σημάδια παρέμβασης Τούρκων και Ελλήνων.

Αποτελούν ένα σημαντικό μνημείο για την πόλη των Χανίων και σήμερα επιδιώκεται η αναπαλαίωση και η αξιοποίησή τους.

19

18. ***Voyage de Levant fait par le commandement du roy en l'année 1621 par le Sr. D. C.***, Paris, chez Adrian Taupinart, 1629, seconde édition

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

19. Bordone, Benedetto, ***Isolario***, Venetia 1547

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

20. Witt, Ferdinand de

Insula Candia

Από: F. de Witt, *Atlas, sive Descriptio Terrarum Orbis*, 1680

Χαλκογραφία, 46x54,5 εκ.

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη, αρ. κατ. 219

21. **Κρητικοί αίγαγροι**

Αυτό φύλλο από το βιβλίο: O. Dapper, *Naukeurige, Beschryving der Eilanden, in de Archipel der Middellantsch Zee, en ontrent dezelve, gelegen: Waer Onder de voornaemste Cyprus, Rhodes, Kandien, Samos, Scio, Negroponte, Lemnos, Paros, Delos, Patmos en andere in groten getale*, first edition, Amsterdam 1688, σ. 260

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

22. Coronelli P., *Isolario*

Castel di Belvedere. Castello Belvedere in Candia, τέλη 17ου αι.

[Το κάστρο Μπελβεντέρε στην Κρήτη]

Ασπρόμαυρη ξυλογραφία, 13,5x16,5 εκ.

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

Συνοδεύεται από επεξηγηματικό κείμενο με στοιχεία των διαφόρων οικισμών.

23. **Μελισσοφάγος**

Αυτό φύλλο από το βιβλίο: O. Dapper, *Naukeurige, Beschryving der Eilanden, in de Archipel der Middellantsch Zee, en ontrent dezelve, gelegen: Waer Onder de voornaemste Cyprus, Rhodes, Kandien, Samos, Scio, Negroponte, Lemnos, Paros, Delos, Patmos en andere in groten getale*, first edition, Amsterdam 1688, σ. 262

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

24. Sandys, George, *History of the original and present state of the Turkish Empire*, London, the seventh edition printed by John Williams Junior, 1673

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

25. Porcacchi, Thomaso, *L'isole piu famose del mondo*, in Venetia, appresso gli heredi di Simon Galignani, 1590

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

26. **Επιτύμβια λατινική επιγραφή**, 1596

Μαρμάρινη πλάκα, 56x40 εκ.

Γλυπτοθήκη Ιστορικού Μουσείου Ηρακλείου Κρήτης, αρ. κατ. 94

Πρόκειται για τμήμα μαρμάρινης επιτύμβιας πλάκας, που στην επάνω επιφάνεια σώζεται ελλιπής επιγραφή στα λατινικά:

.....VGIS AMATO
VRNAM HANC AETERNVM LA
MARVSVAR, PIGNVS PIE[TATIS]
DIT KAL XBRIS CIO, 1596

Η μετάφραση στα ελληνικά: Η αιώνια αυτή λάρνακα [αφιερώθηκε] από τη σύζυγο στον αγαπημένο, Δεκέμβριος 1596. Οι Βενετοί στις κτήσεις τους στην Ανατολή, όχι μόνον δεν αφομοίωσαν τις τοπικές γλώσσες, αλλά ούτε και υπέκυψαν στη χρήση τους. Οι τοπικές διάλεκτοι διατηρήθηκαν μόνο σ' εκείνα τα έγγραφα που αφορούσαν τις ανταλλαγές μεταξύ των διοικουμένων.

27. Castel di Candia

[Κάστρο των Χανίων]

Boschini Marco, *Il regno tutto di Candia*, Βενετία 1651, σ. 25

Ασπρόμαυρη χαλκογραφία, 21,7x16 εκ.

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

28. Castel di Milopotamo

[Κάστρο του Μυλοποταμού]

Boschini Marco, *Il regno tutto di Candia*, Βενετία 1651, σ. 17

Ασπρόμαυρη χαλκογραφία, 21,7x16,5 εκ.

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

30

29. Porto di Spina Longa

[Λιμάνι της Σπίνα Λόνγκα]

Boschini Marco, *Il regno tutto di Candia*, Βενετία 1651, σ. 32

Ασπρόμαυρη χαλκογραφία, 21,7x16 εκ.

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

30. Castel Pedia

[Κάστρο της Πεδιάδας]

Boschini Marco, *Il regno tutto di Candia*, Βενετία 1651, σ. 58

Ασπρόμαυρη χαλκογραφία, 21,7x16,2 εκ.

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

31. Castel Belveder

[Κάστρο Μπελβεντέρε]

Boschini Marco, *Il regno tutto di Candia*, Βενετία 1651, σ. 51

Ασπρόμαυρη χαλκογραφία, 21,7x16,5 εκ.

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

32. Settia

[Σητεία]

Boschini Marco, *Il regno tutto di Candia*, Βενετία 1651, σ. 38

Ασπρόμαυρη χαλκογραφία, 21,5x16 εκ.

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

33. Ανώνυμος

Candie,...

[Χάνδακας, η πολιορκία από τους Τούρκους]

Χαλκογραφία, 27,5x49 εκ.

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη, αρ. κατ. 270

32

34. Αμφιπρόσωπη εικόνα του Αγίου Ρόκκου, 17ος–18ος αι.

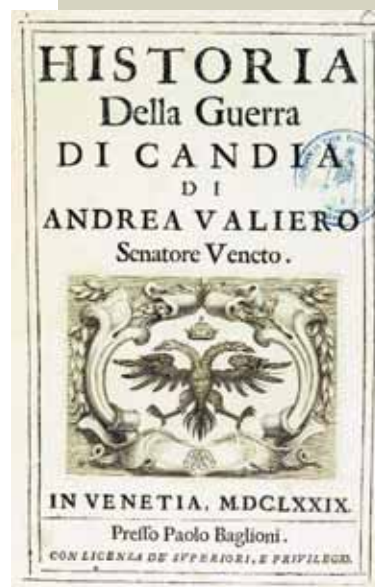
Διαστ. 45,5x33,5 εκ.

Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, αρ. κατάγρ. Κ 692

Ο άγιος Ρόκκος είναι άγιος της δυτικής Εκκλησίας και προστάτης των ανθρώπων που έχουν προσβληθεί από την πανώλη. Γεννημένος στο Μονπελιέ γύρω στο 1350, μετά το θάνατο των γονέων του μοίρασε τα υπάρχοντά του στους φτωχούς και ταξίδεψε για προσκύνημα στη Ρώμη. Το 1371 εγκαταστάθηκε σ' ένα μικρό χωριό που είχε προσβληθεί από πανώλη. Αφοσιώθηκε στη συμπάρσταση και βοήθεια των αρρώστων, έως ότου

προσβλήθηκε και ο ίδιος. Η λατρεία του, γράφει η Καλλιόπη-Φαίδρα Καλαφάτη δημοσιεύοντας για πρώτη φορά την εικόνα, άρχισε να διαδίδεται από το δεύτερο μισό του 15ου αιώνα στην Ιταλία, όταν το λείψανό του μεταφέρθηκε από Βενετούς εμπόρους στη Βενετία, το 1485. Εκεί, υιοθετήθηκε η λατρεία του και εξαπλώθηκε σε πολλές βενετοκρατούμενες περιοχές που αντιμετώπιζαν το θανατικό. Οι ορθόδοξοι πληθυσμοί προτιμούσαν να προσφεύγουν στους δικούς τους αγίους για τη θεραπεία της ασθένειας (Σπυρίδωνα, Αθανάσιο, Γεώργιο και Χαράλαμπο).

Η συγκεκριμένη εικόνα παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς η μορφή του ίδιου αγίου εικονίζεται με εντελώς διαφορετικό τρόπο στις δύο όψεις. Στη μία είναι ζωγραφισμένη με δυτικά πρότυπα ενώ στην άλλη ακολουθούνται τεχνικές της βυζαντινής τέχνης.

35

35. Valiero, Andrea, *Historia della Guerra di Candia*, in Venetia, Presso Paolo Baglioni, con licenza de'superiori, e privilegio, 1679

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

36. Μπουνιαλής, Μαρίνος Τζάνε, *Διήγησις διά στίχων του δεινού Κρητικού Πολέμου*, Ενετίησιν, παρά Ανδρέα τω Ιουλιανώ, 1681

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

Στηριγμένος στην προσωπική του εμπειρία αλλά και σε άλλες γραπτές πηγές και προφορικές μαρτυρίες, ο Μαρίνος Τζάνε Μπουνιαλής από το Ρέθυμνο συνέθεσε 12.000 περίπου πολιτικούς στίχους, για να εξιστορήσει τον πόλεμο μεταξύ Βενετών και Τούρκων για την κυριαρχία στην Κρήτη (1645–1669). Η έμμετρη αυτή ιστορική αφήγησή του τυπώθηκε για πρώτη φορά στη Βενετία το 1681. Είναι γραμμένη σε κρητική διάλεκτο, έχει δεχθεί αρκετές επιρροές από έργα του κρητικού θεάτρου (*Ερωφίλη*, *Βασιλιάς ο Ροδολίνος*) και την παράδοση των έμμετρων ιστορικών αφηγήσεων. Παρουσιάζεται ως η πιο ολοκληρωμένη εξιστόρηση του Κρητικού Πολέμου σε σχέση με τις έμμετρες αφηγήσεις των Πικρού, Διακρούση και Ιωακείμ του Κυπρίου, που περιγράφουν το ίδιο γεγονός.

37. Boschini, Marco, *L' Arcipelago con tutte le isole, scogli secche, e bassi fondi*, in Venetia, per Francesco Nicolini, 1658

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

38. Boschini, Marco, *Il regno tutto di Candia*, Venetia 1651

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

36

40

39. **Καρφίτσα με μαργαριτάρια** και σκαλισμένη την εικόνα της Παναγίας στο κέντρο

Συλλογή Γιάννη Μετζικώφ

40. Κρητικό εργαστήριο, αρχές 16ου αι.

Παναγιά Γλυκοφιλούσα

Ξύλο, αυγοτέμπερα και ελεφαντόδοντο σε πλαίσιο, 51x40 εκ.

Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. 37714

Το θέμα της Γλυκοφιλούσας είναι ένας από τους πιο γνωστούς εικονογραφικούς τύπους της Παναγίας, αγαπημένη παράσταση της βυζαντινής τέχνης.

41. **Άμφια της Βενετοκρατίας**

Συλλογή Ιεράς Μονής Αρκαδίου, Νομού Ρεθύμνου

42. **Δύο ξυλόγλυπτοι σταυροί ευλογίας** με επιχρυσωμένο πλαίσιο

Συλλογή Ι. Μονής Αγίου Ιωάννου Θεολόγου Πρεβέλης, νομού Ρεθύμνου

Διακοσμούνται με ημιπολύτιμους λίθους και η βάση τους είναι επίχρυση.

43. **Λεξικό Σονῖδα**, Basileae MDXLIII, [1544]

Συλλογή Ι. Μονής Παναγίας Ακρωτηριανής Τοπλού, νομού Λασιθίου

Με την ονομασία αυτή παραδίδεται λεξικό ονομάτων και πραγμάτων. Αποκαλείται και λεξικό «Σούδα» που παραπέμπει στη λέξη τάφρος ή αποχετευτικό χαντάκι, το οποίο περιέχει και παρέχει κάθε είδους γνώση.

44. ***In libros Aristotelis de partibus animalium***, Danielis Furlani Cretensis, commentarius primus, Venetij, Apud Ioan. Baptistam Somaschum, 1574.

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

45. Μπουνιαλής, Εμμανουήλ Τζάνε, ***Εις τον Εναγγελισμόν της Υπεραγίας Θεοτόκου, στίχοι διά μέτρων απλών ομοιοκατάληκτοι***, Ενετήσιν, παρά Νικολάω Γλυκεί τω εξ Ιωαννίνων, 1684

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

46. *Πρακτικά της Γ' Οικουμενικής Συνόδου Εφέσου*, 1591

Συλλογή Ι. Μονής Παναγίας Ακρωτηριανής Τοπλού, νομού Λασιθίου

47. Κρητική Σχολή, αρχές 17ου αι.

Η Φιλοξενία του Αβραάμ

Ξύλο, ύψος και αυγοτέμπερα, 54x80,6 εκ.

Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. 20547

Οι άνδρες της βιβλικής διήγησης (Γέν. 18) και οι άγγελοι παρίστανται στο τραπέζι που ετοίμασε για να τους υποδεχτεί ο Αβραάμ.

48. Χορτάτζης, Γεώργιος, *Τραγωδία ονομαζομένη Ερωφίλη. Ποίημα...*, Ενετίσιν, παρά Αντωνίω τω Βόρτολι, 1746

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

Η *Ερωφίλη* γράφτηκε γύρω στα 1600 από τον Γεώργιο Χορτάτζη, με πρότυπο την παλιά ιταλική τραγωδία του G. Giraldi, *Orbecche*. Παρ' όλο που το έργο περιλαμβάνει άγριες και αιματηρές σκηνές, υπήρξε ιδιαίτερα δημοφιλές και παιζόταν στα θέατρα του Μεγάλου Κάστρου έως το 1669.

49. Μπεργαδής, *Απόκοπος*, Ενετίσιν, παρά Μιχαήλ Αγγέλω τω Βαρβωνίω, 1683

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

Χαρακτηριστικό δείγμα της κρητικής λογοτεχνίας, ο Μπεργαδής, πιθανότατα συνέγραψε αυτό το ποίημα στις αρχές του 15ου αιώνα. Εκδόθηκε για πρώτη φορά στη Βενετία το 1509, από τον Νικόλαο Καλλιέργη, γιο του γνωστού έλληνα τυπογράφου, Ζαχαρία Καλλιέργη. Ο *Απόκοπος* έχει ως υπόθεση ένα όνειρο, μια κάθοδο στον Κάτω Κόσμο. Ο ποιητής στόχευε να διδάξει αξίες που οι ζωντανοί συχνά ξεχνούν. Ο *Απόκοπος* υπήρξε δημοφιλές έργο και γνώρισε αλλεπάλληλες έντυπες και χειρόγραφες εκδόσεις.

50. Bozza Francesco Candiotto Cavaliere, *Fedra, Tragedia*, in Vinegia, appresso Gabriel Giolito de Ferrari, 1578

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

51. Τμήμα από ποδόγυρο γυναικείου ποκάμισου, Κρήτη, τέλη 18ου–αρχές 19ου αι.

Λινό και κόκκινη μεταξωτή κλωστή

Μήκος: 143 εκ., πλάτος: 30,5 εκ.

Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. ΕΕ 3348

Κέντημα κυρίως σε κόκκινο χρώμα, με εξαίρεση σε δύο σημεία, όπου επικρατεί το χρώμα της ώχρας. Ο διάκοσμος φέρει δύο ίδια αντίστροφα θέματα από ανθοφόρες γλάστρες. Ενδιάμεσα παρεμβάλλονται δύο στενές ταινίες με άνθινα μοτίβα.

52. Τμήμα από ποδόγυρο γυναικείου ποκάμισου, Κρήτη, τέλη 18ου–αρχές 19ου αι.

Λινό και μπλε μεταξωτή κλωστή

Μήκος: 123 εκ., πλάτος: 23 εκ.

Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. ΕΕ 3680

Κέντημα σε μπλε χρώμα, που φέρει παραστάσεις ανθοφόρων δοχείων με ποικίλο σχήμα. Άνθη και πουλιά συμπληρώνουν τα ενδιάμεσα κενά. Κάτω φέρει μία στενή παρυφή με ανθοφόρα κλαδιά.

53. Πίνδαρος, Ολύμπια, Πύθια, Νέμεα, Ίσθμια, Ρώμη, Ζαχαρίας Καλλιέργης και Cornelio Benigni, 1515

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

Πρόκειται για το πρώτο αποκλειστικά ελληνικό βιβλίο που τυπώθηκε στη Ρώμη. Έπεται της έκδοσης ενός λατινσελληνικού βιβλίου του Ρ. Επνεα που τυπώθηκε το 1510. Κυκλοφόρησε σε μεγάλο αριθμό αντιτύπων (τουλάχιστον 1.000) με την υποστήριξη του ελληνιστή Cornelio Benigni. Οι ελληνιστές της Ρώμης προσπαθούσαν να αναδείξουν τη Ρώμη σε κέντρο της ελληνικής τυπογραφίας, σε ανταγωνισμό με την ελληνική εκδοτική παράδοση της Βενετίας.

54. Η Βοσκοπούλα η εύμορφη ονομασμένη. Εις τύπον & εις φανέρωσιν πάλιν μεταβαλμένη, Ενετήσιν, παρά Νικολάω Γλυκεί τω εξ Ιωαννίνων, 1780

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

55. Κορνάρος, Βιτσέντζος, **Ερωτόκριτος**. *Ποίημα Ερωτικόν*, εν Βενετία, παρά Νικολάω τω Γλυκεί, 1813

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

56. **Η θυσία του Αβραάμ**, *ιστορία ψυχωφελεστάτη*, εν Βενετία, παρά Νικολάω Γλυκεί τω εξ Ιωαννίνων, 1832

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

Πρόκειται για ένα από τα πιο αντιπροσωπευτικά έργα του Κρητικού Θεάτρου, που έγινε σε σύντομο χρονικό διάστημα πολύ δημοφιλές. Αναφέρονται ή και σώζονται πάμπολλες εκδόσεις από το 1668 και μετά. Η πρώτη σωζόμενη βενετική έκδοση τυπώθηκε το 1713. Η εκδοτική επιτυχία που γνώρισε, αντιστοιχεί σε λαϊκό ανάγνωσμα, περισσότερο από θεατρική επιτυχία. Ως πρώτη παράσταση της *Θυσίας του Αβραάμ* στη νεώτερη Ελλάδα αναφέρεται αυτή που έδωσε στη Ζάκυνθο, το 1855, ο Διονύσιος Ταβουλάρης. Επόμενη παράσταση ήταν στην Αθήνα το 1930, με πρωτοβουλία και διδασκαλία του Φώτου Πολίτη.

Το όνομα του ποιητή της *Θυσίας του Αβραάμ* δεν έχει εξακριβωθεί, αν και αποδίδεται στον Βιτσέντζο Κορνάρο. Γραμμένη στο ιδίωμα της ανατολικής Κρήτης, θεωρείται ότι ως θρησκευτικό δράμα ακολουθεί τη διάρθρωση του *Isac* του Luigi Grotto.

57. Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, 1541–1614

«**Άγιος Φραγκίσκος της Ασίζης**»

Λάδι σε μουσαμά, 100x54 εκ.

Εθνική Πινακοθήκη, αρ. έργου 151

Ο Άγιος Φραγκίσκος της Ασίζης (1181–1226) είναι άγιος της Δυτικής Εκκλησίας, ιδρυτής μοναχικού τάγματος, των Φραγκισκανών (1208).

ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

1669–1898

58. Παλαιό Κάστρο

Χαρακτικό από το βιβλίο: Spratt, Thomas A.B., *Travels and researches in Crete*, London 1865

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

59. Παλαιός Λιμένας

Χαρακτικό από το βιβλίο: Spratt, Thomas, A. B., *Travels and researches in Crete*, London, 1865

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

60. Στο κατάστρωμα του ιστιοφόρου «Άγιος Γεώργιος»

Χαρακτικό από το βιβλίο: Sieber, F. W., *Reise nach der Insel Kreta...*, T. A', Leipzig und Gorau, 1823

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

61. Ποδόγυρος γυναικείου ποκάμισου, Κρήτη, μέσα 18ου αι.

Λινό με πολύχρωμες μεταξωτές κλωστές: κόκκινη, μπλε, πράσινη, ανοιχτή πράσινη, γαλάζια, καφέ, κίτρινη

Μήκος: 332,5 εκ., πλάτος: 43,5 εκ.

Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. ΕΕ 1571

Πολύχρωμο κέντημα με επαναλαμβανόμενες παραστάσεις. Γλάστρες με το δικέφαλο αετό εναλλάσσονται με γλάστρες που φέρουν γοργόνα που κρατά τη διχαλωτή ουρά της. Άνθη και πουλιά συμπληρώνουν τα κενά. Στο κάτω μέρος σχηματίζεται μία παρυφή με γλάστρες και άνθη, πουλιά και ελισσόμενα κλαδιά.

62. Ποδόγυρος γυναικείου ποκάμισου, Κρήτη, τέλη 18ου–αρχές 19ου αι.

Λινό και κόκκινη μεταξωτή κλωστή

Μήκος: 272 εκ., πλάτος 27 εκ.

Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. ΕΕ 1570

60

Κέντημα σε κόκκινο χρώμα, με ρυθμικά επαναλαμβανόμενα θέματα: γλάστρα με ρόδακες, εραλδικά τετράποδα και πουλιά, γοργόνα με διχαλωτή ουρά που υψώνεται πάνω από μία άλλη παραλλαγή γλάστρας, και δικέφαλος αετός με ανοιχτά φτερά πάνω από γλάστρα. Ο υπόλοιπος χώρος γεμίζει με πουλιά και άνθη ενώ στο κάτω μέρος υπάρχει μια στενή παρυφή με πουλιά, ρόδακες και άνθη. Τα κρητικά κεντήματα παρουσιάζουν μεγάλες διαφορές τεχνοτροπίας από τα κεντήματα των άλλων ελληνικών νησιών. Χαρακτηρίζονται από τις ιταλικές επιδράσεις που συνδυάζονται με τις ντόπιες βυζαντινές παραδόσεις. Οι κεντημένοι ποδόγυροι των γυναικείων ποκαμίων κεντώνται πάνω σε χονδρό βαμβακερό ύφασμα, με βαμβακερές ή μεταξωτές κλωστές. Οι συνηθισμένες κρητικές βελονιές είναι η «φτερωτή», το «ψαροκόκαλο», η «αλυσιδωτή», η «κοφτή» και η «ρίζοβελονιά».

63. Σαΐτα αργαλειού, Ζάκρος Λασιθίου, τέλος 18ου αι.

Συλλογή Κ. Κούτρα, Ζάκρος Λασιθίου

64. Κουντάλι (γαλακτοκούταλο), Ασή Γωνιά Χανίων

Εγχάρακτο ξύλο, 21 εκ.

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

Φέρει εγχάρακτη και διάτρητη φυτική διακόσμηση και κρίκους για κρέμασμα.

65. Ποτήρι με αναπαράσταση του Αγίου Γεωργίου

Ξύλινο με σκαλιστές παραστάσεις

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

66. Γαλαυκιά: δοχείο μεταφοράς γάλακτος ή νερού

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

67. Γουδί (χαβάνι)

Πήλινο με εγχάρακτη και εμπίεστη εξωτερική διακόσμηση

Κέντρο Μελέτης Νεώτερης Κεραμικής, αρ. ευρ. 98.481

Οικιακό σκεύος για να θρυμματίζονται και να πολτοποιούνται διάφορες τροφές.

68. Ιεροδικαστικός Κώδικας του Ηρακλείου, 1670

Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη

69. Tournefort, Pitton de, *Relation d'un voyage du Levant fait par ordre du roi*, T. 1, Amsterdam 1718

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

- 70. Homme de l'île de Candie**
[Άνδρας της νήσου Κρήτης]

Επιζωγραφισμένο χαρακτηριστικό

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

- ## 71. Μία Κρητικιά

Χαρακτικό από το βιβλίο: Pashley Robert, *Travels in Crete*, Cambridge 1837

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

- ## 72. Κρήτες χωρικοί με κάπες

Χαρακτικό από το βιβλίο: Pashley Robert, *Travels in Crete*, Cambridge 1837

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

- ### 73. Κρητικός χωρικός

Χαρακτικό από το βιβλίο: Pashley Robert, *Travels in Crete*, Cambridge 1837

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

- ## 74. Ο καπετάν Μανιάς

Χαρακτικό από το βιβλίο: Pashley Robert, *Travels in Crete*, Cambridge 1837

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

Ο καπετάνιος, με την τοπική φορεσιά, στέκεται βαριά οπλισμένος με καριοφίλι, πιστόλα, σπάθα, μπεσαλή, και παλάσκα.

- ## 75. Δρεπάνι

Γεωργικό εργαλείο

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

Το δρεπάνι είναι το κύριο γεωργικό εργαλείο του θερισμού. Η στιγμή του θερισμού ερχόταν σε διαφορετική χρονική στιγμή για κάθε καλλιεργητή, ανάλογα

69

73

με το χρόνο της σποράς και τις καιρικές συνθήκες που ευνοούσαν την ωρίμανση του καρπού. Στο θερισμό έπαιρναν μέρος άνδρες, γυναίκες και παιδιά, που έσκυβαν, θέριζαν, έδεναν τα σπαρτά ενώ τραγουδούσαν και έπαιζαν, μεταμορφώνοντας την κοπιαστική εργασία του θερισμού σ' ένα μεγάλο πανηγύρι.

76. Υνί

Σιδερένιο γεωργικό εργαλείο

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

Ένα από τα πιο σημαντικά αγροτικά εργαλεία ήταν το αλέτρι, που προετοίμαζε το χωράφι για τη σπορά. Το αλέτρι ήταν αρχικά ξύλινο και κοντό με σιδερένιο υνί, όπως το περιγράφει ο Ησίοδος. Αργότερα, κατασκευάζονταν πιο μακρύ για να το σέρνουν περισσότερα ζώα και να διευκολύνεται η εργασία. Το ξύλινο αλέτρι απαιτούσε ιδιαίτερη επιδεξιότητα για να ζυγιάζεται σωστά, έτσι ώστε το υνί να ακουμπά στο έδαφος όσο χρειάζεται, χωρίς να χώνεται βαθιά στο χώμα και να δυσκολεύει το τράβηγμά του.

77. Νόμισμα Τουρκοκρατίας της περιόδου της οθωμανικής κυριαρχίας

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. & Μ. Καλοκαιρινού

78. Νομίσματα της περιόδου της οθωμανικής κυριαρχίας

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

79. Τμήμα από ποδόγυρο γυναικείου ποκάμισου με πολύχρωμο κέντημα, Κρήτη, 18ος αι.

Λινό με χρωματιστές κλωστές: ώχρα, κίτρινη, κόκκινη, πράσινη, μπλε, γαλάζια
Μήκος: 121 εκ., πλάτος: 43,5 εκ.

Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. ΕΕ 3349

Η κεντρική πλατιά ταινία διακοσμείται με ανθοφόρες γλάστρες, πουλιά και ελαιοφόρα κλαδιά με άνθη. Πάνω και κάτω, μέσα σε ημικυκλικά διαχωρά, αντίστροφα τοποθετημένα άνθινα θέματα, δικέφαλοι αετοί και γοργόνες με διχαλωτή ουρά.

80. Ποδόγυρος γυναικείου ποκάμισου, Κρήτη, 18ος αι.

Λινό με χρωματιστές κλωστές: ώχρα, πράσινη, γαλάζια, κίτρινη, ανοιχτή καφέ και μοβ

Μήκος: 239 εκ., πλάτος: 34 εκ.

Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. ΕΕ 1564

Πολύχρωμο κέντημα με ρυθμικά επαναλαμβανόμενες παραστάσεις: γλάστρες με άνθη, ρόδακες και πουλιά. Μία ανθοφόρα γλάστρα από την οποία υψώνεται ολόσωμη γυναικεία μορφή και πουλιά. Ο υπόλοιπος χώρος συμπληρώνεται με άνθη, πουλιά και φανταστικά ζώα. Κάτω, μια παρυφή με άνθη.

81. Visscher, Nic.

Insula Candia olim Creta

Από: N. Visscher, *Atlas Mayor*, 1700

Χαλκογραφία, 41x50 εκ.

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη, αρ. κατ. 218

82. Peeters, Joh.

Fanar nel'Arcipelago, Pelaguse nel Arcipelago, Canistro nel Arcipelago

Χαλκογραφίες, 12x26 εκ.

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη, αρ. κατ. 236

83. Peeters, Joh.

Canea in Candia, Retimo in Candia

Χαλκογραφίες, 10x26,5 εκ.

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη, αρ. κατ. 240

84. **Δικαστηριακό έγγραφο**, περιοχή Ηρακλείου, τέλη 19ου αι.

Από: J. Peeters, *Diverse viste della città in Candia...*, π. 1664

Κείμενο τουρκικό σε οσμανλίδικη γραφή

Συλλογή Ιωάννη Βιδάκη

85. Lotter, T. C.

Insula Creta nunc Candia

Από: T. C. Lotter, *Atlas géographique de 108 cartes*, 1778

Χαλκογραφία, 49x47 εκ.

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη, αρ. κατ. 223

86. **Ο ήρωας Αναγνώστης Σκαλίδης, οπλαρχηγός και πρόεδρος της Κρητικής Βουλής**, Αθήνα 1901

Χαρακτικό

Βουλή των Ελλήνων, Συλλογή Έργων Τέχνης

86

87. Δικαστική απόφαση για κληρονομικό θέμα, περιοχή Ηρακλείου, 18 Οκτωβρίου 1872

Δίγλωσσο τουρκικό κείμενο σε οσμανλίδικη γραφή και στα ελληνικά
Συλλογή Ιωάννη Βιδάκη

88. Οικογένεια Ζωγράφου Ξανθουδίδη

Φωτογραφία

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

Ο Στέφανος Ξανθουδίδης (Αβδού Πεδιάδας 1864 – Ηράκλειο 1928) ήταν ο υστερότοκος γιος του Αντωνίου Ζωγράφου Ξανθουδίδη, οπλαρχηγού της Κρήτης κατά τις επαναστάσεις 1866–1869 και 1878. Γεννήθηκε στην Κρήτη το 1864, αλλά πέρασε τα παιδικά του χρόνια και πραγματοποίησε τις εγκύκλιες σπουδές του στην Αθήνα. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και συνδέθηκε στενά με τον Γ. Χατζηδάκι, λόγω της κοινής καταγωγής τους. Μετά από σύντομη θητεία σε σχολεία της Κρήτης, διορίστηκε έφορος σε εφορείες Αρχαιοτήτων του νησιού (1899–1923) και στη συνέχεια διευθυντής του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου, θέση που διατήρησε έως το θάνατό του, το 1928. Η δραστηριότητά του υπήρξε πλούσια: όχι μόνο το αρχαιολογικό του έργο ήταν γόνιμο ανασκαφικά και ερμηνευτικά, αλλά και οι μελέτες του για την ιστορία, τη λαογραφία, τη φιλολογία και τη γλώσσα της Κρήτης υπήρξαν πολύ σημαντικές.

89. Crète, Megalo-Kastron, 1835

[Κρήτη, Μεγαλόκαστρο]

Πολύχρωμη λιθογραφία, 12x16 εκ., γαλλικής εκτύπωσης

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

90. Όπλα της περιόδου της οθωμανικής κυριαρχίας

Συλλογή Ιεράς Μονής Αρκαδίου

91. Πιστόλα, 19ος αι.

Εμπροσθογεμής με μηχανισμό πυρόλιθου, 46 εκ.

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

Τα χαρακτηριστικά του παραπέμπουν σε όπλο προορισμένο για την αγορά της Ανατολής. Χρησιμοποιήθηκε στις κρητικές επαναστάσεις και ήταν, πιθανότατα, τουρκικό λάφυρο.

87

92. Πιστόλα, 1870

Συλλογή Σταυρούλας Βασιλουνή

93. Ιωάννης Βλάχος ή Δασκαλογιάννης

Χαρακτικό από το βιβλίο: Παύλος Ι. Φαφουλάκης, *Συλλογή ηρωικών κρητικών ασμάτων εις την δημόδην γλώσσαν*, εν Αθήναις, εκ του τυπογραφείου της Αθηναΐδος, 1889

Ιδιωτική συλλογή

Ο Δασκαλογιάννης καταγόταν από τα Ανώγεια των Σφακιών και ήταν εύπορος πλοιοκτήτης, που διακρινόταν για τη φιλοπατρία του. Είχε έρθει σε συνεννόηση με πράκτορες της Ρωσίας και της Μολδοβλαχίας και είχε πεισθεί για τις θετικές προθέσεις της Αικατερίνης της Ρωσίας σε περίπτωση επανάστασης. Κήρυξε πόλεμο κατά του σουλτάνου, την άνοιξη του 1770. Αμύνθηκε στην ορεινή περιοχή των Σφακιών το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 1770, αλλά αναγκάστηκε να δεχτεί βαρείς όρους παράδοσης, καθώς δεν έλαβε εξωτερική βοήθεια. Θανατώθηκε στις 17 Ιουνίου 1771 και τα Σφακιά καταστράφηκαν. Πρόκειται για το πρώτο επαναστατικό απελευθερωτικό κίνημα. Έχουν γραφεί μακροσκελή ποιήματα για τη δράση και το τέλος του Δασκαλογιάννη, «να τότε κλαιν το Δάσκαλο, και των Σφακιώ το χάλι».

94. Μπεσαλής, μαχαίρι με θηκάρι και αλυσίδα

Συλλογή Γιάννη Μετζικώφ

95. Επιστολή του εμπορικού αντιπροσώπου της Γαλλίας στα Χανιά, προς τα μέλη του Εμπορικού Επιμελητηρίου της Μασσαλίας, σχετικά με το διορισμό του, αλλά και την παραγωγή και το εμπόριο λαδιού στην Κρήτη, Χανιά, 19 Απριλίου 1821

Υπογραφή: P. Bonnet

Φωτοτυπική Αναπαραγωγή

Εμπορικό Επιμελητήριο Μασσαλίας

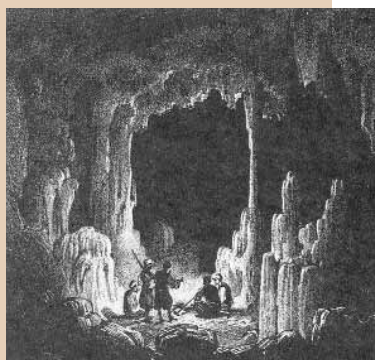
96. Μανούσος Βουρδουλές ή Δεληγιαννάκης

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

Ο Δεληγιαννάκης υπήρξε ένας από τους πέντε στρατάρχες της Κρήτης του 1821-1831 και συνταγματάρχης φάλαγγας

101

97. Προσωρινόν Πολίτευμα της Νήσου Κρήτης, Αρμένιοι Κρήτης, 21 Μαΐου 1822

Υπογραφές: Π. Σκυλίτσης Ομηρίδης, Αναγνώστης Ψαρουδάκης, Αθανάσιος Αρχιμανδρίτης κ.ά.

Έγγραφο, 8φύλλο, 31x23 εκ.

Αρχαία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμος 1ος, σ. 507–511

98. Προσωρινή Διοίκησης της Κρήτης

Αναφορά των Κρητικών προς τον Υπουργό Εσωτερικών και Πολέμου, Ιωάννη Κωλέττη, για την πλήρωση της θέσης του Γενικού Επάρχου Κρήτης, μετά την παραίτηση του Μιχαήλ Κομνηνού Αφεντούλief, Σφακιά, 29 Οκτωβρίου 1822

Υπογραφές: Ν. Οικονόμος, Εμ. Αντωνιάδης κ.ά.

Έγγραφο, δίφυλλο, 31x23 εκ.

Αρχαία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμος 1ος, σ. 533–534

99. Προσωρινή Διοίκησης της Κρήτης. Προκήρυξεις που αναφέρεται στο ασυμβίβαστο πολεμικών αξιωμάτων και πολιτικών ή οικονομικών επαγγελματιών κατά τη διάρκεια του πολέμου, Πρόσνερον, 29 Ιουνίου 1822

Υπογραφή: Μιχαήλ Κομνηνός Αφεντούλief

Έγγραφο, μονόφυλλο, 29x18,5 εκ.

Αρχαία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμος 1ος, σ. 522

100. Έγγραφο της Προσωρινής Διοικήσεως της Ελλάδος (Φροντιστήριο της Οικονομίας) προς τον Πρωτόπαπα Σφακίων, που επικυρώνεται από τον αρμοστή Κρήτης Μανόλη Τομπάζη, 17 Ιουλίου 1823

Μονόφυλλο, 36,3x24 εκ.

Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών, Ιστορικό Αρχείο

Ζητείται η αποστολή 1.000 γροσίων για την αγορά πολεμοφοδίων.

101. Το σπήλαιο στο Μελιδόνι

Χαρακτικό από το βιβλίο: Robert Pashley esq., *Travels in Crete*, Cambridge 1837

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

Ο διοικητής του αιγυπτιακού στρατού, Χουσεΐν μπέης, τον Οκτώβριο του 1823 στρατοπέδευσε στο χωριό Μελιδόνι Μυλοποτάμου. Τα γυναι-

κόπαιδα και λιγοστοί ένοπλοι, 370 συνολικά άνθρωποι, κατέφυγαν στο ομώνυμο σπήλαιο, όπου αποκλείστηκαν από τις τουρκοαιγυπτιακές δυνάμεις. Τον Ιανουάριο του 1824 βρήκαν τραγικό θάνατο.

102. Επίθεση στο φρούριο της Μαλάξας, Μάρτιος 1897

Λιθογραφία από την εφημερίδα *Le Monde Illustré*, 10 Απριλίου 1897

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

Μετά από πολιορκία τριών ημερών, ο οχυρός πύργος της Μαλάξας στην Κυδωνία κατελήφθη από τους επαναστάτες.

103. Οι σημαίες των έξι Μεγάλων Δυνάμεων (Αγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Ιταλίας, Αυστρίας και Ρωσίας) κυματίζουν μαζί με την τουρκική, μετά την ολοκλήρωση της κατάληψης του νησιού το Μάρτιο του 1897.

Φωτογραφία

104. Ο σπλαρχηγός Ι. Καλορρίζικος στο επαναστατικό στρατόπεδο στο Ακρωτήρι, 9 Φεβρουαρίου 1897

Έγχρωμο χαρτακι

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Ο Ι. Καλορρίζικος ανόρθωσε την ελληνική σημαία στο επαναστατικό στρατόπεδο στο Ακρωτήρι, που βομβαρδίστηκε στις 9 Φεβρουαρίου 1897 από το πυροβολικό των Τούρκων και των Μεγάλων Δυνάμεων.

105. Τέσσερις μπασαλήδες, μαχαίρια με θηκάρι και αλυσίδα

Συλλογή Γιάννη Μετζικώφ

106. Πάλα ανατολίτικου τύπου, 19ος αι.

Πολεμικό Μουσείο

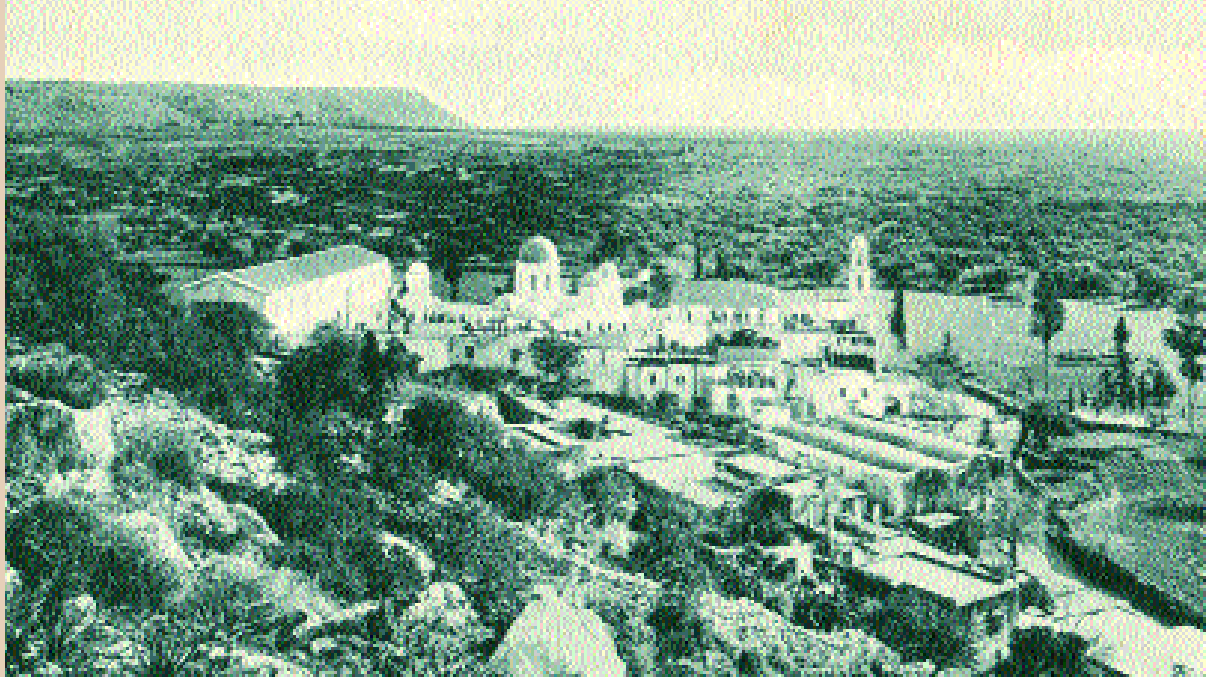
107. Καριοφίλι, τέλος 18ου–αρχές 19ου αι.

Πολεμικό Μουσείο

Εμπροσθογεμές τυφέκιο με πυροδοτικό μηχανισμό πυρόλιθου, που χρησιμοποιήθηκε κατά την Επανάσταση του 1821.

104

115

108. Αρβανίτικη πιστόλα, τέλος 18ου–αρχές 19ου αι.

Πολεμικό Μουσείο

Χρυσοποίκιλη εμπροσθογεμής πιστόλα με πυροδοτικό μηχανισμό πυρό-
λιθου Miquelet, που χρησιμοποιήθηκε κατά την επανάσταση του 1821.

**109. Παράδοση στρατιωτικού υλικού στην Επιτροπή Γραμβούσας, 6 Μαρ-
τίου 1826**

Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αρχείο Αναγνώστη Παναγιώτου

110. Επιστολή με την οποία βεβαιώνεται χρηματική συναλλαγή, 1830

Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αρχείο Αναγνώστη Παναγιώτου

**111. Chandler, Richard, *Voyages dans l'Asie Mineure et en Grèce, faits aux
dépens de la société des dilettanti, dans les années 1764, 1765 et 1766.***

Traduits de l'anglais, et accompagnés de notes géographiques, historiques
et critiques, par MM. J.-P. Servois et Barbié du Bocage, À Paris, chez
Arthus-Bertrand, Buisson, 1806

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

**112. Spratt, Thomas A. B., *Travels and researches in Crete*, T. 1–2, London
1865**

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

- 113.** Sieber, F. W., *Reise nach der Insel Kreta im griechischen Archipelagus im Jahre 1817*, T. 1–2, Leipzig und Gorau, ben Friedrich Fleischer, 1823

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

- 114.** Pashley Robert, *Travels in Crete*, Cambridge, London 1837

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

Ο Robert Pashley (1805–1859) γεννήθηκε στο Γιορκ της Αγγλίας το 1805. Το 1825 ενεγράφη στο Κέμπριτζ, όπου σπούδασε και δίδαξε νομικά. Παράλληλα, ήταν καλός γνώστης της γερμανικής, γαλλικής και ιταλικής αλλά και της αρχαίας ελληνικής και λατινικής φιλολογίας. Από το 1833 πήρε άδεια να επιβαίνει στα πλοία του αγγλικού στόλου που βρίσκονταν στη Μεσόγειο και ταξίδεψε στο Ελληνικό κράτος, τη Μικρά Ασία και την Κρήτη. Σκοπός του ταξιδιού του στο νησί ήταν να ταυτίσει αρχαίες κρητικές τοποθεσίες που ήταν γνωστές από τα αρχαία κείμενα. Την έρευνα και τις εντυπώσεις του από την Κρήτη τις κατέγραψε σε βιβλίο που εκδόθηκε το 1837. Η τοπογραφία, το αρχαίο παρελθόν και η ιστορία της Κρήτης, εμπλουτισμένη με χειρόγραφα της Βενετοκρατίας που συνέλεξε ο περιηγητής από τη Μαρκανή Βιβλιοθήκη της Βενετίας, συνυπάρχουν με πληροφορίες για την κοινωνική, οικονομική, πολιτιστική κατάσταση του νησιού το πρώτο μισό του 19ου αιώνα. Από το 1838 ασχολήθηκε με τη δικηγορία και από το 1856 έως το θάνατό του το 1859 ασκούσε δικαστικά καθήκοντα στο Μιντλέσεξ.

- 115. Μονή της Αγίας Τριάδας**

Επιστολικό δελτάριο

Ιδιωτική Συλλογή

- 116. Μοναστήρι της Γωνιάς και τα Λευκά Όρη**

Από το βιβλίο: Pashley Robert, *Travels in Greece*, T.2, Cambridge 1837

- 117. Ιερά Μονή Ασωμάτων**

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

- 118. Πιάτο με απεικόνιση του ολοκαυτώματος του Αρκαδίου, 1868**

Πορσελάνη, αγγλικής κατασκευής

Διάμετρος: 23,5 εκ.

Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. 8551

Στο κέντρο του πιάτου εικονίζονται πλήθη γύρω από ιερέα με δαυλό στο χέρι, ανάμεσα σε κτήρια που καίγονται. Στο πλαίσιο παρουσιάζονται τέσσερις ενεπίγραφες παραστάσεις με τη Μονή Αρκαδίου και με τα πλοία «Πανελλήνιον» και «Αρκάδι». Σε δάφνινα στεφάνια εικονίζονται οι: Έσλιν, Βαφειάδης, Βαρνάβας, Γαβριήλ, Δημακόπουλος, Βασιλείου, Αναγνωστόπουλος και Πραϊδης. Επιγράφεται με κεφαλαία γράμματα: «Η Μονή του Αρκαδίου, ογδόη Νοεμβρίου 1866».

10. Σημαία της Μονής Αρκαδίου, Κρήτη, 1866

Υπόλευκο βαμβακερό ύφασμα με χρωματιστό σχέδιο
Μήκος: 10 εκ., πλάτος: 6 εκ.

Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. 8399

Τεμάχιο από τη σημαία που είχε υψωθεί στη Μονή Αρκαδίου.

120. Τα γυαλιά, η πένα και το κομποσχοίνι του επισκόπου Κρήτης, Μελετίου

Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη

Ο Μελέτιος στη συνέχεια κρίστηκε πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

121. Αυτοσχέδιες κροτίδες (καπλαντζίκια, πλαταντζίκια, παρτατζίκια), Χάρακας Ηρακλείου, 2001

Χαρτί, 6,4 εκ.

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

Κατασκευάστρια των κροτίδων είναι η Ελευθερία Καλλέργη.

122. Έγγραφο του Αρχηγείου του Τμήματος Ηρακλείου εκ Ρογδιάς προς τον Λεωνίδα Ροδοκανάκη εις Αχλάδα.

Υπογράφεται από τον Γενικό Αρχηγό, Μιχαήλ Κόρακα και τον υπασπιστή του, Κωνσταντίνο Καστρίτση, 6 Ιανουαρίου 1868
Δίφυλλο, 29,5x20,5 εκ.

Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών, Αρχείο Μουρέλλου

Πρόκειται για αναφορά προς τους πρέσβεις των Μεγάλων Δυνάμεων στην Αθήνα, για την αποστολή πλοίων στους Καλούς Λιμένες ή Μάταλλα, με σκοπό τη διάσωση γυναικόπαιδων.

- 123. Απόφαση του γενικού διοικητικού συμβουλίου** της νομαρχίας Κρήτης για τους οφειλέτες του Δημοσίου, Χανιά, 28 Απριλίου 1869

Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αρχείο Ταζεδάκη

- 124. Προκήρυξη των χριστιανών της Κρήτης** προς τους Οθωμανούς, Νοέμβριος 1877

Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αρχείο Ταζεδάκη

- 125. Κανονισμός της Εθνικής Αδελφότητας «Κρητικόν Κέντρον»**, η οποία έδρευε στην Αθήνα, 5 Φεβρουαρίου 1875

Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αρχείο Ταζεδάκη

- 126. Υπόμνημα της γενικής συνελεύσεως των Κρητών** προς το Συνέδριο του Βερολίνου, Τζιτζιφιές Αποκορώνου, 2 Ιουνίου 1878

Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αρχείο Ταζεδάκη

- 127. Souvenir de Crète. Bachibozouk (volontaires Turcs) 1897.** [πίσω:] Editeur M. C. Zounaki. La Canée Crète.

[Ενθύμιον Κρήτης. Βαζιβουζούκοι, Τούρκοι εθελοντές]

Ασπρόμαυρο επιστολικό δελτάριο, από φωτογραφία, 9x13,9 εκ.

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

- 128. Κρήτες χωροφύλακες. Gendarmes Crétois.** [πίσω:] Crète Carte Postale. Editeur N. Alikiotis, Candie (Crète).

Ασπρόμαυρο επιστολικό δελτάριο από φωτογραφία, 8,9x13,8 εκ.

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

- 129. Ο Οργανικός Νόμος του 1856 (Χάτι Χουμαγιούν)**

Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αρχείο Ταζεδάκη

- 130. Υπόμνημα Κρητών** προς τους εκπροσώπους των Μεγάλων Δυνάμεων, στη Συνδιάσκεψη της Κωνσταντινούπολης, 15 Φεβρουαρίου 1877

Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αρχείο Ταζεδάκη

128

131. Επιστολή του Ιωάννη Παπαδάκη, 1880

Συλλογή Σταυρούλας Βασιλουνή

132. Λαχείο του φιλόπτωχου ταμείου της ενορίας Αγίας Βαρβάρας Ρεθύμνου, 1889

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

133. Η Κρήτη, εν Ζακύνθω, Εθνικόν Τυπογραφείον «Η Αυγή», 1866

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

134. Τα Κρητικά, ποίημα αφιερωμένον εις τους εν Κρήτη αγωνιζομένους, εν Αθήναις, εκ του Τυπογραφείου Ιω. Αγγελουπούλου, 1867

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

135. Προκήρυξη του συνταγματάρχη Τιμολέοντος Βάσσου από το στρατόπεδο Αλικιανού, προς τους κατοίκους του νησιού, 26 Φεβρουαρίου 1897

Μονόφυλλο, 29,8x20,3 εκ.

Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών, Ιστορικό Αρχείο

Ο Τ. Βάσσος ενημερώνει με την προκήρυξη τους κατοίκους, ότι έχει έλθει προς βοήθειά τους.

136. Απόδειξη συνδρομής του Ελ. Βενιζέλου στην εφημερίδα *Ηράκλειο*

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος»

Ο Ελ. Βενιζέλος σταδιοδρομούσε τότε ως δικηγόρος.

137. Έγγραφο που αποκηρύσσει το κίνημα του 1858, Χανιά, 14 Μαΐου 1858

Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αρχείο Ταζεδάκη

138. Χάρτης της Κρήτης

Επιστολικό δελτάριο με επεξηγήσεις σε οσμανλίδικη γραφή

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

139. La Crète devant l'Europe Chrétienne, Athènes, 1866

Φιλελληνικό φυλλάδιο

Συλλογή Λουκίας Δρούλια

140. Λογαριασμός διαχειρίσεως της εν Ερμουπόλει Σύρου επί του Κρητικού Αγώνος Επιτροπής, Ερμούπολις 1869

Φυλλάδιο

Συλλογή Λουκίας Δρούλια

141. Crète. Panorama du port de la Canée

[Κρήτη. Πανόραμα του λιμένος Χανίων]

Τρίπτυχο μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

142. Σταυράκης, Νικόλαος, Στατιστική του πληθυσμού της Κρήτης, Αθήνησι, τυπογραφείον «Παλιγγενεσία» Ιω. Αγγελοπούλου, 1890

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

143. La forteresse de Spinalonga, Crète

[Το φρούριο της Σπιναλόγκα, Κρήτη]

Ασπρόμαυρο επιστολικό δελτάριο

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

144. Απόφαση σχετικά με τις πέντε επισκοπές της Κρήτης, Χανιά, 21 Μαΐου 1884

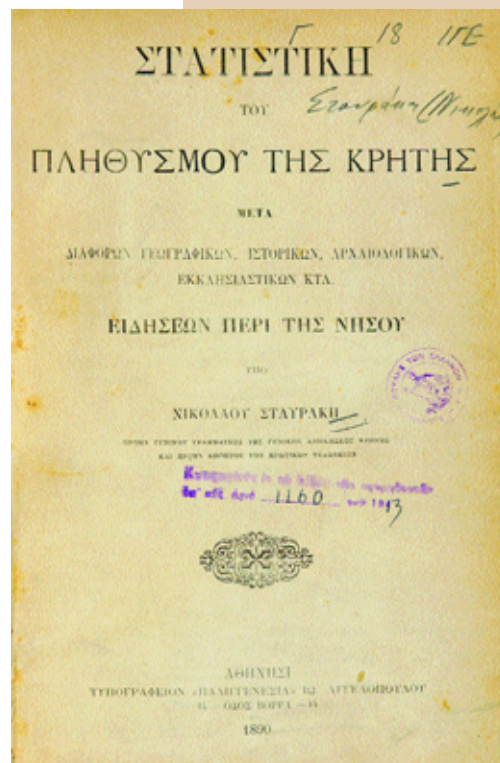
Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αρχείο Ταζεδάκη

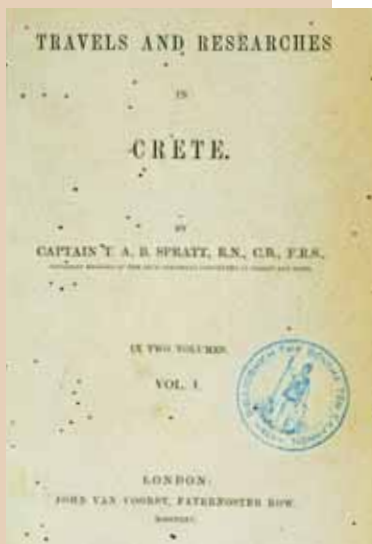
145. Vue de Candie

[Άποψις του Ηρακλείου]

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

152

146. Crète: Tempête en Hiver
[Κρήτη: Καταιγίδα το χειμώνα]
Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο
Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά
147. Vue de Sitia
[Άποψη της Σητείας]
Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο
Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά
148. Λιμὴν Σητείας (Κρήτης). Port de Sitia (Crète)
Εκδότης: Ν. Αλικιώτης
Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο
Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά
149. Fortesses de Candie. Φρούρια Ηρακλείου
Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο
Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά
150. Εφημερίς *Κρήτη*, β' μισό 19ου αι.
Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη
151. Αντίγραφο της επιστολής του μητροπολίτη Κρήτης Προκοπίου προς τον Αθηνών Τιμόθεο, για το ιερατικό ζήτημα, Ηράκλειο, 12 Νοεμβρίου 1883
Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αρχείο Ταξεδάκη
152. Spratt, Thomas A. B., *Travels and researches in Crete*, T. 1–2, London 1865
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
153. Savary, M., *Lettres sur la Grèce*, chez Onfroï, à Paris, 1779
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

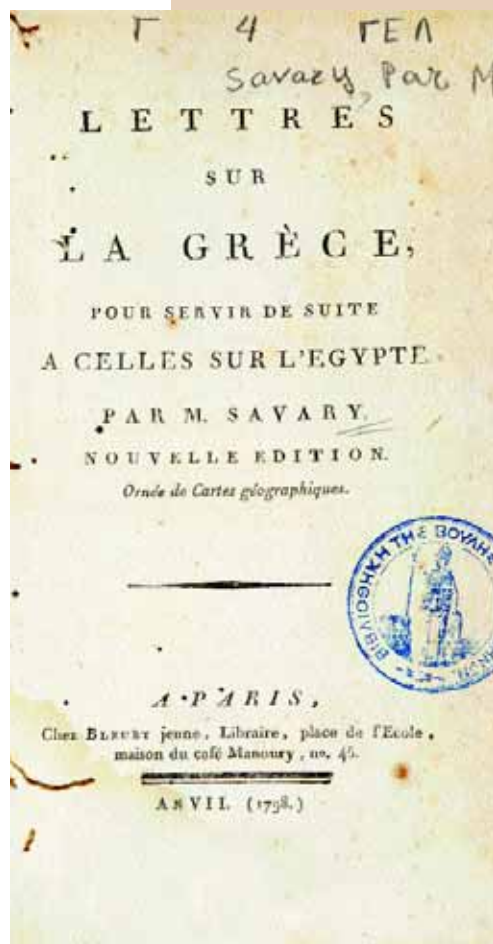
154. Ταχύ ταχυδρομικό τροχήλατο ατμόπλοιο «Ένωσις»

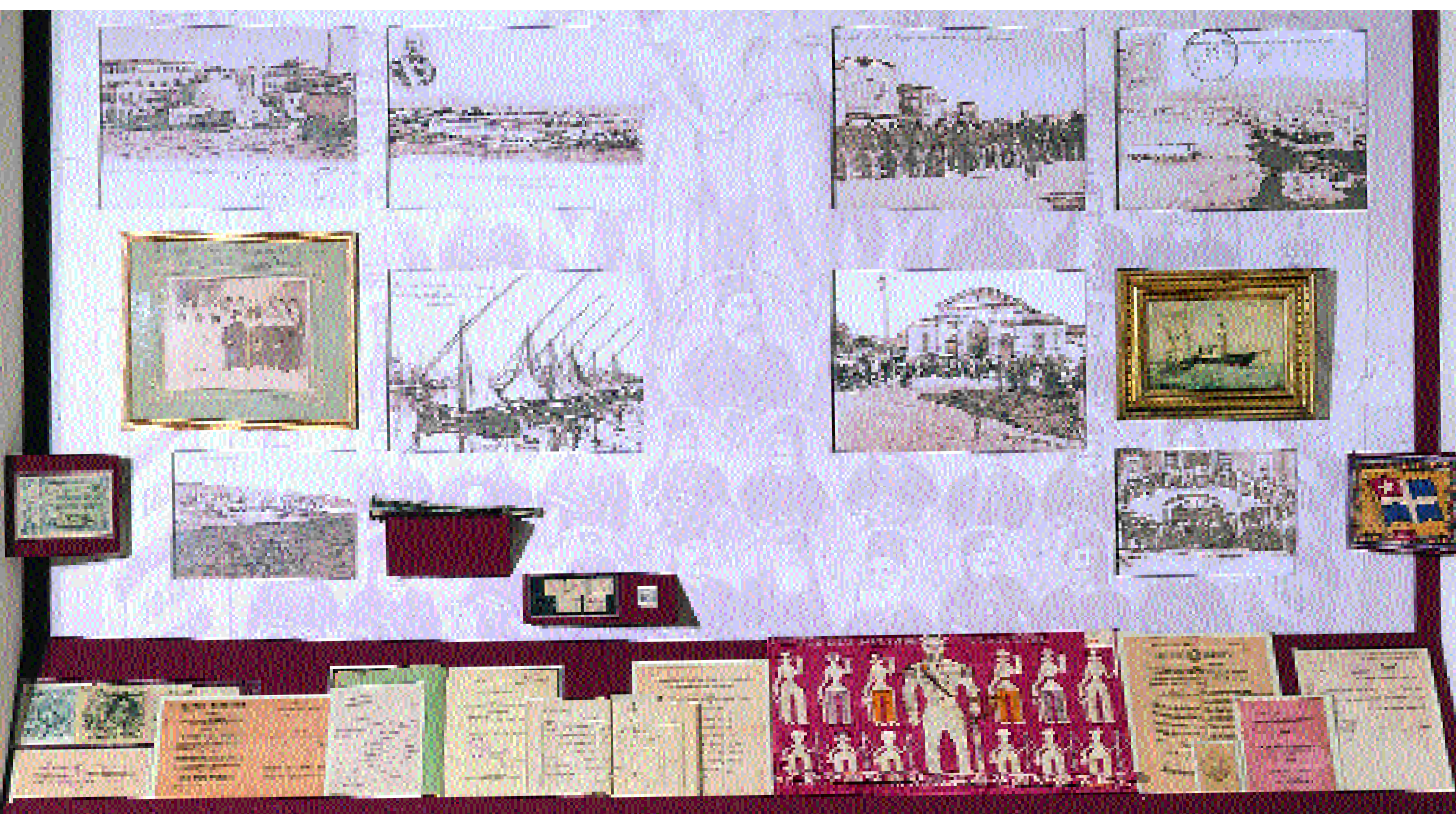
Μοντέλο πλοίου

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά

Το ατμόπλοιο των 438 τόννων είχε ναυπηγηθεί το 1860 και είχε ταχύτητα 15 κόμβων. Ήταν ένα από τα τρία ταχύπλοα που είχαν αγορασθεί από την Κεντρική υπέρ Κρητών Επιτροπή, με σκοπό να υποστηριχθεί η Επανάσταση του 1866–1868. Είχε εξοπλιστεί με δύο πυροβόλα τύπου Armstrong και είχε επανδρωθεί με κατώτερο προσωπικό του Ναυτικού. Κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, με πλοίαρχο τον Ν. Σουρμελή και σημαία του εμπορικού ναυτικού πραγματοποίησε συνολικά 46 ταξίδια. Εκτέλεσε καταδρομές, πέτυχε διάσπαση του αποκλεισμού και ακόμη, να ανεφοδιάσει τους επαναστάτες επανειλημμένα.

Το πιο σημαντικό επεισόδιο έγινε στις 2 Δεκεμβρίου του 1868, όταν έξω από τη Σύρο συνάντησε τουρκική μοίρα υπό τον Χόβαρτ πασά, που αποτελείτο από δύο εύδρομα και μία φρεγάτα που επιχείρησε να βυθίσει την «Ένωσι». Η «Ένωσις», όμως, απάντησε στα πυρά, προξενώντας ζημιές στο πλοίο «Ιτζεδίν» και τη ναυαρχίδα «Χουαδανβενδικιάρ». Στη συνέχεια κατέφυγε στη Σύρο. Το επεισόδιο κατέληξε σε αποκλεισμό της Σύρου, που διήρκεσε, με διάφορες φάσεις διαπραγματεύσεων, έως τις 9 Ιανουαρίου 1869. Μετά την αποτυχία της Κρητικής Επανάστασης, η «Ένωσις» εντάχθηκε στη δύναμη του ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού.

ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

1898–1913

155. Αποβάθρα και Τελωνείο των Χανίων

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

156. Τα Υπουργεία και τα Δικαστήρια Κρήτης. Άποψις Χανίων και κωμο-

πόλεως Χαλέπας

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

**157. Το Προσωπικόν και αι μαθήτριά της Δ'τάξεως του Ανωτερου Παρ-
θεναγωγείου Ρεθύμνης**

Φωτογραφία

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

158. Αλιευτικά εντός του λιμένος Χανίων

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

159. Πανοραμική άποψις Σητείας

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

160. Δελτίο του Πατριωτικού Δανείου

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

161. Χαρτονομίσματα της Ρωσικής Αρμοστείας, 1876–1910

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

166

162. Απόδειξη πληρωμής συνδρομής της Φιλοπτόχου Εταιρείας Ρεθύμνου

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

163. Επιστολή του Ελ. Βενιζέλου προς τον Κλέαρχο Μαρκαντωνάκη στα Χανιά, 4 Οκτωβρίου 1910

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

Γραμμένη στην Αθήνα, η επιστολή αναφέρεται στον επικείμενο σχηματισμό της πρώτης ελληνικής κυβέρνησης υπό την προεδρία του Ελ. Βενιζέλου.

164. Διαφημιστικό φύλλο του θεάτρου Ποικιλιών στο Ρέθυμνο, 1902

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

165. Ταχυδρομική σάλπιγγα, 1903

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

166. Ταχυδρομική και Τηλεγραφική Διεύθυνσις Κρήτης. Εγκύκλιοι των ετών 1906, 1907, 1908, 1909, 1910, εν Χανίοις, 1911

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

167. Γραμματόσημα της Προσωρινής Κυβέρνησης Κρήτης, 1900 και 1903

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

168. Βιβλίων της διαχειρίσεως του Γραμματοκομιστού ή αγροτικού Διανομέως, φυλασσόμενον υπό του ιδίου, 1900

Βιβλιοθήκη της Βουλής, Βιβλιοθήκη

169. Απόδειξη του «Χαρτοπωλείου Βιβλιοπωλείου και Τυπογραφείου Αριστείδου Κ. Κριάρη» (Χανιά Κρήτης) προς τη Διεύθυνση Ταχυδρομείου Κρήτης, Χανιά, 22 Δεκεμβρίου 1900

Μονόφυλλο συμπληρωμένο χειρογράφως, 28,5x20,5 εκ.

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

170. Αγιασμός κατά την άφιξιν της Πολιτοφυλακής εν Ρεθύμνη

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

171. Φάληρον (Κουμ–Καπί και Χαλέπα)

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

172. Η Νέα Αγορά Χανίων

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Ιδιωτική Συλλογή

173. Ιωάννης Αλταμούρας (1852–1878)

«**Το καράβι ‘Ευνομία’**»

Λάδι σε χαρτόνι, 18x26 εκ.

Εθνική Πινακοθήκη–Ίδρυμα Ευρ. Κουτλίδη, αρ. έργου 137

Ο Ιωάννης Αλταμούρας γεννήθηκε στη Φλωρεντία και σπούδασε ζωγραφική στη Σχολή Καλών Τεχνών (1871–1872) και στη Βασιλική Ακαδημία Τεχνών της Κοπεγχάγης. Εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα το 1876. Θαλασσογραφίες και ναυτικά θέματα αποτελούν τον κύριο όγκο των έργων του.

174. Κρήτες πληρεξούσιοι της Συντακτικής Συνέλευσης της Κρήτης, 1898

Επιστολικό δελτάριο

Ιστορική Λαογραφική και Αρχαιολογική Εταιρεία Κρήτης

175. Νομίσματα της Κρητικής Πολιτείας

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

176. Υφαντό μαξιλάρι, Κρήτη, τέλη 19ου–αρχές 20ού αι.

Βαμβακερό ύφασμα, βαμβακερές κλωστές: κίτρινη, ανοικτή μενεξεδί, λευκή και συρμάτινη χρυσή
Μήκος: 57,5 εκ., πλάτος: 41,5 εκ.

Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. 18519

Μαξιλάρι σε κόκκινο χρώμα με ενυφασμένη ανάγλυφη παράσταση του ύπατου αρμοστή των Μεγάλων Δυνάμεων στην Κρήτη, πρίγκιπα Γεωργίου, τα χρόνια 1898

176

182

έως 1906. Υφασμένες και δύο επάλληλες σειρές από έξι αξιωματικούς με ξίφη και έξι στρατιώτες με όπλα. Ο τελευταίος αξιωματικός στα δεξιά, κρατά σημαία με τον σταυρό. Στο κάτω μέρος σχηματίζεται παρυφή με σχηματοποιημένο ελικωτό βλαστό και στο επάνω μέρος υπάρχει η επιγραφή: «Ζήτω ο Πρίγκιψ Γεώργιος».

177. Εφημερίδα *Το Θέρισσο*, 19 Αυγούστου 1905

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

Περιέχει άρθρα σχετικά με την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα.

178. Ο Ρεθυμνιώτης γιατρός Ιωάννης Δάνδολος, 1900

Φωτογραφία

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

179. Διαφημιστικό του φαρμακείου του Θεμ. Σαουνάτσου στο Ρέθυμνο, 1900

Φωτογραφία

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

180. Έγγραφο της Χριστιανικής Ορφανικής Τράπεζας

Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη

Η Ορφανική Τράπεζα ιδρύθηκε το 1858, με σκοπό την προστασία της περιουσίας των ορφανών, ως κοινωνοφελές ίδρυμα.

181. Σημαία της Κρητικής Πολιτείας

Ύφασμα

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

Η σημαία συνόδευε τις αποστολές καπνού στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.

182. Απόβασις και εγκαθίδρυσις της Α.Β.Υ. του Πρίγκηπος Γεωργίου, Ύπατου Αρμοστού εις Κρήτην

Εκδότης: Ε. Λοβέρδος και Γρύσπος, εν Πειραιεί

Έγχρωμη λιθογραφία, 60x100 εκ.

Συλλογή Μ. Στ. Σταυρινού

183. Άφιξη του πρίγκιπα Γεωργίου στην Κρήτη, 1899

Ασπρόμαυρη λιθογραφία από το περιοδικό *Illustrated London News*, 1899, 23x16 εκ.

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

184. Άφιξης του Αρμοστού Αλ. Ζαΐμη, 31.10.1906

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

185. Το Αρχηγείον της Επαναστατικής Συνελεύσεως εν Θερύσσω

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

186. Πιάτο παράσταση του Ελευθερίου Βενιζέλου

Μπορντούρα – μαϊνάνδρος και άλλα διακοσμητικά, διάμετρος 20 εκ. [πίσω:] SOC. CER. Richard

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

187. Θέρισσον 1905. Ο Λαός της Κρήτης...

Έγχρωμη λιθογραφία

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Συμβολική λαϊκή εικόνα με τους επαναστάτες, τους τάφους ηρώων παλαιότερων κρητικών εξεγέρσεων και τις προσωποποιημένες Μεγάλες Δυνάμεις.

188. Ταυτότητα μέλους του Σκοπευτικού Συλλόγου Ρεθύμνης «Το Αρκάδι», 1910

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

189. Δίσκος, Ζάκρος Λασιθίου, 1936

Εύλινος, 30x21 εκ.

Συλλογή Κ. Κούτρα, Ζάκρος Λασιθίου

Εύλινος δίσκος σερβιρίσματος, με ζωγραφισμένη την εικόνα του Ελευθερίου Βενιζέλου, μέσα σε κλαδιά ελιάς. Αναγράφεται η φράση: «Το έθνος εν έτη 1936 Σε ευγνωμονή».

190. Εκλογική αφίσα με τους Ελευθέριο Βενιζέλο και Αλέξανδρο Ζαΐμη

Μονόφυλλο

Ιδιωτική συλλογή

191

191. Κεφάλι του Ελευθερίου Βενιζέλου

Αγαλματίδιο, εργοστάσιο του Κεραμεικού, ύψος 8,7 εκ.

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

192. Ανδρικό ρολόι τσέπης

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

193. Κουτάκι με το μπούστο του πρίγκιπα Γεωργίου, πλαισιωμένου από τις έξι συμμαχικές σημαίες και τις επιγραφές: «Χαίρε Κρήτη ελευθέρα» και «Ζήτω ο Πρίγκιψ Γεώργιος», τέλη 19ου–αρχές 20ού αιώνα.

Papier machée, 5,7x9,6x2,4 εκ.

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

194. Δύο μαχαίρια και ένα κουτάλι, 1900

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

Τα μαχαίρια χρησιμοποιήθηκαν από την ηγεσία της επανάστασης του Θέ-
ρισου. Το κουτάλι φέρει τα αρχικά Ε.Κ.Β. [Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος] και
τη χρονολογία 1900.

195. Επισκεπτήρια και επιστολικό χαρτί του ύπατου Αρμιοστή στην Κρήτη

Ιδιωτική συλλογή

196. Επιστολή του Ελευθερίου Βενιζέλου προς τον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, Μελέτιο Μεταξάκη

Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη

197. Έγγραφα αφορώντα εις την μεταξύ της Κρητικής Κυβερνήσεως και της Διοικήσεως του Δημοσίου Οθωμανικού χρέους διαφοράν, εν Χανίοις, 1901

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

198. Κουτί για καπνό, 1902

Ξύλινο

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

199. Σφραγίδα του φιλόπτωχου ταμείου της ενορίας Αγίας Βαρβάρας Ρεθύμνου, 1888

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

200. Ασημένιο σκέπασμα ρολογιού τσέπης με τις μορφές του Ελ. Βενιζέλου και του βασιλιά

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Ε. Καλοκαιρινού

201. Μετάλλιο με τον πρίγκιπα Γεώργιο

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

Στη μία όψη εικονίζεται ο πρίγκιπας Γεώργιος της Ελλάδος, τότε ύπατος αρμοστής της Κρήτης. Στην άλλη όψη αναγράφεται: Α' Διεθνής Έκθεση 1900, Χανιά Κρήτη.

202. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος στο Θέρισο, 1905

Επιστολικό δελτάριο

Συλλογή Σταυρούλας Βασιλουνή

203. Ενυπόγραφη άρνηση των προξένων της Γαλλίας, της Ρωσίας, της Αγγλίας για τη μη συμμετοχή Κρητών βουλευτών στην ελληνική Βουλή, 12 Δεκεμβρίου 1911

Έγγραφο

Υπουργείο Εξωτερικών, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου

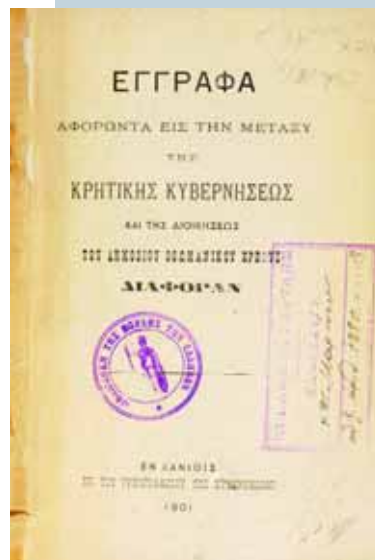
204. Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, 1898

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

205. Πιστόλι του Ελευθερίου Βενιζέλου με το οποίο πολέμησε ως επαναστάτης στην Κρήτη

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

Τις παραμονές των Βαλκανικών Πολέμων, ο Ελ. Βενιζέλος το δώρισε στον καπετάν Γιάννη Καλογερή, ο οποίος πολέμησε ως επικεφαλής εθελοντικού σώματος στους Βαλκανικούς Πολέμους.

206. Τηλεγράφημα για την απογραφή πληθυσμού στην περιοχή των Χανίων, 8 Ιουνίου 1911

Υπουργείο Εξωτερικών, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου

207. Ρωσσικός Στρατών Ρεθύμνης

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

208. Στατιστική του Πληθυσμού της Κρήτης, 1900

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

209. Ο Πρόεδρος και οι αρχηγοί της Επανάστασεως 1905

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

210. Πρακτικά της Συντακτικής Συνέλευσης των Κρητών, 1902

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

211. Πλατεία Σπλάντζιας

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

212. Επίσημα Πρακτικά της Βουλής των Κρητών, 1903

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

213. Αντώνιος Μιχελιδάκης, Πρόεδρος της Κρητικής Βουλής

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

214. Επίσημα Πρακτικά της Συνελεύσεως των Ελλήνων εν Κρήτη, 1910

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

215. Ανωτέρα Διεύθυνσις των Οικονομικών, Γενικών Λογιστήριον – Γραφείον Στατιστικής, Στατιστική του Εξωτερικού Εμπορίου Κρήτης, 1908–1910, εν Χανίοις, 1909–1911

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

216. Ο γαλλικός στρατώνας στα Χανιά

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

217. Αξιωματικοί της Χωροφυλακής: Γαρδέλλης, Γήικας–Μωριλάκης

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

218. Souvenir de Crète. Panorama de la Canée, 1902

Επιχρωματισμένο επιστολικό δελτάριο

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

219. Παρέλαση Άγγλων στρατιωτών στο Ηράκλειο για τα γενέθλια του βασιλέως

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

220. Διεθνείς σκοπευτικοί αγώνες εν Κρήτη, 17/29 και 18/30 Μαΐου 1908

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

221. Άποψη της πόλης του Ρεθύμνου. Ρώσσοι αξιωματικοί

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

222. Η εκκλησία του Θερίσσου εν η εκηρύχθη η Ένωσις την 12 Μαρτίου 1905

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

228

223. Έκτακτο παράρτημα της εφημερίδας *Ελευθέρο Βήμα*, 12 Ιουλίου 1905

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

Στο παράρτημα αναπτύσσονται άρθρα σχετικά με την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα.

224. *Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας* των ετών 1898, 1899, 1900, 1901 και 1905

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

225. «Μαθητολόγιο σχολικού έτους 1911–1912 του εν Χανίοις Γυμνασίου»

Σχολικό κατάστιχο

Μήκος: 43 εκ., πλάτος: 30 εκ.

1ο Ενιαίο Λύκειο Χανίων

Σύμφωνα με το κατάστιχο, ο Κωνσταντίνος Καρυωτάκης ήταν εγγεγραμμένος στην Ε' Γυμνασίου και ο αδελφός του, Αθανάσιος, στη Β' Γυμνασίου.

226. Σημαία της Κρητικής Πολιτείας

Ιδιωτική συλλογή

227. Πήλινος πίθος, Στέρνες, υστερομινωικοί χρόνοι

Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων

228. Πήλινος πίθος, Χανιά, υστερομινωικοί χρόνοι

Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων

229. Πριόνι

Λειτουργικό αντίγραφο μινωικού εργαλείου

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά

Χρησίμευε για την κοπή και διχοτόμηση κορμών.

230. Αξίνα

Λειτουργικό αντίγραφο μινωικού εργαλείου

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά

Χρησίμευε για να ξύνουν τους κορμούς των δένδρων.

231. Πέλεκυς

Λειτουργικό αντίγραφο μινωικού εργαλείου

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά

Χρησίμευε για να καθαρίζουν και να λειαίνουν τις επιφάνειες των κορμών.

232. Σμίλη

Λειτουργικό αντίγραφο μινωικού εργαλείου

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά

Εργαλείο που χρησίμευε για να δημιουργεί κοιλώματα στους κορμούς.

233. Σφύρα

Λειτουργικό αντίγραφο μινωικού εργαλείου

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά

Εργαλείο που χρησίμευε για να δημιουργεί κοιλώματα στους κορμούς.

234. Τοξοτρύπανο

Λειτουργικό αντίγραφο μινωικού εργαλείου

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά

Εργαλείο με το οποίο τρυπούσαν τους κορμούς. Από τις τρύπες περνούσαν σχοινιά για να ενώνουν τα ξύλα.

235. Τυπικά εργαλεία αρχαιολογικής ανασκαφής

Ιδιωτική συλλογή

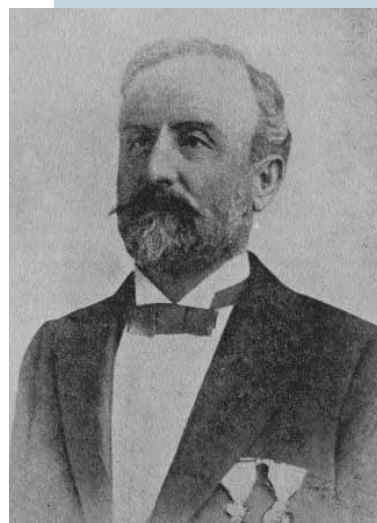
236. Ο Ιωσήφ Χατζιδάκης, ιατρός (1848–1936)

Φωτογραφία από την ανατύπωση του βιβλίου: Χατζιδάκη Ιωσήφ, *Περιήγησις εις Κρήτην*, εν Ερμουπόλει, τύποις Νικολάου Βαρβαρέσου, 1881, ανατύπωση Βιβλιοπωλείο Διονυσίου Νότη Καραβία, Αθήνα 1995

237. Ο Ιωάννης Παπαδάκης

Φωτογραφία από το βιβλίο: Macgillivray J. Alexander, *Μινώταυρος*, Αθήνα, Ωκεανίδα, 2002

Ο Ι. Παπαδάκης, έμπειρος συντηρητής βυζαντινών τοιχογραφιών, συνεργάστηκε στενά με τον Άρθουρ Έβανς στις ανασκαφές της Κνωσού.

236

238. Ο Άρθουρ Έβανς περιεργάζεται ένα είδος πέτρινου ρυτού, εύρημα

των ανασκαφών του στην Κνωσό

Φωτογραφία από το βιβλίο: Macgillivray J. Alexander, *Μινώταυρος*, Αθήνα, Ωκεανίδα, 2002

239. Ο αρχαιολογικός χώρος της Ζάκρου

Φωτογραφία

Η Ζάκρος ήταν γνωστή αρχαιολογική θέση από τις αρχές του 20ού αιώνα. Η Βρετανική Αρχαιολογική Σχολή των Αθηνών είχε ανασκάψει ένα τμήμα μινωικού οικισμού. Αρχαιολογικές ανασκαφές στη Ζάκρο ξεκίνησε το 1961 ο τότε έφορος αρχαιοτήτων, Νικόλαος Πλάτων. Το Σεπτέμβριο του 1963 βρέθηκε το δωμάτιο που χρησιμοποιήθηκε ως θησαυροφυλάκιο του ανακτόρου. Τα ευρήματα που εντοπίστηκαν στο δωμάτιο, τελετουργικά αντικείμενα και κοσμήματα, ήταν υψηλής αισθητικής αξίας.

239

240. Το δυτικό τμήμα του ανακτόρου της Φαιστού

Φωτογραφία

Στις αρχές του 20ού αιώνα, η Ιταλική Αρχαιολογική Αποστολή, με επικεφαλής τον Φεντερίκο Χάλντμπερ, ανέλαβε την εξερεύνηση της περιοχής, με άμεσα αποτελέσματα. Το παλάτι της Φαιστού ήταν μεγάλο και δαιδαλώδες. Βρέθηκαν σπουδαία αντικείμενα με περίτεχνη διακόσμηση και ζωηρά χρώματα. Ένα νέο ανασκαφικό πρόγραμμα ξεκίνησε τις χρονιές 1950–1966 υπό τη διεύθυνση του Ντόρο Λέβι, της Ιταλικής Αρχαιολογικής Σχολής της Αθήνας. Οι έρευνες συνεχίζονται έως τις ημέρες μας.

241. Κρήτες εργάτες της ανασκαφής στην Κνωσό

Φωτογραφία από το βιβλίο: Macgillivray J. Alexander, *Μινώταυρος*, Αθήνα, Ωκεανίδα, 2002

Στο κέντρο ποζάρει ο Γρηγόρης Αντωνίου, «ο πιο διάσημος τυμβωρύχος του Λεβάντε».

242. Κρήτες εργάτες αφαιρούν το χώμα από τα θαμμένα ανάκτορα της Κνωσού, με καλάθια

Φωτογραφία από το βιβλίο: Macgillivray J. Alexander, *Μινώταυρος*, Αθήνα, Ωκεανίδα, 2002

243. Πήλινο μυροδοχείο, Χανιά, πρώιμοι ελληνιστικοί χρόνοι

Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων

244. Πήλινο μυροδοχείο, Χανιά, ύστερη ρωμαϊοκρατία

Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων

245. Πήλινο ειδώλιο ταύρου, Τσισκιανά Σελίνου, ελληνιστικοί χρόνοι

Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων

Βρέθηκε σε υπαίθριο ιερό.

Ο ταύρος ήταν και είναι σύμβολο της αντοχής, της δύναμης, του αδάμαστου και της γονιμότητας. Οι αρχαίοι πολιτισμοί των Ασσυρίων, των Βαβυλωνίων, των Αιγυπτίων, της Μέσης Ανατολής, της Κύπρου, αλλά και των λαών της ιβηρικής χερσονήσου, της Γαλατίας και της Ετρουρίας μοιράστηκαν ως κοινό σύμβολο τον ταύρο.

246. Πήλινο μυροδοχείο, Άπτερα, πρώτη ρωμαϊοκρατία

Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων

247. Προχοΐδιο

Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου

248. Τριφυλλόσχημη οينوχόη

Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου

249. Μόνωτο κύπελλο

Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου

250. Πήλινο ειδώλιο ένθρονης γυναικείας μορφής, Χανιά, 4ος αι. π.Χ.

Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων

Βρέθηκε στο ιερό της Δήμητρας και Κόρης στο Σπήλαιο Αγροκηπίου των Χανίων.

251. Πήλινο ειδώλιο ταύρου, Τσισκιανά Σελίνου, ελληνιστικοί χρόνοι

Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων

Βρέθηκε σε υπαίθριο ιερό.

Ο ταύρος έχει ξεχωριστή θέση στους κρητικούς μύθους. Αυτό αποδεικνύε-

252

ται μέσα από μία πληθώρα μύθων, όπως της αρπαγής της Ευρώπης από τον Δία που είχε μεταμορφωθεί σε ταύρο, του Μίνωα και της Πασιφάης, του Δαιδάλου και του λαβυρίνθου, του Θησέα και του Μινώταυρου.

Η αρχική χρησιμότητα του ταύρου, που προσέφερε στον άνθρωπο κρέας, γάλα, δέρμα, εξυπηρετώντας καθημερινές του ανάγκες, σταδιακά πήρε βαθύτερη θρησκευτική σημασία. Ταυτίστηκε με τον ουρανό και τον ήλιο, που γονιμοποιούσε τη γη με τη ζεστασιά του και τις βροχές.

252. Αργυρή δραχμή, Ελεύθερα, 300–270 π.Χ.

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 4060

Στη μία όψη εικονίζεται η κεφαλή του Δία στραμμένη προς τα δεξιά, ενώ στην άλλη, όρθιος, στραμμένος προς τ' αριστερά, ο Απόλλων να κρατά σφαίρα και τόξο. Στην ίδια όψη αναγράφεται: ΕΛΕΥ ΘΕ ΠΝΑΙΩΝ.

253. Αργυρή δραχμή, Πρίανσος, 330–270 π.Χ.

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 3926

Στη μία όψη εικονίζεται κεφαλή, που αποδίδεται στην Αρτέμιδα, στραμμένη προς τα δεξιά και στην άλλη όψη φοινικόδεντρο, δελφίνι, και πηδάλιο. Αναγράφεται: ΠΡΙΑΝ ΣΙΕΩΝ.

254. Αργυρός στατήρ, Κνωσός, 320–300 π.Χ.

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 4123

Στη μία όψη εικονίζεται κεφαλή της Δήμητρας στραμμένη προς τ' αριστερά, ενώ στην άλλη όψη λαβύρινθος σε σχήμα μαιανδρόμορφου σταυρού. Αναγράφεται: ΝΟΙΣΩ [=ΚΝΩΣΙΩΝ].

255. Αργυρός στατήρ, Άπτερα, 350–300 π.Χ. περίπου

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 2068

Στη μία όψη αναγράφεται ΑΠΤΕΡΑΙΩ[N] και εικονίζεται κεφαλή της Αρτέμιδος στραμμένη προς τα δεξιά. Στην άλλη όψη αναγράφεται ΤΟΛΙΟΙΚΟ και εικονίζεται πολεμιστής που παρουσιάζεται στραμμένος κατά τα τρία τέταρτα προς τα αριστερά. Στο αριστερό πεδίο εικονίζεται, ακόμη, ένα δέντρο.

256. Αργυρό τετράδραχμο, Πρίανσος, 2ος–1ος αι. π.Χ.

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 4066

Στη μία όψη εικονίζεται Κεφαλή της Αθηνάς στραμμένη προς τα δεξιά, ενώ στην άλλη όψη το σύμβολο της Αθηνάς, η γλαύκα (κουκουβάγια), που στέκεται στραμμένη προς τα δεξιά επάνω σε αμφορέα. Αναγράφεται: Π–ΡΙ/ΑΝ—ΣΙ/ΠΥ–ΡΓΙ/Α–Σ/Κ–Λ.

256

257. Αργυρός στατήρ, Γόρτυνα, 450–425 π.Χ.

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 4110

Στη μία όψη εικονίζεται η Ευρώπη που κάθεται επάνω σε ταύρο ενώ στην άλλη, κεφαλή λέοντος. Στην ίδια όψη αναγράφεται [ΛΟΡΤΥΝΟΜ] ΤΟ CΑ[ZΜΑ], με το οποίο δηλώνεται ότι το νόμισμα κόπηκε από την πόλη της Γόρτυνας.

258. Αργυρός στατήρ, Γόρτυνα, 360–322 π.Χ. περίπου

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 2069

Στη μία όψη εικονίζεται η Ευρώπη να κάθεται επάνω σε δέντρο ενώ στην άλλη, ταύρος στραμμένος προς τα αριστερά, να γυρίζει το κεφάλι προς τα πίσω. Ο μύθος παραδίδει ότι ο Δίας απήγαγε την Ευρώπη, παίρνοντάς τη μορφή ταύρου. Την έφερε στην Κρήτη όπου γέννησε τρεις γιους: τον Μίνωα, τον Ραδάμανθη και τον Σαρπηδόνα.

259. Αργυρός στατήρ, Φαιστός, 300–280 π.Χ.

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 10132

Στη μία όψη εικονίζεται μετωπικά ο Τάλως με ανοιχτά φτερά. Στην άλλη όψη εικονίζεται ταύρος που εφορμά προς τα δεξιά, και αναγράφεται: ΦΑΙΣΤ[ΙΩΝ].

257

260. Αργυρή δραχμή, Έλυρος, 330–270 π.Χ.

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 4061

Στη μία όψη αναγράφεται ΕΛ Υ ΡΙΟΝ και εικονίζεται αίγαγρος. Κάτω παριστάνεται αιχμή βέλους. Στην άλλη όψη εικονίζεται μέλισσα.

261

261. Αργυρός στατήρ, Πρίανσος, 325–270 π.Χ.

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 4127

Στη μία όψη εικονίζεται ο Δίας στο θρόνο του στραμμένος προς τ' αριστερά, να κρατά τα σύμβολά του, το σκήπτρο και τον αετό. Στην άλλη όψη εικονίζεται αίγαγρος στραμμένος προς τα δεξιά, να γυρίζει το κεφάλι.

262. Αργυρός στατήρ, Ελεύθερνα, 300–270 π.Χ.

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 4124

Στη μία όψη εικονίζεται η κεφαλή του Δία στραμμένη προς τα δεξιά, ενώ στην άλλη, όρθιος, στραμμένος προς τ' αριστερά, ο Απόλλων να κρατά σφαίρα και τόξο.

263. Αργυρή δραχμή, Γόρτυνα, 2ος–1ος αι. π.Χ.

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 7487

Στη μία όψη εικονίζεται η κεφαλή του Δία στραμμένη προς τα δεξιά, ενώ στην άλλη μετωπική ανδρική μορφή, που φέρει ασπίδα και δόρυ. Στην ίδια όψη αναγράφεται: ΓΟΡΤΥΝΙΩΝ. Όλη η παράσταση περικλείεται σε ακτινωτό κύκλο.

264. Αργυρός στατήρ, Φαιστός, 330–300 π.Χ. περίπου

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 2075

Στη μία όψη εικονίζεται ο Ηρακλής, στραμμένος προς τ' αριστερά, να αντιμετωπίζει τη Λερναία Ύδρα. Στην άλλη όψη εικονίζεται όρθιος ταύρος και αναγράφεται: ΦΑΙΣΤ.

265. Αργυρός στατήρ, Ίτανος, 320–270 π.Χ. περίπου

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 4064

Στη μία όψη εικονίζεται κεφαλή της Αθηνάς στραμμένη προς τ' αριστερά, ενώ στην άλλη αετός στραμμένος προς τ' αριστερά στρέφει το κεφάλι του πίσω, και δεξιά Τρίτωνας. Αναγράφεται: ΙΤΑΝΙΩΝ. Όλη η παράσταση περικλείεται σε έγκοιλο τετράγωνο.

266. Αργυρός στατήρ, Ιεράπυτνα, 200–67 π.Χ. περίπου

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 2070

Στη μία όψη εικονίζεται κεφαλή Τύχης στραμμένη προς τα δεξιά, ενώ στην άλλη φοίνικας και στη βάση του, αριστερά, αετός. Αναγράφεται: ΙΕΡΑΠΥ ΙΜΕΡΑΙ ΟΣ.

267. Αργυρός στατήρ, Φαλάσαρνα

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 2076

Στη μία όψη εικονίζεται κεφαλή της Αρτέμιδος στραμμένη προς τα δεξιά, ενώ στην άλλη όψη, τρίαίνα.

268. Αργυρό τετράδραχμο, Κυδωνία, 2ος–1ος αι. π.Χ.

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 10249

Στη μία όψη εικονίζεται κεφαλή της Αρτέμιδος Δικτύνης στραμμένη προς τα δεξιά και αναγράφεται Π[Α]Σ[Ι]ΩΝ. Στην άλλη όψη εικονίζεται και πάλι η Άρτεμις Δικτύνα που στέκεται μετωπικά, συνοδευμένη από σκύλο στ' αριστερά της, και αναγράφεται: ΚΥΔΩΝΙΑΤΑΝ.

269. Αργυρός στατήρ, Πολυρρήνιο, 330–280 π.Χ. περίπου

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 9669

Στη μία όψη εικονίζεται κεφαλή του Δία στραμμένη προς τα δεξιά, ενώ στην άλλη όψη κεφαλή ταύρου που φέρει θυσιαστικές ταινίες και δεξιά διακρίνεται κηρύκειο. Αναγράφεται: ΠΟΛ ΥΡΗΝΙΟΝ.

270. Αργυρός στατήρ, Αξός, 300–280 π.Χ. περίπου

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 5291

Στη μία όψη εικονίζεται κεφαλή του Διονύσου στραμμένη προς τα αριστερά, και από την άλλη ένας τρίπους και κεραυνός.

263

271. Αργυρή δραχμή, Υρτάκινα, 330–270 π.Χ.

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 4063

Στη μία όψη εικονίζεται αίγαγρος στραμμένος προς τ' αριστερά και αναγράφεται: ΥΡΤΑΚΙΩΝ. Στην άλλη όψη εικονίζεται μέλισσα.

272

272. Αργυρός στατήρ, Σύβριτα, 290 π.Χ. περίπου

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 9906

Στη μία πλευρά εικονίζεται ο Διόνυσος επάνω σε λείαινα που τρέχει, στραμμένος προς τ' αριστερά. Στο αριστερό του χέρι κρατά το διονυσιακό έμβλημα, ένα καλάμι τυλιγμένο με φύλλα κισσού, τον θύρσο. Στην άλλη όψη εικονίζεται ο Ερμής στραμμένος προς τ' αριστερά, να δένει το σανδάλι του, ενώ έχει στηρίξει το δεξί του πόδι σε βράχο. Αναγράφεται: ΣΙΒΡΥΤΙΩΝ.

273. Αργυρός στατήρ, Λύττος, 320–270 π.Χ.

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 4122

Στη μία όψη εικονίζεται ιπτάμενος αετός και στην άλλη όψη κεφαλή κάπρου σε έγκοιλο, και αναγράφεται: ΛΥΤΤΙΩΝ.

274. Αργυρό τετράδραχμο, Κνωσός, 2ος–1ος αι. π.Χ.

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 4121

Στη μία όψη εικονίζεται κεφαλή του Δία στραμμένη προς τα δεξιά, ενώ στην άλλη όψη λαβύρινθος και αναγράφεται ΚΝΩΣ[Ι]ΩΝ.

274

275. Αργυρός στατήρ, Κνωσός, 320–270 π.Χ.

Alpha Bank, Νομισματική Συλλογή, αρ. 2073

Στη μία όψη εικονίζεται κεφαλή της Ήρας στραμμένη προς τ' αριστερά, ενώ στην άλλη όψη λαβύρινθος. Κάτω αριστερά φαίνεται αιχμή δόρατος με το γράμμα «Α» και δεξιά κεραυνός με το γράμμα «Ρ». Αναγράφεται: ΚΝΩΣΙΩΝ.

275α. Ο Νόμος περί Αρχαιοτήτων, 1901

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

276. Εκ του Ελληνοτουρκικού Πολέμου 1912, οι ήρωες της Κρήτης εν Ηπείρω, κατοπτεύοντες τον εκτοπισθέντα εχθρόν. La guerre Greco-turque de 1912. Les Héros Crétois, en Épire, observant l'ennemi délogé.

Έκδοσις Δράκου Παπαδημητρίου, Αθήνα

Έγχρωμη λιθογραφία, 57x44 εκ., σε αναπαραγωγή

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Φορώντας τη χαρακτηριστική κρητική φορεσιά και ζωσμένοι με τους μπεσαλήδες, σκαρφαλωμένοι στους άγριους βράχους της Ηπείρου, οι Κρήτες κατοπτεύουν με διαπεραστικό βλέμμα το πέρασμα του εχθρού. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, στις 14 Οκτωβρίου 1912, ενημέρωνε με τηλεγράφημά του τον αρχηγό του Στρατού Ηπείρου, ότι «Σύνταγμα Κρητών εκ δύο χιλιάδων περίπου ανδρών, 190 κτηνών και μοίρα μυδραλλιοβόλων, και σώμα Μάνου εκ 300 ανδρών μετά 100 κιβωτίων φυσιγγίων, επιβιβάζεται σήμερα μεσονύκτιον προς αναχώρησιν διά Λευκάδα».

276

277. Κρήτες χωροφύλακες στη Θεσσαλονίκη

Φωτογραφία

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

278. Ελληνο-τουρκικός Πόλεμος 1912. Το προ του τακτικού στρατού εισελθέν εις Μακεδονίαν Κρητικόν Εθελοντικόν σώμα υπό τον Δηλιγιαννάκην

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο, 9x13 εκ.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

279. Γαλλικό τυφέκιο πεζικού Γκρα Μ1874, των 11 χλστ.

Πολεμικό Μουσείο

Τυφέκιο που χρησιμοποιήθηκε από τον ελληνικό στρατό από το 1877 έως και το 1941.

280. Γαλλικό αυτόματο περίστροφο Μοντέλ ντ' Ορντονάνς 1873, των 11,4 χλστ.

Πολεμικό Μουσείο

Χρησιμοποιήθηκε από τον ελληνικό στρατό, από το 1877 έως και το Μεσοπόλεμο.

285

281. Αυστριακό αυτόματο πιστόλι Μάνλιχερ Μ 1905 των 7,63 χλστ.

Πολεμικό Μουσείο

Χρησιμοποιήθηκε από τον ελληνικό στρατό στους Βαλκανικούς Πολέμους.

282. Βελγικό αυτόματο πιστόλι Μπέργκμαν–Μπαγιάρντ Μ 1908 των 9 χλστ.

Πολεμικό Μουσείο

Χρησιμοποιήθηκε από τον ελληνικό στρατό στους Βαλκανικούς Πολέμους.

283. Ασημένια καρφίτσα πέτου με ανάγλυφη κεφαλή του Κωνσταντίνου

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

284. Γιάννης Μαλλιωτάκης, χαράκτης

Καρφίτσα πέτου με μπούστο του Ελευθερίου Βενιζέλου σε οβάλ πλαίσιο πάνω σε άγκυρα

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

285. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος

Πιάτο του Richard

Διάμ.: 20 εκ.

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

286. Πιάτο, με προτομή στον πυθμένα του, τον βασιλιά Κωνσταντίνο

Πορσελάνη, 22,6 εκ.

Κέντρο Μελέτης Νεώτερης Κεραμικής “Ίδρυμα Οικ. Γ. Ψαροπούλου”

287. Αυστριακό περίστροφο Γκάσερ–Μοντενεγκρίν Μ1870, των 10,8 χλστ.

Πολεμικό Μουσείο

Περίστροφο που χρησιμοποιήθηκε από τους Μαυροβούνιους στη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων. Η χρήση του ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής σε όλα τα βαλκανικά κράτη, στις αρχές του 20ού αιώνα.

288. Σπάθη του ελληνικού στρατού

Πολεμικό Μουσείο

289. Γαλλική ξιφολόγχη M1874

Πολεμικό Μουσείο

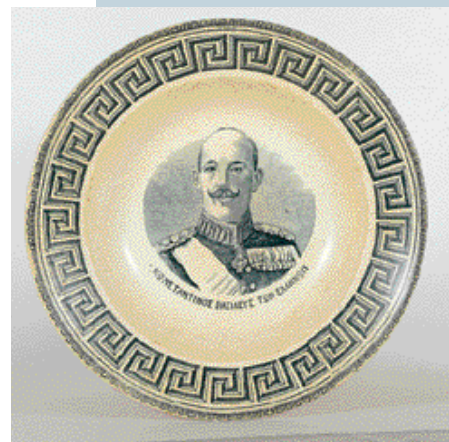
Ξιφολόγχη που τοποθετούνταν στο τυφέκιο Γκρα M1874.

290. Ζεύγος επωμίδων εκστρατείας, ιατρού

Πολεμικό Μουσείο

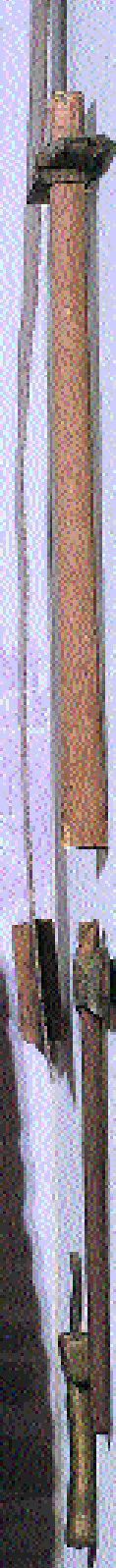
291. Ζεύγος επωμίδων εκστρατείας, αντισυνταγματάρχη

Πολεμικό Μουσείο

286

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ

- 292.** Souvenir de Crète. La descente du drapeau turc en Crète. [πίσω:] Editeur N. Scordillis.

[Ενθύμιον Κρήτης. Υποστολή τουρκικής σημαίας στην Κρήτη]

Ασπρόμαυρο επιστολικό δελτάριο, από φωτογραφία, 8,8x13,8 εκ.

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

Ταχυδρομημένο στις 2 Ιαν. [], με ελληνικό γραμματόσημο των 5 λεπτών.

- 293. Τελετή της Ενώσεως της Κρήτης μετά της Ελλάδος, την 1η Δεκεμβρίου 1913**

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

- 294. Η Ανάστασις της Κρήτης**

Επιστολικό δελτάριο

Λιθογραφία, 1897

Εικονίζονται από τ' αριστερά προς τα δεξιά: ο σουλτάνος Αβδούλ Χαμίτ Β΄, ο πρόεδρος του Εκτελεστικού Κρήτης Ιωάννης Σφακιανάκης, ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄, ο τσάρος της Ρωσίας Νικόλαος Β΄, η βασίλισσα Βικτωρία της Αγγλίας, η Κρήτη προσωποποιημένη σε νεαρή κόρη, ο πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας Φελίξ Φορ, ο βασιλιάς της Ιταλίας Ουμβέρτος και ένας Κρητικός που σπάει τα δεσμά της Κόρης-Κρήτης.

- 295. Εορτασμός για τα 50 χρόνια της Ένωσης, 1963**

Φωτογραφία

Δημόσια Βιβλιοθήκη Ρεθύμνης

Αθρόα η συμμετοχή του κόσμου γύρω από το άγαλμα του Ελευθερίου Βενιζέλου.

293

296. Εορτασμός για τα 50 χρόνια της Ένωσης, 1963

Φωτογραφία

Δημόσια Βιβλιοθήκη Ρεθύμνης

Η υποδοχή του Γεωργίου Παπανδρέου στο αεροδρόμιο.

297. Εορτασμός για τα 50 χρόνια της Ένωσης, 1963

Φωτογραφία

Δημόσια Βιβλιοθήκη Ρεθύμνης

Η πολιτική ηγεσία, Γεώργιος Παπανδρέου, Κωνσταντίνος Μητσotάκης, προσέρχονται στο χώρο της εορταστικής τελετής.

298. Αγαλματίδιο προς τον πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο από τον βασιλέα των Ελλήνων Κωνσταντίνο τον Β΄, στο οποίο αναγράφεται «η πατρίς σας είναι ευγνώμων», 28 Ιουλίου 1913

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

299. Σειρά τεσσάρων μεταλλίων

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

Στη μία όψη αναπαρίσταται ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Στη άλλη όψη αναγράφεται: «Ο Επαναστάτης στο Θέρισο, 1905», «Από την Κρήτη στην Ελλάδα, 1910», «Συνθήκη των Σεβρών 1920», «Πρωθυπουργός 1928–1932» αντίστοιχα.

300. Δίσκος με πορτραίτο του πρίγκιπα Γεωργίου, τέλος 19ου–αρχές 20ού αι.

Μεταλλικός οβάλ κόκκινος. Το πορτραίτο είναι χαλκομανία, με χερούλια 59x42 εκ.

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

301. Τυπογραφικά στοιχεία τυπογραφείου της εφημερίδας του Ρεθύμνου, *Κρητική Επιθεώρησης*, 1930

Φωτογραφική πλάκα

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

302. Επιστολή του προέδρου της Μουσουλμανικής Δημογεροντίας Χανίων προς τον πρόεδρο της Κυβέρνησης Ελευθέριο Βενιζέλο, με θέμα την κατεδά-

φιση κτιρίων, που στεγάζουν υπηρεσίες της μουσουλμανικής κοινότητας από το Δήμο Χανίων. Επισημαίνει τις καταστροφικές συνέπειες μιας τέτοιας ενέργειας και ζητά την παρέμβαση του Βενιζέλου, Χανιά 29 Σεπτεμβρίου 1920

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

- 303. Απόδειξη πληρωμής συνδρομής του Ελευθέριου Βενιζέλου** σε έρανο που πραγματοποιήθηκε για την ανέγερση του ναού της Αγίας Βαρβάρας στις Μουρνιές, 15 Οκτωβρίου 1920

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

- 304. Τηλεγράφημα από τα Χανιά, σχετικά με την κρυφή μετάβαση Κρητών βουλευτών στην Ελλάδα**, 12 Δεκεμβρίου 1911

Υπουργείο Εξωτερικών, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου

- 305. *Νέα Μεγάλη Ελλάς***, 1910–1920

Έκδοση της εφημ. *Εσπερία*, Λονδίνο, 1920

Χάρτης, 41x50,5 εκ

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

- 306. Η ιστορική είσοδος των Κρητών πληρεξουσίων εις την Ελλ. Βουλήν** κατά την 1ην Οκτωβρίου 1912

Μαυρόασπρο επιστολικό δελτάριο

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Χανιά

- 307. Παράρτημα της *Εφημερίδος της Κυβερνήσεως*** στην Κρήτη, για την αφαίρεση της ελληνικής σημαίας από την είσοδο του λιμανιού των Χανίων, Χανιά, 3/16 Αυγούστου 1909

Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αρχείο Ταζεδάκη

- 308. Κούγκου, Ελένη, *Ανέκδοτα έγγραφα του 1912 περί της εισόδου των Κρητών βουλευτών εις την ελληνικήν Βουλήν***, Αθήναι, ανάπτυπον εκ του Δ' Τόμου των Πεπραγμένων του Β' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου, 1969

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

- 309. Η «Πράσινη Βίβλος» της Ιταλίας για την Κρήτη**, 1911

Υπουργείο Εξωτερικών, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου

331

310. Οπλοπολυβόλο Γερμανίας με δίποδα

Πολεμικό Μουσείο

311. Μπότες Γερμανού αεροπόρου του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά

312. Γυλιός (σακίδιο) οπλίτη του γερμανικού στρατού

Μουσείο Μάχης Κρήτης και Εθνικής Αντίστασης, Ηράκλειο

313. Γερμανικό ημιαυτόματο πιστόλι *Lugger Parabellum P 04*

Διάμετρος 9 χιλιοστά

Πολεμικό Μουσείο

Χρησιμοποιήθηκε από το γερμανικό πολεμικό ναυτικό κατά τους δύο Παγκοσμίους Πολέμους.

314. Γερμανικό ημιαυτόματο πιστόλι *Mauser M 1934*

Διάμετρος 7,6 χιλιοστά

Πολεμικό Μουσείο

Χρησιμοποιήθηκε από τους αξιωματικούς του γερμανικού πολεμικού ναυτικού, τους αξιωματικούς των μυστικών υπηρεσιών και ανώτατους και ανώτερους Γερμανούς αξιωματικούς κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

315. Γερμανικό αυτόματο *MP 40*

Διάμετρος 9 χιλ.

Πολεμικό Μουσείο

Χρησιμοποιήθηκε από τις γερμανικές ένοπλες δυνάμεις και τους συμμάχους τους κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

316. Γερμανική αντιαρματική νάρκη

Μουσείο Μάχης Κρήτης και Εθνικής Αντίστασης, Ηράκλειο

317. Δοχείο μεταφοράς καυσίμων της *Βέρμαχτ*

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά

318. Ζώνη οπλίτη του γερμανικού στρατού

Μουσείο Μάχης Κρήτης και Εθνικής Αντίστασης, Ηράκλειο

319. Σήμα Γερμανού αλεξιπτωτιστή

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά

320. Πρισματικές διόπτρες (κιάλια) Γερμανού αξιωματικού

Μουσείο Μάχης Κρήτης και Εθνικής Αντίστασης, Ηράκλειο

Ο Γερμανός αξιωματικός σκοτώθηκε στη Μάχη της Κρήτης, δυτικά του Ηρακλείου.

321. Πιστοποιητικό ταυτότητας στην κατεχόμενη Κρήτη

Μουσείο Μάχης της Κρήτης και Εθνικής Αντίστασης

322. Δερμάτινες παλάσκες οπλίτη του γερμανικού στρατού

Μουσείο Μάχης Κρήτης και Εθνικής Αντίστασης, Ηράκλειο

323. Έγγραφο του Στρατιωτικού Διοικητή Κρήτης, υποστράτηγου Γ. Φουντουλάκη, προς τη διοίκηση των βρετανικών δυνάμεων Κρήτης

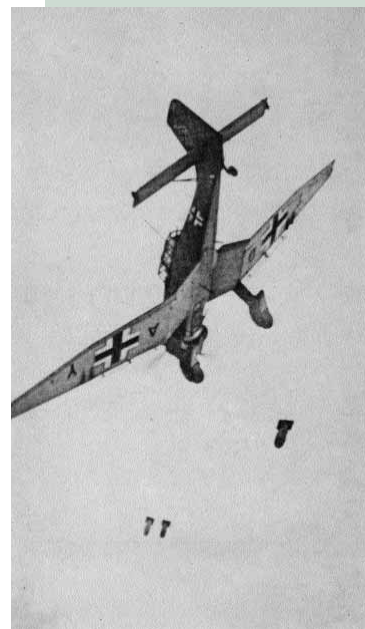
Μουσείο Μάχης Κρήτης και Εθνικής Αντίστασης, Ηράκλειο

Με αυτό το έγγραφο, ο Γ. Φουντουλάκης πρότεινε τη συγκρότηση δια-συμμαχικής επιτροπής με αντιπροσώπους τον αντισυνταγματάρχη Πεζικού του Γενικού Επιτελείου Στρατού, Δόβα και το λοχαγό του Επιτελείου, Γεώργιο Κάββο, οι οποίοι θα επέβλεπαν την τήρηση και εφαρμογή των όρων που θα συμφωνούσαν.

324. Αντίγραφο τηλεγραφήματος του Προέδρου της Κυβερνήσεως και υπουργού των Στρατιωτικών, Γ. Βούλγαρη, 3 Μαΐου 1945

Μουσείο Μάχης Κρήτης και Εθνικής Αντίστασης, Ηράκλειο

Το τηλεγράφημα απευθυνόταν στον Στρατιωτικό Διοικητή Κρήτης, υποστράτηγο Γ. Φουντουλάκη, και τον εξουσιοδοτούσε να υπογράψει, μαζί με τον Άγγλο ταξίαρχο, έγγραφο συνθηκολόγησης, σε περίπτωση που οι γερμανοϊταλικές δυνάμεις ζητούσαν να παραδοθούν.

333

328

325. Το κείμενο της συνθηκολόγησης των γερμανοϊταλικών στρατευμάτων Κατοχής της Κρήτης, 10 Μαΐου 1945

Μουσείο Μάχης Κρήτης και Εθνικής Αντίστασης, Ηράκλειο

Το κείμενο είχε υπογραφεί στη Βίλα Αριάδνη. Η Βίλα Αριάδνη είχε κτιστεί το 1906 από τον Arthur Evans κοντά στην Κνωσό, όπου είχε ξεκινήσει αρχαιολογικές ανασκαφές το 1900.

326. Άδεια εισόδου του υποστράτηγου Γ. Φουντουλάκη

Μουσείο Μάχης Κρήτης και Εθνικής Αντίστασης, Ηράκλειο

Η άδεια επέτρεπε την είσοδο στην κατεχόμενη ζώνη της περιοχής των Χανίων.

337

327. Μάχη της Κρήτης, υπό ενώσεως Ελευθέρων Σκοπευτών, Μάιος 1941

Έργο Ι. Δ. Αννουσάκη

Εκτύπωση «Β. Παπαχρυσάνθου»

Έγχρωμη λιθογραφία

Συλλογή Ν. και Ε. Σταυρινάκη

328. Γερμανοί αλεξιπτωτιστές επιβιβάζονται στα μεταγωγικά αεροσκάφη τύπου Junkers Ju 52/3m

Φωτογραφία

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

Πρόκειται για αεροσκάφη που χρησιμοποιήθηκαν κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο για τις αερομεταφερόμενες δυνάμεις. Αρχικά είχε σχεδιαστεί ως βοηθητικό βομβαρδιστικό, αλλά χρησιμοποιήθηκε κυρίως ως μεταγωγικό. Είχε πλήρωμα δύο ή τρεις άνδρες και δυνατότητα μεταφοράς 18 πλήρως εξοπλισμένων αλεξιπτωτιστών. Συμμετείχε στις πιο σημαντικές αποστολές ρίψης αλεξιπτωτιστών: στη Νορβηγία, τις Κάτω Χώρες και στην Κρήτη. Το χαϊδευτικό του όνομα ήταν «Σιδερένια Άννη».

329. Αλεξιπτωτιστές και εφόδια ρίπτονται από μεταγωγικά σκάφη τύπου Junkers Ju 52/3m

Φωτογραφία

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

330. Συμμαχικά σκάφη βομβαρδίζουν καΐκια, τα οποία μεταφέρουν Γερμανούς στρατιώτες

Ζωγραφική αναπαράσταση

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

331. Μεταγωγικά αεροσκάφη Junkers Ju 52/3m απογειώνονται από κατεχόμενα αεροδρόμια στην Ελλάδα, με προορισμό την Κρήτη

Φωτογραφία

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

Το 1941, ο γερμανικός στρατός είχε καταλάβει την Ελλάδα, και η Κρήτη ήταν το τελευταίο ελεύθερο τμήμα της χώρας. Εκεί κατέφυγαν ο βασιλιάς Γεώργιος με την κυβέρνηση του Εμμανουήλ Τσουδερού, πριν την κατάληψη της Αθήνας. Μετά τη Μάχη της Κρήτης, ο βασιλιάς με την ελληνική κυβέρνηση διέφυγαν στη Μέση Ανατολή.

332. Γερμανικά αεροσκάφη τύπου Junkers Ju 87 σε πτήση

Φωτογραφία

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

Στις 20 Μαΐου του 1941 άρχισε η ρίψη Γερμανών αλεξιπτωτιστών, με βαρύ οπλισμό και εφόδια. Κύριος στόχος ήταν το αεροδρόμιο του Μάλμε, όπου τα γερμανικά αεροπλάνα θα μπορούσαν να προσγειώνονται με ασφάλεια. Το Ρέθυμνο και τα Χανιά καταλήφθηκαν στις 27 Μαΐου και το Ηράκλειο υπέκυψε τρεις ημέρες αργότερα.

333. Γερμανικό αεροσκάφος τύπου Junkers Ju 87, τη στιγμή που απελευθερώνει τρεις βόμβες του

Φωτογραφία

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

Πριν από την έναρξη της Μάχης της Κρήτης, η Λουφτβάφε είχε εξαπολύσει σφοδρούς βομβαρδισμούς εναντίον του νησιού, από τις 21 Απριλίου του 1941.

334. Γερμανοί αλεξιπτωτιστές στον αέρα, επάνω από την Κρήτη

Φωτογραφία

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

335

Την πρώτη ημέρα της ρίψης αλεξιπτωτιστών, 20 Μαΐου, πολλοί Γερμανοί σκοτώθηκαν πριν καν πατήσουν το πόδι τους στο έδαφος, και πολλοί αιχμαλωτίστηκαν από τις συμμαχικές δυνάμεις, χωρίς όμως να ανακοπεί η συνεχής ρίψη ανδρών και εφοδίων.

335. Γερμανός αλεξιπτωτιστής τη στιγμή προσεδάφισής του στην Κρήτη

Φωτογραφία

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

Συνολικά έπεσαν με αλεξίπτωτα και ανεμόπτερα 1.860 Γερμανοί στο Μάλεμε, 2.460 στα Χανιά, 1.380 στο Ρέθυμνο και 2.360 στο Ηράκλειο. Την πρώτη ημέρα υπολογίζεται ότι σκοτώθηκαν περίπου 2.000 άνδρες. Αν και η κατάληψη της Κρήτης αποτέλεσε μεγάλη νίκη για το γερμανικό στρατό, σηματοδότησε το τέλος του σώματος των Γερμανών αλεξιπτωτιστών.

336. Γερμανός αλεξιπτωτιστής κείται νεκρός στο έδαφος

Φωτογραφία

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

Οι Γερμανοί αλεξιπτωτιστές ήταν ευάλωτοι, επειδή καθυστερούσαν να απελευθερωθούν από το αλεξίπτωτό τους, καθώς έπρεπε ν' ανοίξουν τέσσερις πόρτες.

337. Γερμανός αλεξιπτωτιστής σε θέση βολής με υποπολυβόλο τύπου MP 38

Φωτογραφία

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

338. Γερμανοί αποχωρούν από την Κρήτη

Φωτογραφία

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

339. Πρόχειροι τάφοι Γερμανών αλεξιπτωτιστών

Φωτογραφία

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

Οι απώλειες των Γερμανών ανήλθαν σε 5.000 με 6.000 νεκρούς και τραυματίες. Από αυτούς, οι 4.750 ανήκαν στο επίλεκτο σώμα των αλεξιπτωτιστών. Οι απώλειες των συμμάχων ανήλθαν σε 4.000 με 5.000 νεκρούς, 2.000 τραυματίες και 12.000 Βρετανούς αιχμαλώτους. Νεκροταφεία Γερμανών αλεξιπτωτιστών υπάρχουν στο Ηράκλειο και το Μάλεμε.

340. Γερμανοί στρατιώτες, προσωπικό υποστήριξης πυροβόλου, στην Κρήτη

Φωτογραφία

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

341. Κάτοικοι του χωριού Κοντομάρι Χανίων, πριν από την εκτέλεση

Φωτογραφία

Μουσείο της Μάχης της Κρήτης και Εθνικής Αντίστασης, Ηράκλειο

342. Ζωγραφική αναπαράσταση της Μάχης της Κρήτης από το περιοδικό *Life*

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

Στο τεύχος της 9ης Ιουνίου του 1941, του αμερικανικού περιοδικού, πριν προφθάσει να λάβει φωτογραφίες από τη Μάχη της Κρήτης, δημοσιεύτηκε μια αναπαράσταση από τη Μάχη, όπως την αποτύπωσε ένας σκιτσογράφος, σύμφωνα με πληροφορίες που έδιναν τα τηλεγραφήματα των πολεμικών ανταποκριτών.

343. Κανό των Μαορί

Μοντέλο

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά

Ομοίωμα σκάφους των Μαορί, ιθαγενών της Νέας Ζηλανδίας, που αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της ναυτικής ιστορίας τους. Προσφέρθηκε στο Ναυτικό Μουσείο Κρήτης από τον Κώστα Κοτοιλίνη, επίτιμο γενικό πρόξενο της Νέας Ζηλανδίας στην Αθήνα, για να θυμίζει τη συμβολή του 28ου τάγματος των Νεοζηλανδών, που αποτελείτο από Μαορί, οι οποίοι συμμετείχαν στη Μάχη της Κρήτης. Το τάγμα είχε διαταχθεί να εμποδίσει την εχθρική προσέγγιση των Χανίων και των υψωμάτων νότια του Πλατανιά. Επίσης, ήταν έτοιμο να περάσει στην αντεπίθεση.

343α. Χαρακτικό με Κρητικό λυράρη στα βουνά να παίζει και να τραγουδά

Συλλογή Σταυρούλας Βασιλούνη

Όπλα με τα οποία αντιμετώπισαν οι Κρητικοί τους Γερμανούς αλεξιπτωτιστές, το Μάιο του 1941.

338

344. Κατσούνα (μαγκούρα) και μαχαίρι

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά

Όπλα με τα οποία αντιμετώπισαν οι Κρητικοί τους Γερμανούς αλεξιπτωτιστές, το Μάιο του 1941.

345. Η δίγλωσση –γερμανικά και ελληνικά– πινακίδα που τοποθέτησαν οι Γερμανοί στο χωριό Κάνδανος, μετά το ολοκαύτωμα

Φωτογραφία
Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

Οι κατακτητές πυρπόλησαν την κωμόπολη και εκτέλεσαν με ιδιαίτερη αγριότητα 23 κατοίκους, μεταξύ των οποίων και μία ηλικιωμένη γυναίκα 80 ετών, την οποία έριξαν στις φλόγες του σπιτιού της που καιγόταν.

346. Η δίγλωσση –γερμανικά και ελληνικά– πινακίδα που τοποθέτησαν οι Γερμανοί στο χωριό Κάνδανος, μετά το ολοκαύτωμα

Φωτογραφία

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

347. Κρήτες αγωνιστές στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου

Φωτογραφία

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

Με το τέλος της Μάχης της Κρήτης, στις ορεινές περιοχές του νησιού εμφανίστηκαν οι πρώτες αντάρτικες ομάδες, πυρήνες αντίστασης κατά των κατακτητών.

348. Η καταστροφή των Ανωγείων

Φωτογραφία

Δήμος Ανωγείων

349. Γυναίκες και μητέρες των εκτελεσθέντων στ' Αμινά

Φωτογραφία

350. Τα καταστραμμένα Ανώγεια

Φωτογραφία

Δήμος Ανωγείων

351. Δελτίο υποχρεωτικής εργασίας Κρητικών, 1941–1945

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά

Μετά την κατάληψη του νησιού, οι κάτοικοι επιστρατεύτηκαν για την κατασκευή οχυρωματικών έργων και αεροδρομίων, οι οποίοι εφάρμοσαν την τακτική της παθητικής αντίστασης.

352. Βρετανικό χαλύβδινο κράνος M 1915

Πολεμικό Μουσείο

Χρησιμοποιήθηκε από τις βρετανικές ένοπλες δυνάμεις και τους συμμάχους τους κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

353. Βρετανικό περίστροφο Webley MK IV

Πολεμικό Μουσείο

Χρησιμοποιήθηκε από τις βρετανικές ένοπλες δυνάμεις και τους συμμάχους τους κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

354. Βρετανικό τυφέκιο Lee Enfield No1 MK III

Πολεμικό Μουσείο

Χρησιμοποιήθηκε από τις βρετανικές ένοπλες δυνάμεις και τους συμμάχους τους κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

355. Ζωστήρας της επίσημης στολής αξιωματικού του Βρετανικού Στρατού

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά

356. Πηλίκιο Νεοζηλανδού αξιωματικού, 1941

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά

Στη Μάχη της Κρήτης συμμετείχε η 5η Ταξιαρχία Πεζικού της Νέας Ζηλανδίας. Η συμμαχική δύναμη αριθμούσε 28.000 Βρετανούς, Νεοζηλανδούς και Αυστραλούς.

357. Πηλίκιο Νεοζηλανδού στρατιώτη, 1941

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά

347

349

358. Σετ ραψίματος οπλιτών της Κοινοπολιτείας

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά

Το σετ είχε την επονομασία «νοικοκυρά» (Housewife) και δινόταν σε Βρετανούς και Καναδούς στρατιώτες. Δωρήθηκε στο Ναυτικό Μουσείο Κρήτης από το διευθυντή του Μουσείου Ashton, D. B. Brown.

359. Νομίσματα της Αυστραλίας, 1941

Penny και half-penny

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά

360. Φάκελος της γερμανικής υπηρεσίας που περιείχε το πορτοφόλι και το δελτίο ταυτότητας του Ι. Ιωαννίδη

Μουσείο Μάχης Κρήτης και Εθνικής Αντίστασης, Ηράκλειο

Ο φάκελος με το περιεχόμενό του παραδόθηκε στη σύζυγο του εκτελεσθέντος, Ι. Ιωαννίδη, από τις γερμανικές αρχές.

361. Χαρτονομίσματα από το πορτοφόλι του Ι. Ιωαννίδη

Μουσείο Μάχης Κρήτης και Εθνικής Αντίστασης, Ηράκλειο

Τα χαρτονομίσματα είναι ματωμένα από το αίμα του Ι. Ιωαννίδη, που εκτελέστηκε από τους Γερμανούς.

362. Στόχος με αίμα εκτελεσθέντα στις φυλακές Αγιάς από τους Γερμανούς

Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη

363. Κρητικό μαχαίρι

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά

364. Νυφικό φόρεμα από γερμανικό αλεξιπτώτο

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά

Νυφικό από μεταξωτά σχοινιά γερμανικού αλεξιπτώτου, πλεγμένο από την Αδριανή Δημ. Αντωνακάκη, που το φόρεσε στο γάμο της, στις 18 Οκτωβρίου 1942.

365. Χειρόγραφο ημερολόγιο Έλληνα μαχητή της Μάχης της Κρήτης

Μουσείο Μάχης Κρήτης και Εθνικής Αντίστασης, Ηράκλειο

366. Μακέτα σκηνικών από την παράσταση *Νικηφόρος Φωκάς*

Σκηνικά: Γιάννης Τσαρούχης

Μουσείο Ν. Καζαντζάκη

367. Προγράμματα και φωτογραφίες της θεατρικής παράστασης του *Πρωτομάστορα*

Μουσείο Ν. Καζαντζάκη

368. Θεατρική παράσταση του Ιωάννη Κονδυλάκη, *Ο Πατούχας*, από το «Ελληνικό Λαϊκό Θέατρο Μ. Κατράκη», 1960

Φωτογραφία

Θεατρικό Μουσείο και Βιβλιοθήκη

Πρωταγωνιστές ήταν οι Τζαβαλάς Καρούσος και Έλνα Λιβυκού.

369. Θεατρική παράσταση των Α. Μαρκάκη–Κ. Γελανταλή, *El Greco*, από το «Ελληνικό Λαϊκό Θέατρο Μ. Κατράκη», 1964

Φωτογραφία

Θεατρικό Μουσείο και Βιβλιοθήκη

370. Θεατρική παράσταση του Γεωργίου Χορτάτζη, *Ερωφίλη*, από το Εθνικό Θέατρο, 1961

Φωτογραφία

Θεατρικό Μουσείο και Βιβλιοθήκη

Πρωταγωνιστές ήταν οι Βάσω Μανωλίδου και Νίκος Καζής.

371. Ανδρική φορεσιά, Καστέλι Πεδιάδος Ηρακλείου, π. 1920

Συλλογή Ιωάννη Βιδάκη

Η φορεσιά αποτελείται από τη βράκα, το γιλέκο, το μεϊντάνι (κοντό σακάκι), που είναι μάλλινα, και μεταξωτό ζωνάρι.

368

374

372. Το γιλέκο και το ζωνάρι της ανδρικής φορεσιάς από το Καστέλι Πεδιάδος Ηρακλείου, π. 1920

373. Μικρό σακίδιο (βουργιουδάκι), Άνω Ασίτες Ηρακλείου

Μάλλινο υφαντό, 26x41 εκ.

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

Πολύχρωμο χρηστικό υφαντό που κοσμεύεται με γεωμετρικά θέματα.

374. Θεατρική παράσταση του Βιντσέντζου Κορνάρου, *Η Θυσία του Αβραάμ*, από το Εθνικό Θέατρο, 1989–1990

Φωτογραφία

Θεατρικό Μουσείο και Βιβλιοθήκη

Πρωταγωνιστές ήταν οι Αλέξης Μινωτής, Κώστας Κοκκάκης, Ναταλία Καποδίστρια, Μπάμπης Χατζηδάκης και άλλοι.

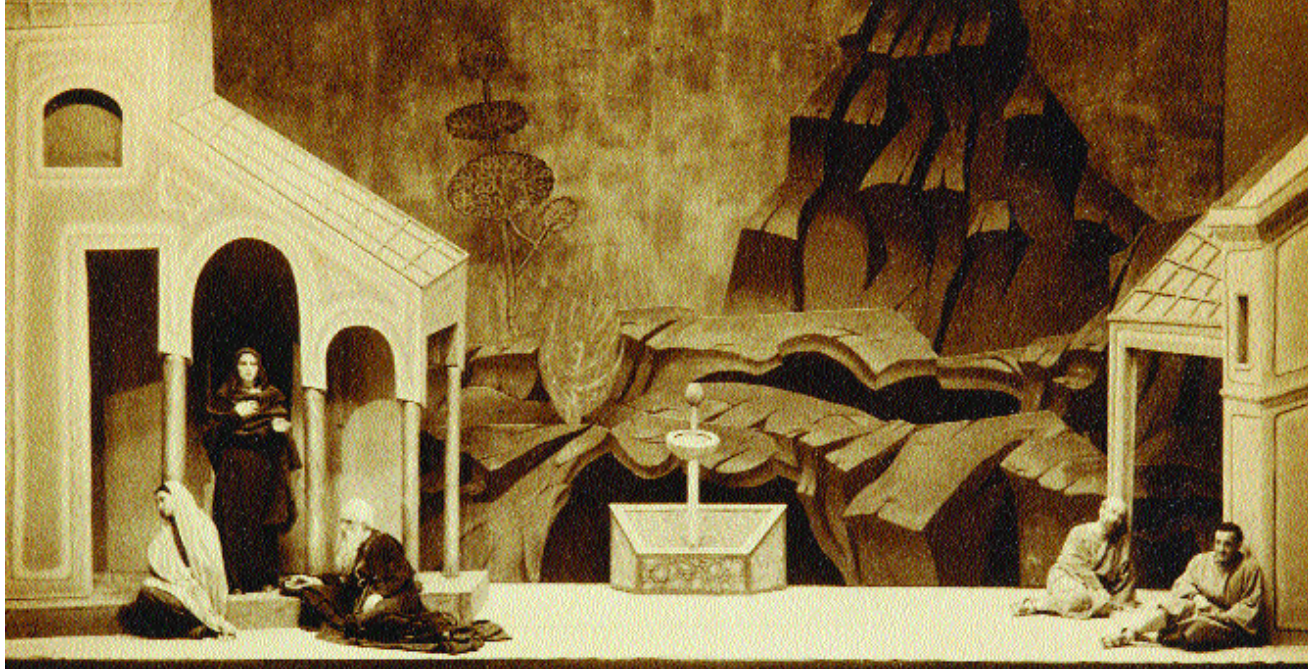
Ο Αλέξης Μινωτής γεννήθηκε στα Χανιά, πιθανόν το 1896, όπου πραγματοποίησε και την πρώτη του θεατρική εμφάνιση σε περιοδεία του θιάσου Βεάκη (1921). Η θεατρική του σταδιοδρομία συνδέθηκε άρρηκτα με το Εθνικό Θέατρο, το οποίο υπηρέτησε, με μικρές διακοπές, για πενήντα σχεδόν χρόνια (1932–1981) ως ηθοποιός/πρωταγωνιστής και σκηνοθέτης δεκάδων παραστάσεων ελληνικού και διεθνούς ρεπερτορίου, αλλά και ως Γενικός Διευθυντής (1974–1981). Κορυφαία ερμηνεία του υπήρξε ο *Άμλετ* σε σκηνοθεσία του Δημήτρη Ροντήρη. Κυριάρχησε επίσης στο Φεστιβάλ της Επιδαύρου με έργα των Ελλήνων τραγικών, και μοναδική παγκοσμίως υπήρξε η ερμηνεία του στον *Οιδίποδα επί Κολωνώ*. Την περίοδο 1960–1964 σκηνοθέτησε και όπερες για την Επίδαυρο και θέατρα της Ιταλίας. Μετά το 1984 ανέβασε παραστάσεις με ιδιωτικό θίασο. Αξιοσημείωτη είναι και η συμμετοχή του στην ταινία *Νοτόριους* του Χίτσκοκ, όταν, λόγω της γερμανικής Κατοχής, διέφυγε με τη σύζυγό του, Κατίνα Παξινού, στις Η.Π.Α. Οι αναλύσεις του στα έργα που ανέβασε τον ανέδειξαν επίσης σε σπουδαίο θεωρητικό του θεάτρου.

Πέθανε στην Αθήνα το 1990.

375. Θεατρική παράσταση του Βιντσέντζου Κορνάρου, *Θυσία του Αβραάμ*, από το Εθνικό Θέατρο, 1933

Φωτογραφία

Θεατρικό Μουσείο και Βιβλιοθήκη

375

Ήταν η πρώτη επαγγελματική παράσταση της *Θυσίας του Αβραάμ*, καθώς οι προηγούμενες (1855 και 1930) ήταν ερασιτεχνικές. Έγινε στις 21 Μαρτίου 1933 και έκτοτε το Εθνικό Θέατρο τη συμπεριέλαβε στο δραματολόγιό του.

376. Θεατρική παράσταση του Βιτσέντζου Κορνάρου, *Ερωτόκριτος*, από την «Ελευθέρα Σκηνή», 1929
Φωτογραφία

Θεατρικό Μουσείο και Βιβλιοθήκη

Παράσταση στην οποία πρωταγωνίστησε η Μαρίκα Κοτοπούλη και ο Σπύρος Μελάς.

377. Θεατρική παράσταση του Μαρκαντώνιου Φώσκολου, *Φορτουνάτος*, από το «Αμφιθέατρο Σπύρου Α. Ευαγγελάτου», 1985
Φωτογραφία

Θεατρικό Μουσείο και Βιβλιοθήκη

378. Σάθας, Κ. Ν. *Ιστορικών Δοκίμιον περί του θεάτρου και της μουσικής των Βυζαντινών, ήτοι εισαγωγή εις το Κρητικόν Θέατρον*, εν Βενετία, τύποις του Φοίνικος, 1878

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

377

379. Γεώργιος Χορτάτζης, *Κατσούρμπος*, Αθήνα, Η νέα Σκηνή, Μάιος 1993

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

380. *Ροδολίνος*, τραγωδία Ιωάννη Ανδρέα Τρωίλου (17ου αιώνα), πρόλογος Στυλιανός Αλεξίου, επιμέλεια Μάρθα Αποσκήτη, Αθήνα, Στιγμή, 1987

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

381. Μάρκος Αντώνιος Φόσκολος, *Φορτουνάτος*. Κριτική έκδοση, σημειώσεις, γλωσσάριο Alfred Vincent, εκδοτική επιμέλεια Θεοχάρης Δετοράκης, Κρητικών Θέατρον 2, Ηράκλειο, Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών, 1980

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

382. *Ποίημα ερωτικόν λεγόμενον Ερωτόκριτος συνθεμένον από τον πότε ευγενέστατον Βιτσέντζον τον Κορνάρον από την χώραν της Σητείας του Νησιού της Κρήτης*. Επιμέλεια Γ. Π. Σαββίδης, Αθήνα, Ερμής, 1998

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

383. Παναγιωτάκης, Νικόλαος, *Κρητικό Θέατρο: Μελέτες*. Επιμέλεια Στέφανος Κακλαμάνης, Γιάννης Μαυρομάτης, Αθήνα, Στιγμή, 1998

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

384. *Η θυσία του Αβραάμ*, δράμα ιερόν, εν Πάτραις, Εκδοτικόν Κατάστημα «ο Κάδμος», 1889

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

385. *Η θυσία του Αβραάμ*. Κριτική έκδοση Wim Bakker και Arnold van Gemert, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1996

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

386. Το πρόγραμμα, μακέτα και φωτογραφίες από την παράσταση του Εθνικού Θεάτρου *Καποδίστριας*, 1946

Μακέτα: Νίκος Εγγονόπουλος

Μουσείο Ν. Καζαντζάκη

387. Ο Νικόλαος Σ. Σταυρινίδης, 1895–1987

Φωτογραφία από το Αρχείο της Βικελαίας Δημοτικής Βιβλιοθήκης

Ο Ν. Σταυρινίδης υπήρξε ο δεύτερος διευθυντής του Τουρκικού Αρχείου Ηρακλείου επί 45 χρόνια.

388. Ο Νικόλαος Ι. Χατζιδάκης, 1844–1921

Φωτογραφία

Ο Ν. Χατζιδάκης μελέτησε μαθηματικά στην Αθήνα, το Παρίσι, το Γκέτινγκεν και το Βερολίνο, κοντά σε διάσημους μαθηματικούς της εποχής του. Το 1896 διέκοψε τις σπουδές του στο Παρίσι και εντάχθηκε στα επαναστατικά σώματα των Κρητών.

Στράφηκε στην έρευνα της διαφορικής γεωμετρίας και εισήγαγε την έννοια της πολλαπλότητας στην Ελλάδα, έναν χρόνο μετά την παρουσίασή της, το 1899, από τον Πουανκαρέ. Το 1904 εκλέχθηκε καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Εξέδωσε σημαντικές συμβολές (1913, 1928, 1934, 1937). Παράλληλα, ενδιαφερόταν για τη λογοτεχνία και γνώριζε δεκατρείς ξένες γλώσσες.

389. Ο Νίκος Καζαντζάκης (1883–1957) με τον Άγγελο Σικελιανό

Φωτογραφία

Μουσείο Ν. Καζαντζάκη

Ο Νίκος Καζαντζάκης γεννήθηκε στο Ηράκλειο το 1883. Σπούδασε Νομικά στην Αθήνα (1902–1906) και το Παρίσι (1907–1909). Με την επιστροφή του εκδόθηκε στο Ηράκλειο η διατριβή του επί υφηγεσία *Ο Φρειδερίκος Νίτσε εν τη Φιλοσοφία του Δικαίου και της Πολιτείας*. Από το 1910 εγκαταστάθηκε στην Αθήνα με τη σύντροφό του Γαλάτεια Αλεξίου, ενώ το 1924 γνωρίστηκε με τη μετέπειτα σύζυγό του, Ελένη Σαμίου. Από το 1933 έως το 1944 εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αίγινα, ενώ από το 1946 έζησε στη Γαλλία. Την περίοδο εκείνη ναρκοθετήθηκε η υποψηφιότητά του τόσο ως Ακαδημαϊκού, όσο και για το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας. Από το 1953 τέθηκε υπό διωγμόν από την Ορθόδοξη και την Καθολική Εκκλησία για το μυθιστόρημά του *Ο Τελευταίος Πειρασμός*. Το 1954 βραβεύθηκε το μυθιστόρημά του *Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά* ως το καλύτερο ξένο βιβλίο της χρονιάς. Πέθανε το 1957 στο Φράιμπουργκ της Γερμανίας.

Μεγάλο μέρος από τη ζωή του αφιέρωσε στα ταξίδια, κυρίως ως ανταποκριτής διαφόρων εφημερίδων. Ασχολήθηκε επίσης αποσπασματικά με

389

την πολιτική και τη δημόσια δράση. Τη δεκαετία του 1910 συμμετείχε στην ίδρυση του Εκπαιδευτικού Ομίλου, ενώ το 1919 διορίστηκε διευθυντής στο Υπουργείο Περιθάλψεως. Το 1945 ίδρυσε τη Σοσιαλιστική Εργατική Ένωση και έγινε για δύο μήνες υπουργός άνευ χαρτοφυλακίου στην κυβέρνηση του Θ. Σοφούλη.

Η συγγραφική του παραγωγή, η οποία ξεκίνησε από τα φοιτητικά του χρόνια, υπήρξε πλουσιότατη: πεζά, μυθιστορήματα, θεατρικά, ταξιδιωτικά, ποίηση, μετάφραση, αλληλογραφία, παιδικά. Μέσα σε κάποια από αυτά ζωντανεύει η γενέτειρά του: στον *Καπετάν Μιχάλη* αποτυπώνονται οι αγώνες των Κρητικών για την απελευθέρωση της πατρίδας τους και στην *Αναφορά στον Γκρέκο* (1961) προβάλλει ιδιαίτερα η καταγωγή του και η ιδιόμορφη οπτική του κόσμου, η «κρητική ματιά».

390. Ο Δημήτριος Βικέλας, 1835–1908

Φωτογραφία από το Αρχείο της Βικελαίας Δημοτικής Βιβλιοθήκης

Ο λόγιος Δ. Βικέλας με το θάνατό του το 1908, κληροδότησε τη βιβλιοθήκη του στο Δήμο Ηρακλείου, η οποία και αποτέλεσε τη βάση για τη δημιουργία της Βικελαίας Βιβλιοθήκης. Το 1912 η Βικελαία εμπλουτίστηκε με 1.130 τόμους της Βιβλιοθήκης του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου. Τελευταίος πρόεδρος του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου υπήρξε ο Ιωσήφ Χατζηδάκης.

Σήμερα η Βικελαία έχει φροντίσει να αναπτυχθούν σημαντικά οι συλλογές της με χειρόγραφο και άλλο υλικό, και επιτελεί σημαντικό πνευματικό έργο.

391. Ο Μανόλης Χατζηδάκης, 1909–1998

Φωτογραφία

Ο Μ. Χατζηδάκης γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης και αποφοίτησε το 1933 από τη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Συνέχισε τις σπουδές του στο Παρίσι τις χρονιές 1935–1939, όπου σπούδασε βυζαντινή και μουσουλμανική τέχνη και στο Βερολίνο. Το 1943 ανακηρύχθηκε διδάκτορας του Πανεπιστημίου Αθηνών και διορίστηκε στην Αρχαιολογική Υπηρεσία του Κράτους. Υπηρέτησε ως διευθυντής του Μουσείου Μπενάκη από το 1941 έως το 1973. Πραγματοποίησε πολλές ανασκαφές από τη θέση του προϊσταμένου της 1ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων (1943–1960). Η πολύπλευρη δράση του αναγνωρίστηκε στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

392. Το πρώτο Διοικητικό Συμβούλιο της Πνευματικής Εστίας Ρεθύμνης, το οποίο υπήρξε και το ιδρυτικό σωματείο της Δημόσιας Βιβλιοθήκης Ρεθύμνου

Εικονίζονται καθισμένοι από τα αριστερά: Εμμ. Φραγκιαδάκης, ο πρόεδρος Πολ. Τσάκωνας, Β. Καλαϊτζάκης, και Ιω. Βελέντζας. Όρθιοι: Γ. Τσουδερός, Κ. Αντωνάκης, Δ. Δαφέρμας, Κ. Καλοκύρης και Ευ. Δρανδάκης
Φωτογραφία

Το σωματείο είχε συσταθεί με σκοπό τη δημιουργία βιβλιοθήκης στο Ρέθυμνο. Επί μακρύ χρονικό διάστημα λειτούργησε κάτω από μεγάλες δυσκολίες, αλλά από το 1972 έως σήμερα αναπτύχθηκε με εντυπωσιακούς ρυθμούς.

393. Ο Παντελής Πρεβελάκης, 1909–1986

Προσωπογραφία του Γιάννη Μόραλη

Ο Παντελής Πρεβελάκης γεννήθηκε στο Ρέθυμνο το 1909, όπου και ολοκλήρωσε τις εγκύκλιες σπουδές του. Παρακολούθησε νομικά και φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1925–1930) και στη συνέχεια σπούδασε ιστορία της τέχνης και αισθητική στο Ινστιτούτο Τέχνης και Αρχαιολογίας της Σορβόνης (1930–1932). Με τη διατριβή του *Ο Γκρέκο στην Κρήτη και την Ιταλία* ανακηρύχθηκε διδάκτωρ φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (1935). Διετέλεσε διευθυντής Καλών Τεχνών του Υπουργείου Παιδείας (1937–1941) και παύθηκε από το αξίωμα αυτό από την κατοχική κυβέρνηση. Για τριάντα πέντε χρόνια κατείχε την έδρα Ιστορίας και Επιστήμης της Τέχνης στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών (1939–1974).

Με θεματικό άξονα την Κρήτη, καλλιέργησε όλα, σχεδόν, τα είδη του έντεχνου λόγου, πεζογραφία, ποίηση, θέατρο και δοκίμιο. Μετέφρασε επίσης Ευριπίδη αλλά και Ιταλούς, Γάλλους και Ισπανούς θεατρικούς συγγραφείς.

394. Γιάννης Παρμακέλης (Ηράκλειο 1932–)

Ο Νίκος Καζαντζάκης

Χάλκινο ανάγλυφο

Μουσείο Ν. Καζαντζάκη

395. Κάρμα Νιρβαμή, (Ν. Καζαντζάκης, ψευδ.), *Όφης και Κόρνο*, Αθήνα 1906

Μουσείο Ν. Καζαντζάκη

393

396. Παπτιγιόν του Νίκου Καζαντζάκη

Μουσείο Ν. Καζαντζάκη

397. Η πίπα καπνίσματος του Νίκου Καζαντζάκη

Μουσείο Ν. Καζαντζάκη

398. Σταυρινίδης, Νικόλαος, *Μεταφράσεις τουρκικών ιστορικών εγγράφων*, Τόμος Α΄, Ηράκλειον, Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη Ηρακλείου, 1975

Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

399. Επιστολή του Γ. Παπανδρέου προς τον Ν. Καζαντζάκη, Άνδρος, 26 Φεβρουαρίου 1939

Μουσείο Ν. Καζαντζάκη

400. Επιστολή του Νίκου Καζαντζάκη προς τον Απόστολο Μελαχρινό, Αίγινα, 28 Απριλίου 1933

Μουσείο Ν. Καζαντζάκη

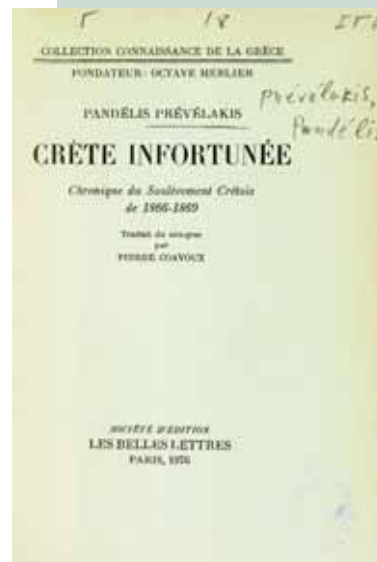
401. Σύγχρονος Τύπος

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

402. Επιλογή Κρητικής λογοτεχνίας:

- Μπονσέλς *Μάγια η Μέλισσα*, διασκευή Ν. Καζαντζάκη, εκδοτικός οίκος Ελευθερουδάκης Α.Ε., εν Αθήναις
Μουσείο Ν. Καζαντζάκη
- Νίκος Καζαντζάκης,
Οδυσσέας, Αθήνα, εκδόσεις Στοχαστής, 1928
Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού
- Nikos Kazantzakis,
Alexis Zorbas, Den Haag, W. Gaade, 1958
Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού
- Nikos Kazantzakis,
La Dernière Tentation, Paris, Librairie Plon, 1959
Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού
- Niko Kazantzakis,
Cristo de nuevo crucificado, Buenos Aires, ediciones Carlos Lohle, 1954
Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

- Πρεβελάκης, Παντελής, *Ο Γκρέκο στη Ρώμη*. Με 72 ολοσέλιδες εικόνες εκτός κειμένου, Αθήνα, έκδοση Αετού, 1941
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
 - Prévelakis, Pandélis, *Crète infortunée, chronique du soulèvement Crétois de 1866–1869*, traduit du néo–grec Pierre Coavoux, Paris, Société d'édition les belles lettres, 1976
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
 - Πρεβελάκης, Παντελής, *Ο Κρητικός. Το δέντρο*, μυθιστορία, Αθήνα, εκδότης Αετός Α.Ε., 1948
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
 - Κονδυλάκης, Ιωάννης, *Τα Άπαντα. Το 62 κάτω ο τύραννος*, Αθήναι, Εκδόσεις Αηδών, 1962
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
 - Πρεβελάκης, Παντελής, *Το χρονικό μιας Πολιτείας*, μυθιστορία, Αθήνα 1938
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
 - Κονδυλάκης, Ιωάννης, *Ενώ διέβαινα, Χρονογραφήματα*, Εν Αθήναις 1916
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Ο Ιωάννης Κονδυλάκης γεννήθηκε στη Βιάννο το 1862. Άρχισε τις εγκύκλιες σπουδές του στο Ηράκλειο και αποφοίτησε από το Βαρβάκειο Αθηνών το 1884. Τον ίδιο χρόνο εξέδωσε και την πρώτη του συλλογή διηγημάτων. Ενεγράφη στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών, ποτέ όμως δεν ολοκλήρωσε τις σπουδές του. Το 1885 διορίστηκε δημοδιδάσκαλος σ' ένα χωριό των Χανίων. Από τον επόμενο χρόνο ξεκίνησε τη δημοσιογραφική του σταδιοδρομία, πρώτα στην Κρήτη και μετά στην Αθήνα, όπου εγκαταστάθηκε μόνιμα από το 1889. Υπήρξε από τα ιδρυτικά μέλη της Ενώσεως Συντακτών (1914), και πρώτος πρόεδρος της, και υπολογίζεται πως έγραψε περίπου 6.000 χρονογραφήματα. Παράλληλα, αλλά σε περιορισμένη έκταση, ασχολήθηκε με την πεζογραφία και αναδείχθηκε σε σημαντικό εκπρόσωπο του ηθογραφικού διηγήματος. Στα περισσότερα έργα του ζωντανεύει η κρητική ζωή, των κρίσιμων κυρίως επαναστατικών χρόνων (1866–1898).
- Κονδυλάκης, Ιωάννης, *Ο Πατούχας*, εν Αθήναις, Εκδοτικός Οίκος Γεωργίου Φέξη, 1915
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
 - Κονδυλάκης, Ιωάννης, *Πρώτη Αγάπη κι' άλλα διηγήματα*. Επιμέλεια Σοφίας Μαυροειδή – Παπαδάκη, Αθήναι 1955
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
 - Αλεξίου, Έλλη, *Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή*. Με πέντε λιθογραφίες της Άννας Κινδύνη. Κριτική παρουσίαση Φώτου Πολίτη, πρόλογος Μάρκου Αυγέρη, Αθήνα, Θεμέλιο, 1963, β' έκδοση
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

- Αλεξίου, Έλλη, *Λούμπεν*, Αθήνα, Ο Γλάρος, 1943
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Αλεξίου, Έλλη, *Για να γίνει Μεγάλος*, Αθήνα, Δωρικός, 1966
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
Η Έλλη Αλεξίου γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης το 1894. Απόφοιτη του Ανώτερου Παρθεναγωγείου Ηρακλείου (1910), διπλωματούχος του Αρσακείου (1913) και του Institut Supérieur d'Études Françaises (1919), εργάστηκε στη γενέτειρά της ως δασκάλα και καθηγήτρια γαλλικών. Η επαφή της με τη λογοτεχνία και την καλλιτεχνική κίνηση ξεκίνησε από νωρίς, μέσα από το βιβλιοπωλείο που διατηρούσε ο πατέρας της, Στυλιανός Αλεξίου, στο Ηράκλειο. Από το 1919 συμμετείχε στην Αθήνα στις λογοτεχνικές συγκεντρώσεις της Δεξαμενής και από την περίοδο εκείνη, με την ώθηση του συζύγου της (1920–1938), Βάσου Δασκαλάκη, ξεκίνησε την ενεργό ενασχόλησή της με το γράψιμο. Μέλος του Κ.Κ.Ε. από το 1928 και του Ε.Α.Μ. κατά την περίοδο της Κατοχής, διώχθηκε για την ιδεολογική της τοποθέτηση. Βρέθηκε αυτοεξόριστη το 1949 στη Ρουμανία, απ' όπου της επιτράπηκε προσωρινά η επάνοδος στην Ελλάδα το 1962, προκειμένου να παραστεί στην κηδεία της αδελφής της, Γαλάτειας Καζαντζάκη. Επανέκτησε την ελληνική ιθαγένεια το 1965 και από τότε παρέμεινε στην Ελλάδα έως το θάνατό της το 1988.
- Καζαντζάκη Γαλάτεια, Τα 2 Βασιλόπουλα, Αναγνωστικών της Γ' τάξεως των δημοτικών σχολείων, 1922–1923, Αθήνα, εκδοτικός οίκος Δ. Π. Δημητράκος, 1923
Μουσείο Ν. Καζαντζάκη
- Καζαντζάκη, Γαλάτεια, *Ο Άρχοντας, ο Μαυριανός κ' η αδερφή του*, Αθήνα 1919
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Μ. Δημάκης, *Πορεία μέσα στη νύχτα*. Εισαγωγή, Μάνος Λουκάκης, επιμέλεια και ανθολόγηση, Χριστόφορος Λιοντάκης, Αθήνα, Ερμής, 1999
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
Ο Μηνάς Δημάκης γεννήθηκε στο Ηράκλειο το 1913, έτος της ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα. Από νωρίς εντάχθηκε στη λογοτεχνική συντροφιά του «Στούντιο» του Λευτέρη Αλεξίου και άρχισε να μελετά ξένες γλώσσες. Το 1935 εξέδωσε τα πρώτα του ποιήματα και τις μεταφράσεις, στο περιοδικό *Φύλλα Τέχνης*, του οποίου ήταν ιδρυτής και εκδότης (1935–1937). Από το 1943 εγκαταστάθηκε στην Αθήνα όπου εργάστηκε ως τραπεζοϋπάλληλος και συνέχισε να ασχολείται με την ποίηση (συγγραφή και μελέτες). Στιγμές αναγνώρισης του έργου του αποτέλεσαν η απονομή του Α' Κρατικού Βραβείου Ποίησης (1961) και του Β' Κρατικού Βραβείου Ποίησης (1957). Αυτοκτόνησε

στο σπίτι του το 1980. Ποιήματά του έχουν μεταφραστεί στα αγγλικά, γερμανικά και άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες.

403. Μουσείο Χημείας Χανίων

Φωτογραφία

Το 1895, ο δρ Ιωάννης Βαμβακάς ίδρυσε στα Χανιά το Δημόσιον Χημείον, εξοπλισμένο σύμφωνα με τα γερμανικά και γαλλικά πρότυπα. Υπήρξε ο πρώτος οργανισμός του είδους του στον ελληνικό χώρο. Ο ιδρυτής και διευθυντής του Μουσείου ασχολήθηκε μ' ένα πραγματικό ευρύ πεδίο αναλύσεων, από την μελέτη των μινωικών τοιχογραφιών έως τοξικολογικές και μικροβιολογικές εξετάσεις. Ο κύριος όγκος εργασίας αφορά αναλύσεις αλεύρων και άρτου, ελαίων και σαπώνων, ζύθου και οίνου, γαλακτοκομικών προϊόντων, χαρακτηριστικών προϊόντων της Κρήτης.

404. Το Βενιζέλειο Ωδείο Χανίων είναι δωρεά της Έλενας Βενιζέλου στην πόλη των Χανίων. Εκτός από μουσικές εκδηλώσεις φιλοξενεί και τις παραστάσεις του Δημοτικού Περιφερειακού Θεάτρου Κρήτης.

Φωτογραφία

405. Το Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών στο Ρέθυμνο

Φωτογραφία

Ιδρύθηκε το 1985 και προωθεί έρευνες οι οποίες είναι προσανατολισμένες στις ανάγκες της νεοελληνικής κοινωνίας. Συμμετέχει σε εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα και έχει δώσει μεγάλη βαρύτητα στο χώρο των τουρκολογικών σπουδών.

406. Το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνης

Φωτογραφία

Ιδρύθηκε το 1973 από τον Χριστόφορο Σταυρουλάκη και τη Φαλή Γ. Βαγιατζάκη. Σκοπός του Μουσείου είναι η έρευνα, η μελέτη και η συγκέντρωση ιστορικού και λαογραφικού υλικού της Κρήτης.

407. Βάλιας Σεμερτζίδης Ο Νίκος Καζαντζάκης

Μουσείο Ν. Καζαντζάκη

403

406

408. Δημοτικό σχολείο του Ρεθύμνου, 1910

Φωτογραφία

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

409. Περιοδικός Τύπος:

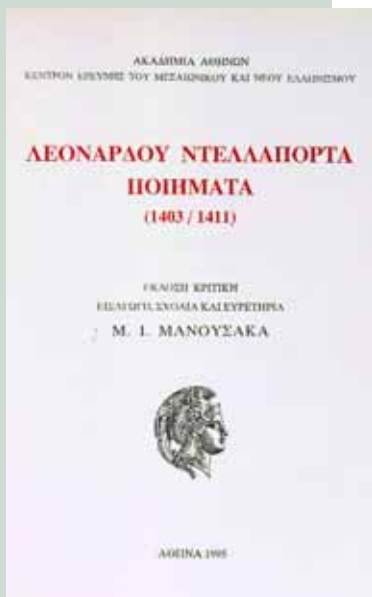
- *Αριάδνη*, Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής, Ρεθύμνο, Πανεπιστήμιο Κρήτης
- *Επετηρίς Εταιρείας Κρητικών Σπουδών*, Αθήναι
- *Θησαυρίσματα* του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών, Βενετία
- *Κρητικά Χρονικά*, Κείμενα και Μελέται της Κρητικής Ιστορίας, τετραμηνιαία έκδοσις, Ηράκλειον Κρήτης
- *Κρητολογία*, Μελέται αφορώσαι εις την Κρήτην, περιοδική επιστημονική έκδοσις, Ηράκλειον Κρήτης

410. Επιλογή μελετημάτων με κρητικά θέματα:

- *Στέφανον Ξανθονδίδου Μελετήματα*. Επιμέλεια Νικολάου Παναγιωτάκη, Θεοχάρη Δετοράκη, με προλογικό σημείωμα του Δημάρχου Ηρακλείου Μανόλη Καρέλλη, β' έκδοση, Ηράκλειο Κρήτης 2002
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Σήφακας, Γεώργιος, *Παραχώρησις υπό της ενετικής Συγκλήτου του διαμερίσματος των Χανίων ως φεούδου εις Ενετούς Ευγενείς εν έτει 1252*, εν Αθήναις 1940
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Zachariadou, Elizabeth A., *Trade and Crusade. Venetian Crete and the emirates of Menteshe and Aydin (1300–1415)*, Venice, Library of the Hellenic Institute of Byzantine and Post-Byzantine studies, no 11, 1983
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Ξηρουχάκης, Αγαθάγγελος, *Η βενετοκρατούμενη Ανατολή, Κρήτη και Επτάνησος*, μετά προλόγου υπό Γ. Ν. Χατζηδάκι και κριτικού σημειώματος υπό Ν. Βέη, εν Αθήναις, τύποις «Φοίνικος», 1934
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Ξανθουδίδης, Στέφανος, «Η Ενετοκρατία εν Κρήτη και οι κατά των Ενετών αγώνες των Κρητών», *Texte und Forschungen zur Byzantinisch-Neugriechischen Philologie* nr 34, επιμέλεια Ιωάννου Καλιτσουνάκη, Athen, Verlag der “Byzantinisch-Neugriechischen Jahrbücher”, 1939
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Ξηρουχάκης, Αγαθάγγελος, *Η εν Κρήτη επανάστασις του 1363–1366 και το διοικητικόν σύστημα της Βενετίας απέναντι των κοινωνικών τάξεων*

και της εκκλησίας κατά την μακράν περίοδο της εν τη νήσω κυριαρχίας αυτής (1211–1669), Αλεξάνδρεια, Πατριαρχικόν Τυπογραφείον, 1932
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

- Noiret, Hippolyte, *Documents inédits pour servir à l'histoire de la domination Vénitienne en Crète de 1380 à 1485, tirés des archives de Venise*, Paris, Thorin et fils éditeurs, 1892
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Σπανάκης, Στέργιος, *Συμβολή στην ιστορία του Λασιθίου κατά τη Βενετοκρατία*, Ηράκλειον, Εκδόσεις Εταιρίας Κρητικών Ιστορικών Μελετών, 1957
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- *Μανόλης Βαρούχας: Νοταριακές Πράξεις, Μοναστηράκι Αμαρίου (1597–1613)*, εκδίδουν Wim Bakker – Arnold van Gemert, Ρέθυμνο 1987
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- *Λεονάρδου Ντελλαπόρτα, Ποιήματα (1403/1411)*. Έκδοση κριτική. Εισαγωγή, σχόλια και ευρετήρια Μ. Ι. Μανούσακα, Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, 1995
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Ζαμπέλιος, Σπυρίδων και Κριτοβουλίδης, Καλλίνικος, *Ιστορία των Επαναστάσεων της Κρήτης*, συμπληρωθείσα υπό Ιωάννου Δ. Κονδυλάκη, Αθήναι, Επανεκδόσεις Αφών Βαρδινογιάννη, 1971
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Πλατάκης, Ελευθέριος, «Ξένοι φυσιοδίφαι, γεωγράφοι και περιηγηταί περί Κρήτης κατά τους ΙΒ΄–ΙΘ΄ αιώνας», ανάτυπο από το περιοδικό *Αμάλθεια*, Άγιος Νικόλαος Κρήτης
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- *Λογοτεχνία και κοινωνία στην Κρήτη της Αναγέννησης*. Επιμέλεια David Holton, μετάφραση Ναταλία Δεληγιαννάκη, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας, 1997
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Μπουμπουλίδης, Φαίδων, *Η συμφορά της Κρήτης του Μανόλη Σκλάβου*, κρητικόν στιχούργημα του ΙΣΤ΄ αιώνας, Αθήναι, Σπουδαστήριον Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, 1955
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Κριαράς, Ε., «Μελετήματα περί τας πηγάς του Ερωτόκριτου», *Texte und Forschungen zur Byzantinisch–Neugriechischen Philologie* nr 27, Athen, Verlag der “Byzantinisch–Neugriechischen Jahrbücher”, 1938
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Κριαράς, Εμμανουήλ, *Γύπαρις, Κρητικόν δράμα. Πηγαί – Κείμενον*, Αθήνα 1940
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

410

- Γρυντάκης, Γιάννης, *Η κατάκτηση της δυτικής Κρήτης από τους Τούρκους. Η στάση των κατοίκων του διαμερίσματος Ρεθύμνου*, Ρέθυμνο, Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ρεθύμνης, 1998
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Ιστορικόν Αρχείον Κρήτης, *Συλλογή Εγγράφων Ζαχαρία Πρακτικίδη (ή Τσιριγιώτη). Έγγραφα ετών 1810–1834*. Επιμέλεια Στυλ. Μοτάκη, Χανιά, τυπογραφείον Εμμ. Πετράκη, 1953
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Πρεβελάκης, Ελευθέριος, *Η μεγάλη Κρητική επανάσταση, 1866–1869*, Αθήνα 1966
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Μπλαζουδάκη–Σταυρουλάκη, Αθηνά, *Ο Σουρής και η Κρήτη: η μεγάλη περιπέτεια της Κρήτης μέσα από τις σελίδες της εφημερίδας «Ο Ρωμηός» (1833–1913)*, Χανιά 1998
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Νικολακάκης, Δημήτρης, *Το «κρητικό ζήτημα» την περίοδο 1897–1898: φωτογραφικό–ιστορικό λεύκωμα με ανέκδοτες φωτογραφίες από το αυστριακό εθνικό αρχείο*. Πρόλογος Νικόλαος Εμμ. Παπαδάκης, Χανιά, Multimedia Systems Center, 1999
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Μητσοτάκη, Ζωή, *Ο δημοσιογράφος Ελευθέριος Βενιζέλος στα χρόνια της Κρήτης (1887–1920)*, Αθήνα, Λούση Μπρατζιώτη, 1992
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Βενιζελισμός και αστικός εκσυγχρονισμός. Επιμέλεια Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος – Χρήστος Χατζηιωσήφ, β' έκδοση, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1992
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Χουρδάκης, Αντώνης, *Η παιδεία στην κρητική πολιτεία (1898–1913)*, Αθήνα, Gutenberg, 2002
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Ευθύμιος Καούδης, *ένας Κρητικός αγωνίζεται για τη Μακεδονία: Απομνημονεύματα (1903–1907)*. Εισαγωγή–Επιμέλεια–Σχόλια Άγγελος Α. Χοτζίδης, Θεσσαλονίκη, Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα, 1996
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Brule, A. van den, *L'Orient Hellène: Grèce, Crète, Macédoine*, Paris, Société d'Éditions et de Publications Librairie Félix Juven, 1907
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Γενικόν Επιτελείον Στρατού, Διεύθυνσις Ιστορίας Στρατού, *Ο ελληνικός στρατός κατά τον Δεύτερον Παγκόσμιον πόλεμον: η Μάχη της Κρήτης*, Αθήναι, Διεύθυνσις Ιστορίας Στρατού, 1967
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη
- Stewart, Ian McD. G., *The struggle for Crete, 20 May – 1 June 1941: a story of lost opportunity*, London, New York, Toronto, Oxford University Press, 1966
Βουλή των Ελλήνων, Βιβλιοθήκη

410

414. Ανδρική τοπική ενδυμασία

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

Η ανδρική ενδυμασία κυριαρχείται από το μαύρο χρώμα. Στο κεφάλι δένεται ένα μαύρο δίχτυ με κρόσια που αφήνονται να πέφτουν στο μέτωπο. Λέγεται ότι παρόμοιο δίχτυ συνήθιζαν να φορούν και οι Αλγερινοί πειρατές. Οι ψηλές, μαύρες ή λευκές, μπότες ονομάζονται «στιβάνια». Η κρητική βράκα (παντελόνι) κρατιέται με ζωνάρι μήκους οκτώ μέτρων, στο οποίο μπαίνει ο «μπεσαλής», το ασημένιο μαχαίρι. Το σταυρωτό γιλέκο είναι συνήθως κεντημένο. Από το γιλέκο κρέμεται το «κιουστέκι», η ασημένια αλυσίδα του ρολογιού.

415. Μπεσαλής: μαχαίρι με την αλυσίδα του

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

416. Καρέκλα, Λάστρος Λασιθίου, τέλη 18ου αι.

Ξύλινη, από ρίζα ελιάς

Συλλογή Κ. Κούτρα, Ζάκρος Λασιθίου

Ξύλινο κάθισμα με υψηλή ξύλινη πλάτη, που θυμίζει τον μινωικό θρόνο που βρέθηκε κατά τις ανασκαφές της Κνωσού.

417. Ναργυλές, αρχές του 19ου αι.

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

418. Υφαντό τοίχου (μπάντα), Σφακιά–Ανώπολη

Κεντητό υφαντό με μαλλί, 245x64 εκ.

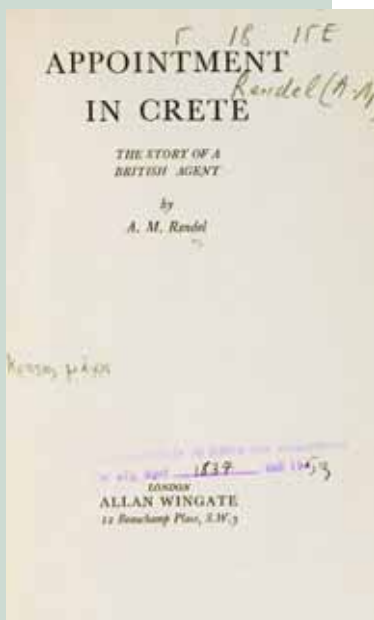
Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

Κεντημένο με έντονα χρώματα και σύνθετες παραστάσεις. Στο κέντρο εικονίζεται ένα σιντριβάνι. Από τη μια, μία γυναικεία μορφή με λαούτο και από την άλλη ένα ζευγάρι. Ένας άγγελος ευλογεί γονατισμένο ζευγάρι κι ένας ιππότης παίζει αυλό. Ένα ζευγάρι «ακούει» μουσική από κιθάρα και σάλπιγγες. Την παράσταση πλαισιώνουν σκηνές κυνηγιού. Στις γωνίες στέκουν λαουτιέρηδες και κάτω υπάρχει οικοδόμημα ανάμεσα σε αγγέλους.

419. Κάλυμμα αλόγου (σαρτζανές, σετζανές), Χερσόνησος Ηρακλείου

Μάλλινο υφαντό, μήκος: 116 εκ.

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

410

Χρηστικό, πολύχρωμο υφαντό που έχει γεωμετρικά σχήματα, ρόμβους και μικρά τετράγωνα.

420. Κρητικές φλογέρες [θιάμπολα]

Μουσείο Λαϊκών Οργάνων

421. Κρητική λύρα με το δοξάρι της. Η σκαλιστή λαβή είναι βοϊδόσχημη.

Μουσείο Λαϊκών Οργάνων

422. Κρητική ξυλόγλυπτη λύρα με το δοξάρι της

Μουσείο Λαϊκών Οργάνων

423. Λύρα (βροντόλυρα) και δοξάρι με γερακοκουδούνα, Ηράκλειο

Ξύλο, μήκος: 48 εκ.

Ξύλο και τρίχες αλόγου, κουδούνια, μήκος: 61 εκ.

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

Ξυλόγλυπτη τρίχορδη βροντόλυρα με ανάγλυφο αετό στην πίσω όψη, κατασκευασμένη από τον Κωνσταντίνο Βιολάκη.

Ξύλινο δοξάρι φτιαγμένο από τον τεχνίτη Κωνσταντίνο Βιολάκη, που έχει αλογότριχες για χορδές. Στη λαβή του έχουν δεθεί με σύρμα δεκατρία γερακοκουδούνια.

424. Η βροντόλυρα του γερο-Πισκόπου

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

425. Το λαγούτο του Γιάννη, αδελφού του Νίκου Ξυλούρη

Μουσείο Λαϊκών Οργάνων

426. Η λύρα με το δοξάρι του Νίκου Ξυλούρη

Συλλογή Ουρανίας Ν. Ξυλούρη

427. Το κομπολόι του Νίκου Ξυλούρη

Συλλογή Ουρανίας Ν. Ξυλούρη

426

428. Ο Νίκος Ξυλούρης (1936–1980)

Φωτογραφία

Συλλογή Ουρανίας Ν. Ξυλούρη

429. Επιστολικά δελτάρια με χειρόγραφες σημειώσεις του Νίκου Ξυλούρη προς την οικογένειά του

Συλλογή Ουρανίας Ν. Ξυλούρη

430. Σημειωματάριο με αυτοσχέδιες μαντινάδες του Νίκου Ξυλούρη

Συλλογή Ουρανίας Ν. Ξυλούρη

431. CD-Rom με μουσική και τραγούδια του Νίκου Ξυλούρη

Συλλογή Ουρανίας Ν. Ξυλούρη

432. Γιλέκο, επενδύτης, κεφαλόδεσμος και ζωνάρι ανδρικής κρητικής φορεσιάς

Λύκειο των Ελληνίδων

433. Ο λυράρης Νικόλαος Πισκοπάκης με τη λύρα του

Φωτογραφία

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

Ο Ν. Πισκοπάκης έζησε στα τέλη του 19ου αιώνα και υπήρξε ονομαστός λυράρης της Κρήτης.

434. Βολόσυρος, 18ος αι.

Ξύλινο γεωργικό εργαλείο με οψιδιανό της Μήλου στη βάση του, Ζάκρος Λασιθίου

Συλλογή Κ. Κούτρα, Ζάκρος Λασιθίου

Γεωργικό εργαλείο που σύρονταν κυκλικά από βόδι ή άλογο στο αλώνι, για να διαχωρίζονται οι κόκκοι των σιτηρών από τα στάχυα. Στη βάση του ήταν καρφωμένα «νύχια» από οψιδιανό, για να διαλύει τους σβόλους.

435. Γούρνα, αρχές 17ου αι.

Πήλινο χειροποίητο σκεύος, Έλος Χανίων

Συλλογή Κ. Κούτρα, Ζάκρος Λασιθίου

Κοίλο σκεύος για οικιακές εργασίες ή για τη συγκέντρωση πόσιμου νερού για τα ζώα.

436. Στάμνα, αγγειοπλαστικό κέντρο στο Κεντρί Κρήτης

Πήλινο σκεύος μεταφοράς υγρών

Κέντρο Μελέτης Νεώτερης Κεραμικής “Ίδρυμα Οικ. Γ. Ψαροπούλου”

Η στάμνα έχει δύο λαβές και εξωτερικά φέρει εμπίεστη διακόσμηση στο επάνω μέρος του κυλινδρικού σώματος.

437. Μιστάτο, αγγειοπλαστικό κέντρο Θραψανού Κρήτης

Πήλινο σκεύος μέτρησης υγρών

Κέντρο Μελέτης Νεώτερης Κεραμικής “Ίδρυμα Οικ. Γ. Ψαροπούλου”

Στο σφαιροειδές σώμα του σκεύους, εξωτερικά, υπάρχει πλούσια εμπίεστη και εγχάρκτη διακόσμηση.

438. Λαδοπίθαρo, Γδοχιά Λασιθίου, 1830 περίπου

Κεραμικό σκεύος. Ύψος: 1,20 εκ.

Συλλογή Κ. Κούτρα, Ζάκρος Λασιθίου

Λείο πιθάρι («μαγληνό») φύλαξης λαδιού χωρίς λαβές, κορωνέικης τεχνοτροπίας.

439. Στάμνα (λαήνα), αγγειοπλαστικό κέντρο Νοχιά Κρήτης

Πήλινο σκεύος μεταφορά υγρών

Κέντρο Μελέτης Νεώτερης Κεραμικής “Ίδρυμα Οικ. Γ. Ψαροπούλου”

Περιφερικά, στο μέσον του σφαιρικού σώματος, φέρει εγχάρκτη διακόσμηση από απλές και κυματοειδείς ταινίες, και δύο περιφερικές ενώσεις.

440. Πιθάρι, Καρύδι Λασιθίου, τέλος 18ου αι.

Πήλινο αγγείο. Ύψος: 1,30 εκ.

Συλλογή Κ. Κούτρα, Ζάκρος Λασιθίου

Πήλινο αγγείο κρητικού τύπου, με τρεις λαβές, για τη φύλαξη και αποθήκευση ξηρών καρπών.

434

441. Στάμνα (λαήνα), αγγειοπλαστικό κέντρο Μαργαριτών Κρήτης

Πήλινο σκεύος

Κέντρο Μελέτης Νεώτερης Κεραμικής “Ιδρυμα Οικ. Γ. Ψαροπούλου”

Η στάμνα έχει δύο λαβές και εξωτερικά φέρει περιφερειακές εγχαράξεις και γραπτή διακόσμηση με κόκκινο μπατανά, που παρουσιάζει επάλληλα σχηματοποιημένα χελιδόνια.

442. Γουδί, Τουρλωτή Λασιθίου, 1840 περίπου

Πέτρινο οικιακό σκεύος. Ύψος: 45 εκ.

Συλλογή Κ. Κούτρα, Ζάκρος Λασιθίου

Κοίλο πέτρινο σκεύος για το κοπάνισμα τροφών για το μαγείρεμα.

443. Τσότρα, Μαργαρίτες Ρεθύμνου, τέλη 18ου αι.

Πήλινο δοχείο μεταφοράς υγρών

Συλλογή Κ. Κούτρα, Ζάκρος Λασιθίου

Δοχείο με το οποίο μετέφεραν κρασί ή νερό. Κοίλο από το μπροστινό μέρος και ίδιο από το πίσω. Συνήθως το δοχείο μετέφεραν ζώα.

444. Λυχνάρι λαδιού

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

445. Στεφανοθήκη, Ζάκρος Λασιθίου, 19ος αι.

Τοίγκινη επιζωγραφισμένη θήκη για τα νυφικά στέφανα

Συλλογή Κ. Κούτρα, Ζάκρος Λασιθίου

Η θήκη είναι διακοσμημένη με περιστέρια και μικρές καρδιές.

446. Γυναικεία φορεσιά

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

447. Κασέλα

Ξύλινη με σκαλιστές παραστάσεις

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

448. Γυναικεία κοσμήματα

Συλλογή Ιωάννη Μετζικώφ

449. Μαξιλαροθήκη (Προσκεφάλι), Πεδιάδα–Μάλλια Λασιθίου

Λινό ύφασμα με μεταξωτά νήματα, 98x70 εκ.

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

Το θέμα του μαξιλαριού είναι φυτικό και στο κάτω μέρος σχηματίζονται ελικοειδείς βλαστοί, γαρύφαλλα, δικέφαλοι αετοί, πουλάκια και σχηματικές γοργόνες.

450. Στάμνα, Κριτσά, τέλος 19ου αι.

Πήλινο δοχείο

Συλλογή Κ. Κούτρα, Ζάκρος Λασιθίου

Πήλινο δοχείο, μετρίου μεγέθους, με μακρόστενο λαιμό χωρίς λαβές, και πλήρη βάση στήριξής του. Το δοχείο μετέφεραν γυναίκες στον ώμο, που το ακουμπούσαν σ' ένα ειδικό υφαντό, το «προσώμι», όπως ονομάζεται.

451. Ασπρόρουχα

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

459

452. Σαῖτα αργαλειού, 1959

Ανάγλυφο ξύλο

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

Εγγάρκτη σαῖτα αργαλειού, διακοσμημένη με κλαράκια, ανθέμια, φύλλα και μικρά άνθη. Μέσα στη σαῖτα τοποθετούσαν το μασούρι με το υφάδι, στη συνέχεια περνούσαν τη σαῖτα ανάμεσα στα μιτάρια, μια από τα δεξιά προς τ' αριστερά και αντίστροφα, επιστρέφοντας.

453. Αδράχτι με σφοντύλι

Ελαφρύ ξύλο, πέτρα και σίδηρο

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Οίκος Α. και Μ. Καλοκαιρινού

Εργαλείο υφαντικής, μιας τέχνης που γνώρισε μεγάλη άνθιση στην Κρήτη, καθώς σε όλα τα σπίτια υπήρχε αργαλειός και οι γυναίκες ασχολούνταν με την υφαντική, παραδοσιακά. Η κατεργασία του μπαμπακιού γινόταν στα σπίτια κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Το μπαμπάκι, για να γίνει νήμα και να χρησιμοποιηθεί, χρειάζεται μια σειρά από προπαρασκευαστικές εργασίες.

454. Σαῖτα, Ζάκρος Λασιθίου, τέλη 18ου αι.

Ξύλινο εξάρτημα αργαλειού, διακόσμηση με ψάρια και παγώνια

Συλλογή Κ. Κούτρα, Ζάκρος Λασιθίου

Ειδικό εξάρτημα με το οποίο περνιέται το υφάδι μέσα από τις κλωστές του στημονιού.

455. Ρόκες, Αγία Βαρβάρα Ηρακλείου, 1840 περίπου

Ξύλινα υφαντουργικά εργαλεία

Λαογραφικό Σπίτι Ζάκρου Λασιθίου – Ιδιωτική Συλλογή

Ξυλόγλυπτα ξύλινα εργαλεία για το γνέσιμο νήματος, συνήθως μάλλινου. Εργαλείο που χρησιμοποιούσαν οι γυναίκες. Είχαν σχήμα λεπτής ράβδου και συνήθως έφεραν σκαλιστές παραστάσεις, όπως, για παράδειγμα, τον άγιο Γεώργιο επάνω σε λευκό άλογο, να σκοτώνει τον δράκο.

456. Πατανία ή 'μπατανία'

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου

457. Πολύχρωμες πατανίες ή ‘μπατανίες’

Συλλογή Γιάννη Μετζικώφ

458. Πανοραμική άποψη της πεδιάδας του Λασιθίου

Φωτογραφία από το βιβλίο: *Crete, proud beauty*, Topio Publications

459. Το αεροδρόμιο του Ηρακλείου

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

460. Το αεροδρόμιο των Χανίων

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

461. Το αεροδρόμιο της Σητείας

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

462. Αναστήλωση της παλιάς πόλης Χανίων

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

463. Γενική άποψη του παλιού ενετικού λιμανιού των Χανίων

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

464. Το βενετικό λιμάνι του Ηρακλείου

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

465. Το λιμάνι του Ηρακλείου

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

466. Η μαρίνα του Ηρακλείου, όπου ελλιμενίζονται σκάφη

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

474

467. Ελαιώνας στην περιοχή του Ηρακλείου

Φωτογραφία από το βιβλίο: *Crete, proud beauty*, Topio Publications

468. Το λιμάνι του Ρεθύμνου

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

469. Η παλιά πόλη του Ρεθύμνου και το λιμάνι, με βάρκες

Φωτογραφία Δημ. Αντωνίτσης

470. Ανάπλαση της παραλίας της Σητείας

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

471

471. Αιολικό πάρκο Σητείας

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

472. Άποψη της πόλης της Σητείας

Φωτογραφία

473. Μαρίνα Αγίου Νικολάου

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

474. Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Θετικών Επιστημών, Ηράκλειο

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

475. Ινστιτούτο Τεχνολογικής Έρευνας (ΙΤΕ), στο Ηράκλειο

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

476. Θόλος του Αστεροσκοπείου

Φωτογραφία

477. Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο δίπλα στην Ιατρική Σχολή

Φωτογραφία

478. Γενικό Νοσοκομείο Χανίων

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

479. Πολυτεχνείο Χανίων

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

480. Η Κάνδαμος, Χανιά

Φωτογραφία από το βιβλίο: *Crete, proud beauty*, Topio Publications

481. Βοσκοτόπια στον Ψηλορείτη, Ρέθυμνο

Φωτογραφία από το βιβλίο: *Crete, proud beauty*, Topio Publications

482. Το Πανεπιστήμιο Κρήτης στο Ρέθυμνο

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

483. Το Πανεπιστήμιο Κρήτης στο Ρέθυμνο

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

484. Το Πανεπιστήμιο Κρήτης στο Ρέθυμνο

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

485. Πανεπιστήμιο Κρήτης στο Ρέθυμνο

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

486. Κρητική βουνοκορυφή

Φωτογραφία από το βιβλίο: *Crete, proud beauty*, Topio Publications

487. Δρόμος προς τον βιολογικό καθαρισμό Χανιά–Κολυμπάρι

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

488. Βιολογικός καθαρισμός Χανίων

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

489. Βιολογικός καθαρισμός Ηρακλείου

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

490. Βιολογικός καθαρισμός Ηρακλείου

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

491. Βιολογικός καθαρισμός Ρεθύμνου

Φωτογραφία

Περιφέρεια Κρήτης, Γραφείο Τύπου

ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΟ ΚΑΙ ΑΛΛΟ ΥΛΙΚΟ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ

Στο πλαίσιο της Έκθεσης «Κρήτη: 90 χρόνια από την Ένωση με την Ελλάδα» προβάλλεται μία βιντεοταινία στην «Αίθουσα Ελευθερίου Βενιζέλου» με τίτλο:

«Τι ανακάλυψε η σκαπάνη του αρχαιολόγου»

Παραγωγή: Iridion

Κείμενο–Επιμέλεια: Έλλη Δρούλια–Μητράκου

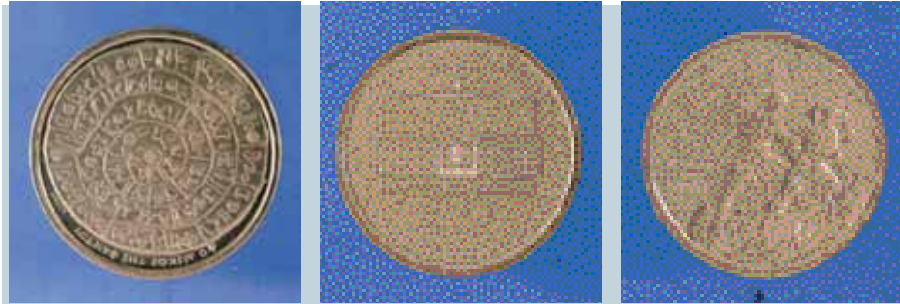
Αφήγηση: Κώστας Σιδηρόπουλος

Παράλληλα με τον *Οδηγό της Έκθεσης* κυκλοφόρησε και *Εκπαιδευτικό φυλλάδιο* που απευθύνεται σε παιδιά έως 14 ετών. Το φυλλάδιο περιέχει σύντομα κείμενα για την ιστορία της Κρήτης, πλούσια εικονογράφηση και εκπαιδευτικές δραστηριότητες.

Με αφορμή την επέτειο των 90 χρόνων από την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα κόπηκαν δύο αναμνηστικά μετάλλια. Το ένα φέρει στη μία όψη το δί-σκο της Φαιστού και το άλλο απεικονίζει τη Μάχη της Κρήτης, 1941.

Τέλος, ανατυπώθηκε χάρτης της Κρήτης από το βιβλίο του περιηγητή Ο. Dapper, με τίτλο: *Naukeurige, Beschryving der Eilanden, ...*, Amsterdam 1688.

ΦΟΡΕΙΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΑΘΗΝΑ

Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο
Β. Σοφίας 22
106 75 Αθήνα

Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου
Μιχαλακοπούλου 1
115 28 Αθήνα

Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.)
Αγίου Ανδρέα 5
105 56 Αθήνα

Θεατρικό Μουσείο Αθηνών και Βιβλιοθήκη
Ακαδημίας 50
106 79 Αθήνα

Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία Ελλάδος (Ι.Ε.Ε.Ε.)
Μέγαρο Παλαιάς Βουλής
Σταδίου 13
105 61 Αθήνα

Κέντρο Μελέτης Νεώτερης Κεραμικής
Ίδρυμα Οικογενείας Γεωργίου Ψαροπούλου
Μελιδώνη 4–6
105 53 Αθήνα

Λύκειο των Ελληνίδων
Δημοκρίτου 14
106 73 Αθήνα

Μουσείο Λαϊκών Οργάνων
Διογένους 1–3, Πλατεία Αέρηδων
105 56 Αθήνα

Μουσείο Μπενάκη
Κουμπάρη 1
106 74 Αθήνα

Νομισματική Συλλογή Alpha Bank
Σταδίου 40
102 52 Αθήνα

Πολεμικό Μουσείο
Β. Σοφίας και Ριζάρη 2
106 75 Αθήνα

Υπουργείο Εξωτερικών
Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου
Ακαδημίας 1
106 71 Αθήνα

ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου
ΚΓ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων
Ξανθουδίδου 2
71 202 Ηράκλειο

Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη
Πλατεία Ελευθερίου Βενιζέλου (Λιοντάρια)
71 202 Ηράκλειο

Δήμος Ανωγείων
Ανώγεια

Δήμος Ηρακλείου
Αγίου Τίτου 1
71 202 Ηράκλειο

Επιμελητήριο Ηρακλείου
Κορωναίου 9
71 110 Ηράκλειο

ΙΓ' Εφορεία Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων
Αρετής Νιώτη και Σκορδιλών
71 202 Ηράκλειο

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης
Οίκος Ανδρέου και Μαρίας Καλοκαιρινού
Λυσιμάχου Καλοκαιρινού 7
71 203 Ηράκλειο

Μουσείο Μάχης της Κρήτης και Εθνικής Αντίστασης
Δουκός Μποφώρ και Μεραμβέλου 1
Ηράκλειο

Μουσείο Ν. Καζαντζάκη
70 100 Βαρβάροι (Μυρτιά)

Περιφέρεια Κρήτης
Γραφείο Τύπου

ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Συλλογή Κ. Κούτρα
Πλατεία της Ζάκρου

Ιερά Μονή Τοπλού
72 300 Σητεία

ΝΟΜΟΣ ΡΕΘΥΜΝΟΥ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκης Ρεθύμνης
Αγίας Βαρβάρας 26
74 100 Ρέθυμνο

Επιμελητήριο Ρεθύμνης
Εμμ. Πορτάλιου 23
74 100 Ρέθυμνο

Ιερά Μονή Αρκαδίου
74 100 Ρέθυμνο

Ιερά Μονή Πρεβέλης
Μύρθιος Αγίου Βασιλείου
74 060 Ρέθυμνο

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου
Βενάρδου 28–30
74 100 Ρέθυμνο

ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ

Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων
ΚΕ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων
Χαλίδων 21
73 100 Χανιά

Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Βενιζέλος»
Πλατεία Έλενας Βενιζέλου
73 100 Χανιά

Επιμελητήριο Χανίων
Ελευθερίου Βενιζέλου 4
73 132 Χανιά

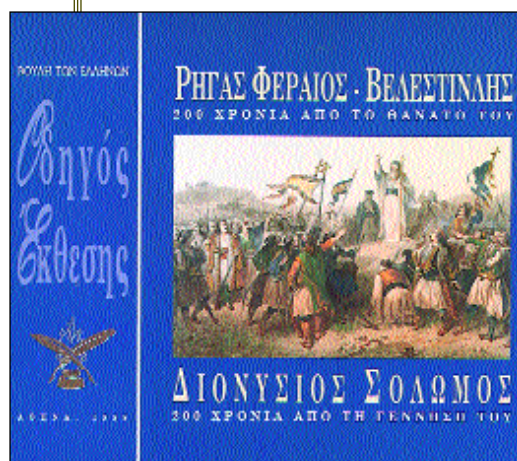
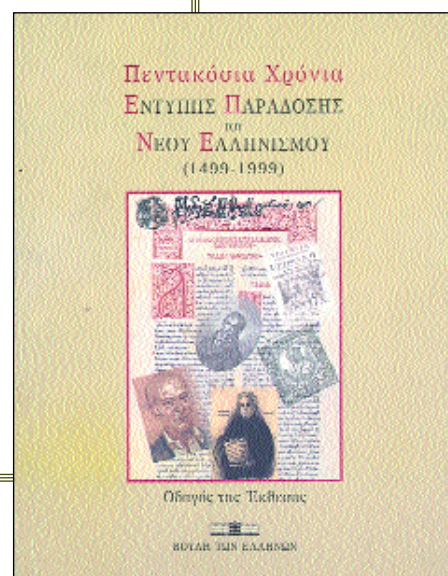
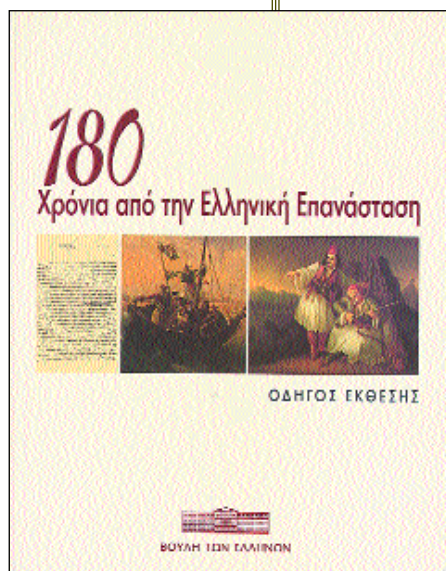
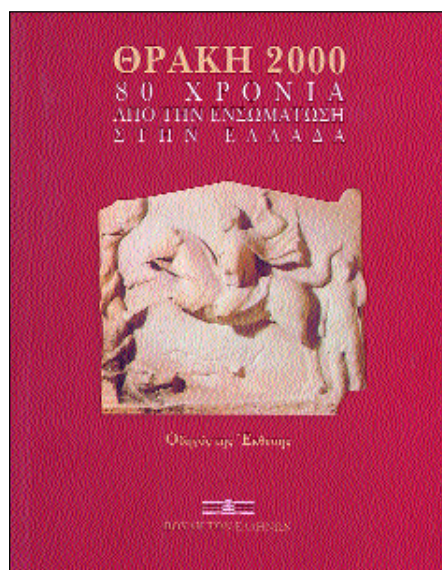
Λαογραφικό Μουσείο Χανίων «Κρητικό Σπίτι»
Χαλίδων 46 (Στοά Καθολικής Εκκλησίας)
73 100 Χανιά

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης
Ακτή Κουντουριώτη
73 100 Χανιά

1ο Λύκειο Χανίων
Ελευθερίου Βενιζέλου 1
73 132 Χανιά

ΙΔΙΩΤΕΣ

Σταυρούλα Βασιλούνη
Ιωάννης Βιδάκης
Λουκία Δρούλια
Ανδρέας Ζαΐμης
Γιάννης Μετζικώφ
Ουρανία Ξυλούρη
Νικήτας και Ευαγγελία Σταυρινάκη
Μ. Στ. Σταυρινός
Γιάννης Ξυλούρης

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ-ΜΑΚΕΤΕΣ-ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΙ-ΦΙΛΜΟΓΡΑΦΙΣΗ-MONTAZ
ARTIO STAMP ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ ΕΠΕ

ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ ΑΕΠΕΕ